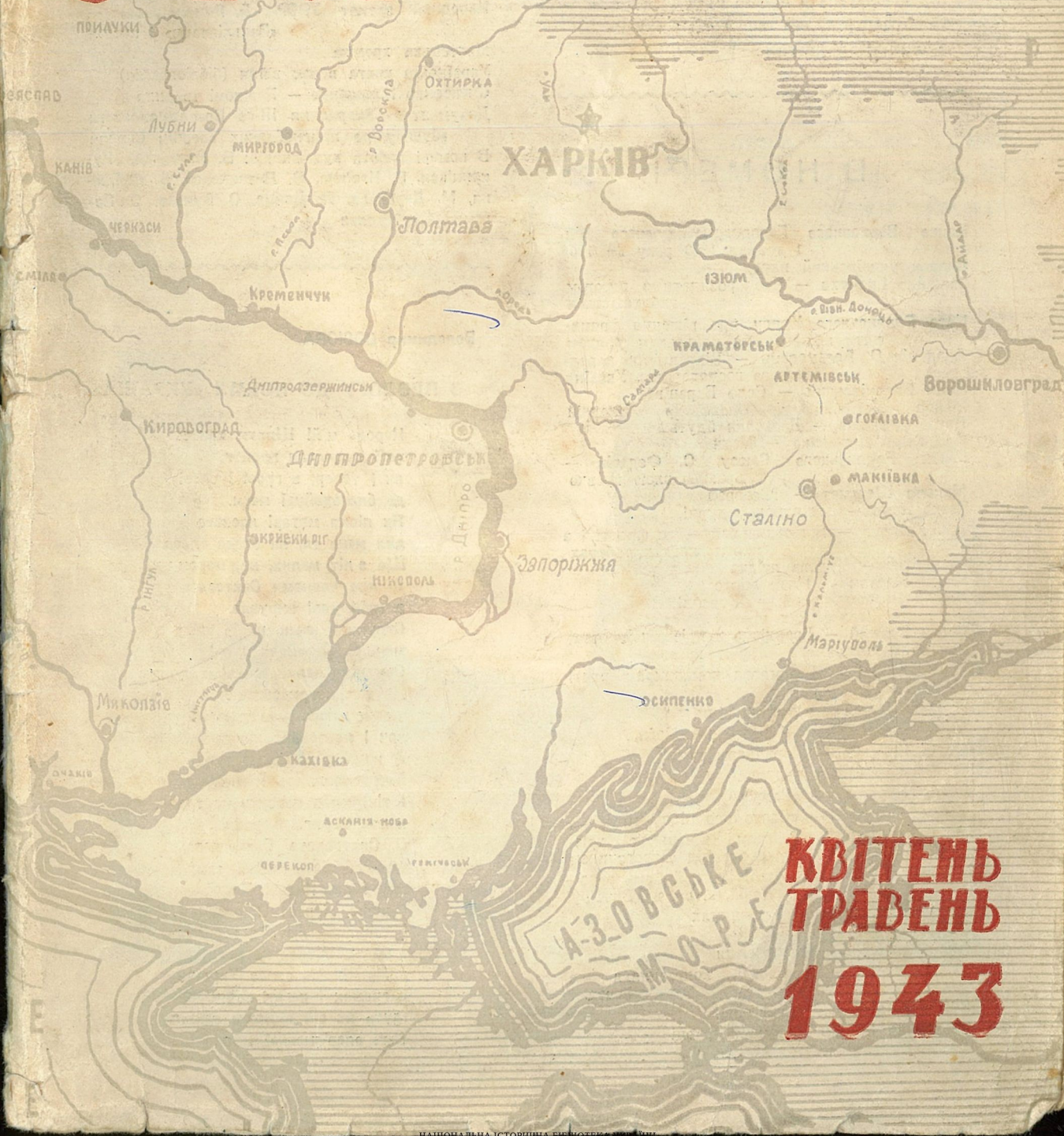


УКРАЇНА



КВІТЕНЬ
ТРАВЕНЬ
1943

Максим РИЛЬСЬКИЙ

ПОРТРЕТ ЛЕНІНА

Його портрет, що люблять наші діти
Квітками польовими прикрашать,—
Портрет того, кому в століттях жити
І сонцем землю нашу осявають.

Коли кипить за волю бій великий,—
Ми бережем і в попелі руїн
Його портрет, що поруч став навіки
З портретом другим — рідним, як і він.

В НОМЕРІ

Наказ Верховного Головнокомандуючого
1 травня 1943 року

Славен український народ
Михайло Гречуха — Час розплати з

Нота Радянського Уряду про рішення
Академік О. Богомолець — Відродження

Юрій Баланівський — Село Баранівка
Майор В. Іольцев — Олександр Мо
Петро Дорошко — Двоколки йдуть...
Олександр Довженко — Мати
Герой Радянського Союзу О. Федор

Микола Шеремет — Лісоград
Петро Панч — Пошилися у дурні
Дм. Косарик — Коцюбинський — на фронті

Л. Квітко — Чудова ягідка
Юхим Мартич — Рідне місто
Леонід Первомайський — Журавлі
Лауреати Сталінських премій
Семен Сумний — Гвардієць з прізвиськом поє

Едуард Багрицький — Перше Травня
Юрій Смолич — Безсмертя командира Хри
Марія Пригара — Весна
О. Левада — Тут побували німці

Микола Терещенко — Щовечора зірки...
Федір Кандиба — Коричнева чума

А. Дєєв — Велика родина
Євген Кирилук — «Радуга»

Євген Кирилук — «Слово про рідну матір»
Н. Гуслистий — Розгром німецьких поєв-

Лауреат Сталінської премії Олексій Семиволос —
Повій, вітре, на Україну!

По шахтах, заводах, залізницях

Я. Ган — На горі Високій

Надія Ангеліна — Наша сім'я

Ф. Венгеров — Українські колгоспники на
Заволжі

Ность Гордієнко — Своя нива

Олександр Ільченко — Чорнобривці

Лука Паламарчук — Українці в Канаді

Михайло Стельмах — Хліб

Банда Василевська — Дивовижна стаття

Андрій Малишко — Ти мене наклечешся...

Герой Соціалістичної Праці академік Є. Патон —

Науковий інститут на оборонному заводі

З. Шульга — В Академії наук УРСР

Наукове життя

Українські школи в РРФСР

Іван Пільгук — Іван Манджура — сербський
волонтер

Майор Юрій Северин — «Франківці» під Сталін-
градом

Народний артист УРСР Б. Романицький —
«Заньківчани» і глядач

Мистецька хроні-

війни (бібліографія)

Невідомі тварини

III-го Всеслов'янського

плених слов'ян Європи

ків: В. Яковлева, Ку-

Питвиненка, Б. Фрідкі-

на, О. Бунова, О. Па-

И «УКРАЇНА»

криваві

славі

а

слав...

ем тряс

ева

надія краю,

він мавився у сні.

Ось він, малий, списа шпурляє
На хмарногризому коні.

І спис летить, мов грають струни,
хоч і несправна ще рука...

А на горі жерці Перуна
Благословляють юнака.

І тіні хмар повзуть на трави,
немов варягів кораблі...

О, Святославе, Святославе,
ти — гордість нашої землі!

...О, Київ, Києве! Ти брами
Одирив вітрам! О, слави час!

Ми бились люто з всрогами,
і будем битися не раз.

...Лунай же, славо України,
в громах і реготі війни.

Ідуть на бій шляхом єдиним
сім'ї слов'янської вини.

УКРАЇНА

ЩОМІСЯЧНИЙ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
І ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЖУРНАЛ

№ 1—2

Квітень-травень

1943

ТОВАРИШІ!

ВРОГ УЖЕ ЗАЗНАВ СИЛИ РОЗТРОЩУВАЛЬНИХ УДАРІВ
НАШИХ ВІЙСЬК. НАБЛИЖАЄТЬСЯ ЧАС, КОЛИ ЧЕРВОНА
АРМІЯ СПІЛЬНО З АРМІЯМИ НАШИХ СОЮЗНИКІВ ЗЛАМАЄ
ХРЕБЕТ ФАШИСТСЬКОМУ ЗВІРОВІ.

Й. СТАЛІН.



Засідання Державного Комітету Оборони — картина лауреата Сталінської премії, художника В. Яковлева.

Державна історична БІБЛІОТЕКА УРСР

ЗВІДЕННЯ 1961 р.

0802080

Наказ

Верховного Головнокомандуючого

1 травня 1943 р.

№ 195

м. Москва

Товариші червоноармійці і червонофлотці, командири і політпрацівники, партизани і партизанки, робітники і робітниці, селяни і селянки, люди інтелігентної праці! Брати і сестри, які тимчасово підпали під ярмо німецьких гнобителів!

Від імені Радянського Уряду і нашої більшовицької Партії вітаю і поздоровляю вас з днем 1 Травня!

В суворі дні Вітчизняної війни зустрічають нагороди нашої країни день 1 Травня. Вони довірили свою долю Червоній Армії і не помилились у своїх сподіваннях. Радянські воїни грудьми стали на захист Батьківщини і ось уже майже два роки боронять честь і незалежність народів Радянського Союзу.

За період зимової кампанії 1942/43 р.р. Червона Армія завдала серйозних поразок гітлерівським військам, знищила величезну кількість живої сили і техніки ворога, оточила й ліквідувала дві армії ворога під Сталінградом, забрала в полон понад 300 тисяч ворожих солдатів та офіцерів і визволила з німецького ярма сотні радянських міст і тисячі сіл.

Зимова кампанія показала, що наступальна сила Червоної Армії зросла. Наші війська не тільки вибили німців з території, загарбаної ними влітку 1942 року, а й зайняли ряд міст і районів, що перебували в руках ворога близько півтора року. Німцям було не під силу запобігти наступові Червоної Армії.

Навіть для контрнаступу на вузькій ділянці фронту в районі Харкова гітлерівське командування було змушене перекинути більш як три десятки нових дивізій із Західної Європи. Німці розраховували оточити радянські війська в районі Харкова і влаштувати нашим військам «німецький Сталінград». Однак спроба гітлерівського командування взяти реванш за Сталінград провалилася.

Одночасно з цим переможні війська наших союзників розбили італо-німецькі війська в районі Лівії і Тріполітанії, очистили ці райони від ворогів і тепер продовжують їх громити в районі Туніса, а доблесна англо-американська авіація завдає розтрощувальних ударів військово-промисловим центрам Німеччини, Італії, передвіщаючи утворення другого фронту в Європі проти італо-німецьких фашистів.

Таким чином, удар по ворогові зі сходу, з боку Червоної Армії вперше за час війни злився з ударом із заходу, з боку військ наших союзників — в єдиний спільний удар.

Усі ці обставини, взяті разом, захитали до основи гітлерівську воєнну машину, змінили хід світової війни і створили необхідні передумови для перемоги над гітлерівською Німеччиною.

В результаті ворог був змушений визнати серйозне погіршення свого становища й почав лементувати про воєнний кризис. Правда, ворог намагається прикрити своє критичне становище галасом про «тотальну» мобілізацію. Але ніякий

галас не може відкинути той факт, що табір фашистів справді переживає серйозний кризис.

Кризис у таборі фашистів виявляється, передусім, у тому, що ворог був змушений одверто відмовитись від своєї попередньої настанови на блискавичну війну. В таборі ворогів тепер уже не в моді говорити про блискавичну війну, — галасливе базікання про блискавичну війну змінилось нудним скигленням про неминучість тяжкої війни. Якщо раніш німецько-фашистське командування хвастало тактикою блискавичного наступу, то тепер цю тактику відкинуто геть, і німецькі фашисти хвастають уже не тим, що вони провели або мають намір провести блискавичний наступ, а тим, що їм пощастило спритно вислизнути спід охоплюючого удару англійських військ у Північній Африці або з оточення з боку радянських військ у районі Дем'янська. Фашистська преса рябіє хвастливими повідомленнями про те, що німецьким військам пощастило втекти з фронту і уникнути нового Сталінграда на тій чи іншій ділянці Східного або Туніського фронту. Мабуть, більше нема чим хвастати гітлерівським стратегам.

Кризис у таборі фашистів виявляється, подруге, в тому, що фашисти починають щораз частіше говорити про мир. Якщо судити за повідомленнями закордонної преси, можна дійти до висновку, що німці хотіли б дістати мир з Англією та США за умови їх відходу від Радянського Союзу, або, навпаки, вони хотіли б дістати мир з Радянським Союзом за умови його відходу від Англії та США. Будучи самі вкрай підступними, німецькі імперіалісти мають нахабство міряти союзників на свій аршин, гадаючи, що хтось із союзників потрапить на гачок. Ясно, що не з доброго життя базікають німці про мир. Базікання про мир у таборі фашистів свідчить лише про те, що вони переживають тяжкий кризис. Але про який мир може бути мова з імперіалістичними розбійниками із німецько-фашистського табору, що залили кров'ю Європу і вкрили її шибеницями? Хіба не ясно, що тільки цілковитий розгром гітлерівських армій і незаперечна капітуляція гітлерівської Німеччини можуть привести Європу до миру? Чи не тому базікають німецькі фашисти про мир, що вони відчують наближення прийдешньої катастрофи?

Німецько-італійський фашистський табір переживає тяжкий кризис і стоїть перед своєю катастрофою.

Це ще не означає, звичайно, що катастрофа гітлерівської Німеччини вже настала. Ні, не означає. Гітлерівська Німеччина та її армія похитнуті і переживають кризис, але вони ще не розбиті. Було б наївно думати, що катастрофа прийде сама, порядком самопливу. Потрібні ще два-три таких могутніх удари із заходу і сходу, як було завдано гітлерівській армії останніми 5 — 6 місяцями, для того, щоб катастрофа гітлерівської Німеччини стала фактом.

Тому народам Радянського Союзу і їх Червоній Армії, так само як нашим союзникам і їх арміям ще доведеться вести сувору й тяжку боротьбу за цілковиту перемогу над гітлерівськими нелюдами. Ця боротьба вимагатиме від них великих жертв, величезної витримки, залізної стійкості. Вони повинні мобілізувати всі свої сили і можливості для того, щоб розбити ворога і прокласти таким чином шлях до миру.

Товариші! Радянський народ виявляє величезне піклування про свою Червону Армію. Він готовий віддати всі сили дальшому посиленню воєнної могутності радянської країни. Менш, ніж за 4 місяці, народи Радянського Союзу внесли до фонду Червоної Армії понад 7 мільярдів карбованців. Це ще раз показує, що війна проти німців є справді загальнонародна війна усіх народів, які населяють Радянський Союз. Робітники, колгоспники, інтелігенція, не покладаючи рук, стійко й мужньо переносячи злигодні, викликані війною, трудяться на підприємствах і в установах, на транспорті, в колгоспах і радгоспах. Але війна проти німецько-фашистських загарбників вимагає, щоб Червона Армія одержувала ще більше гармат, танків, літаків, кулеметів, автоматів, мінометів, боєприпасів, спорядження, продовольства. Значить необхідно, щоб робітники, колгоспники, вся радянська інтелігенція працювали для фронту з подвоєною енергією.

Треба, щоб усі наші люди і всі установи в тилу працювали злагоджено і чітко, як добрий годинниковий механізм. Згадаймо заповіт великого Леніна: «ОСКІЛЬКИ ВІЙНА СТАЛА НЕМИНУЧОЮ — ВСЕ ДЛЯ ВІЙНИ. І НАЙМЕНША РОЗБЕШЕНОСТІ І НЕДОСТАТНІСТІ ЕНЕРГІЇ ПОВИННІ КАРАТИСЬ ЗА ЗАКОНОМ ВОЄННОГО ЧАСУ».

У відповідь на довіру і піклування свого народу Червона Армія повинна ще міцніше бити ворога, нещадно винищувати німецьких загарбників, безупинно гнати їх з радянської землі. Червона Армія за час війни надбала багатий воєнний досвід. Сотні тисяч бійців досконало опанували свою зброю. Багато командирів навчилася вміло управляти військами на полі бою. Та заспокоюватись на цьому було б нерозумно. Бійці повинні навчитися добре володіти своєю зброєю, командири повинні стати майстрами ведення бою. Але й цього мало. У військовій справі, а надто у такій війні, як сучасна війна, не можна стояти на місці. Зупинитися у військовій справі — значить відстати. А відсталих, як відомо, б'ють. Тим то головне нині полягає в тому, щоб УСЯ Червона Армія день-у-день удосконалювала свою бойову виучку, щоб УСІ командири і бійці Червоної Армії вивчали досвід війни, вчилися воювати так, як цього вимагає справа перемоги.

Товариші червоноармійці і червонофлотці, командири і політпрацівники, партизани і партизанки!

Вітаючи й поздоровляючи вас з днем 1 Травня,

НАКАЗУЮ:

1. Усім бійцям — піхотинцям, мінометникам, артилеристам, танкістам, льотчикам, саперам, зв'язківцям, кавалеристам — продовжувати не втомно удосконалювати свою бойову майстерність, точно виконувати накази командирів, вимоги статутів і настанов, свято пильнувати дисципліну, додержувати організованості і порядку.

2. Командирам усіх родів військ і загально-військовим командирам — стати майстрами ведіння військ, вміло організувати взаємодію всіх родів військ і управляти ними в бою. Вивчати противника, поліпшувати розвідку — очі і вуха армії, пам'ятати, що без цього не можна бити ворога напевно. Піднести культуру роботи військових штабів, домогтися того, щоб штаби частин і з'єднань Червоної Армії стали зразковими органами управління військами. Піднести роботу військових тилів на рівень вимог, що їх ставить сучасна війна, твердо пам'ятати, що від повного і своєчасного постачання військам боєприпасів, спорядження, продовольства залежить наслідок бойових операцій.

3. Усій Червоній Армії — закріпити й розвинути успіхи зимових боїв, не віддавати ворогові жодної п'яді нашої землі, бути готовою до вирішальних битв з німецько-фашистськими загарбниками. В обороні проявляти впертість і стійкість, властиві бійцям нашої армії. В наступі — рішучість, правильну взаємодію військ, сміливий маневр на полі бою, завершуваний оточенням і знищенням противника.

4. Партизанам і партизанкам — завдавати могутніх ударів по ворожих тилах, шляхах сполучення, військових складах, штабах та підприємствах, руйнувати лінії зв'язку противника. Залучати широкі верстви радянського населення в загарбаних ворогом районах до активної визвольної боротьби, врятовуючи тим самим радянських громадян від вигнання в німецьке рабство та від винищення гітлерівськими звірами. Мститись нещадно німецьким загарбникам за кров і слези наших дружин і дітей, матерів і батьків, братів і сестер. Усіма силами допомагати Червоній Армії в її боротьбі з підлими гітлерівськими поневолювачами.

Товариші!

Ворог уже зазнав сили розтрощувальних ударів наших військ. Наближається час, коли Червона Армія спільно з арміями наших союзників зламає хребет фашистському звірові.

ХАЙ ЖИВЕ НАША СЛАВНА БАТЬКІВЩИНА!

ХАЙ ЖИВЕ НАША ДОБЛЕСНА ЧЕРВОНА АРМІЯ!

ХАЙ ЖИВЕ НАШ ДОБЛЕСНИЙ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИЙ ФЛОТ!

ХАЙ ЖИВУТЬ НАШІ ВІДВАЖНІ ПАРТИЗАНИ І ПАРТИЗАНКИ!

СМЕРТЬ НІМЕЦЬКИМ ЗАГАРБНИКАМ!

Верховний Головнокомандуючий

Маршал Радянського Союзу

Й. СТАЛІН.

СЛАВЕН УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД на шляхах історії. Красна українська земля своїми роздолами й надрами.

І от — нашу чудесну рідну землю орди хижих гітлерівських варварів укрили згарищами та руїнами. Нема гордоців Радянського Союзу Дніпрельстану: Дніпро-Славути знову покотив закривавлені хвилі. Нема знаменитих рудень Кривого Рогу, — їх затоплено каламутними водами Інгула та Інгульця. Нема індустріальних гігантів Харкова, Дніпропетровська та Запоріжжя. Не видають вугілля шахти всесоюзної кочегарки, Донецького басейну. Померкло сонце вільної праці над Львовом, Полтавою, Дрогобичем, Одесою, Чернівцями. Лежать камінням десятки тисяч українських шкіл, книгозбірень, наукових закладів.

Нема наших прекрасних соціалістичних новобудов, нема й багатьох дорогоцінних пам'яток нашої святої старовини.

На український народ, який завоював собі волю, жив у мирі й достатку, захоплений творчою працею — впало страшне лихо. Обабіч Дніпра і Збруча гуляє смерть. Мільони українців наложили життям, мільони залишилися без рідного дому, сотні тисяч вигнано в рабство до Німеччини. Нема української родини, де б не було особистого горя — замученої матері, згвалтованої сестри, або загиблої дитини. Наша рідна земля — Україна — в огні.

І в боротьбі.

Загородивши шлях гітлерівській чумі, Червона Армія мужньо б'ється на величезному фронті від Чорного до Білого морів. Мільони українців-білців незгубно стоять в її героїчних лавах на всіх фронтах пліч-о-пліч з братами росіянами, білорусами, грузинами, вірменами, узбеками, казахами і всіма іншими радянськими людьми. Десятки тисяч славних героїв-українців — червоноармійців і генералів, червонофлотців і адміралів — записали свої імена на знаменах Вітчизняної війни.

Українські заводи, вивезені радянським урядом, поставили свої агрегати в глибокому тилу, і українські робітники віддають усі сили на виготовлення боєприпасів.

Не мовчать під окупацією і сплюндровані Наддніпрянина та Волинь, Слобожанщина і Поділля, Прикарпаття й Донбас. Сотні партизанських загонів орудують по українських степах, лісах і горах, кришать тил ворога і наближають годину перемоги.

І в своїй великій боротьбі український народ не сам. В час лютих бойовищ першої світової імперіалістичної війни великий Ленін високо підняв прапор солідарності трудящих. Керований комуністичною партією, російський народ у спілці з українським та всіма іншими народами Росії знищив соціальне рабство і простелив шлях самовизначенню націй. Український народ став вільним та незалежним

і створив свою державу — в союзі з радянськими республіками визволених Жовтнем народів. Україна має свою Велику Вітчизну — СРСР.

Братство та єдність українського і російського народів політо кров'ю багатьох українських і російських поколінь. Історія обох народів споконвіку йшла одним річищем, і в боротьбі ці народи завжди були спільні, як кривні брати — і бойовими ділами, і плодами праці. На шляхах зміцнення державності Україна здавна допомагала Росії охороняти спільні кордони, Росія завжди допомагала Україні боронитися від зазіхань чужинців. Так було за давніх часів у боротьбі з татарщиною, в опір турецьким султанам, в обороні проти лихих замірів панської Польщі. Український і російський народи спільно громили інтервентів та контрреволюцію на полях України й Росії. Радянська Росія допомогла Радянській Україні вигнати геть німецьких окупантів у вісімнадцятому році. Тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року за допомогою великого російського народу возз'єднався в межах своєї спредковичної території протягом століть розтятий штучними кордонами український народ.

В спільній боротьбі та в дружній взаємодії — будуючи соціалізм — український і російський народи навіки освятили свою кривність. І нема такої сили, яка б розрубала цю найміцнішу сув'язь. І нема таких сил, які б змогли розвести життєві інтереси обох народів по різних путях.

За останню чверть віку, що проминула в творчому будівництві, буйно розквітла дружба народів, визволених Жовтнем, і стала вона первоосновою радянського державного життя. Ця дружба збудувала соціалізм. Ця дружба боронить незалежність кожного з народів. Ця дружба веде в бій до перемоги. Хай живе та буйніє найліпша перлина Сталінських мудрощів — дружба народів!

Радянські народи — кожний незгубний і всі нероздільні — живуть тепер тільки одним: Вітчизняною війною. Живуть тільки для одного: для остаточної перемоги в цій війні.

Український народ вже ніколи не зостанеться самотнім — ні на полі бою, ані в труді. Коли вдарить година перемоги і настане пора відбудови зруйнованої лютим ворогом Радянської України — український народ відбудовуватиме своє життя не сам, а пліч-о-пліч з усіма братніми радянськими народами, з якими змішано піт у труді і кров у бою. Йому від щирого серця допоможуть і росіянин, і грузин, і вірмен, і узбек, і казах, і башкир. Ми очистимо і оновимо нашу прекрасну, багато-страдальну рідну землю.

І НА ОНОВЛЕНІЙ ЗЕМЛІ ВРАГА НЕ БУДЕ СУПОСТАТА!

Михайло ГРЕЧУХА,

Голова Президії Верховної Ради УРСР

ЧАС РОЗПЛАТИ З ВОРОГОМ НАБЛИЖАЄТЬСЯ

Вже скоро два роки, як народи Радянського Союзу ведуть безприкладну в історії героїчну боротьбу проти німецько-фашистських загарбників, відстоюючи свою честь, свободу і незалежність.

З перших же днів віроломного нападу на радянську країну, гітлерівські розбійники почали виконувати свої страшні плани поневолення й винищення населення тимчасово загарбаних районів Радянської України.

Щоб примусити населення підкоритись гітлерівським порядкам і зректися свого роду, своєї рідної Батьківщини, німецькі поневолювачі застосовують масові і прилюдні катування ні в чому неповинних стариків, жінок і дітей. З холодною жорстокістю кривавого ката розпинають вони свої жертви, виклюють їм очі, викручують руки і ноги, вирізають або випікають гарячим зализом зірки на тілі. Дітей, як правило, отрують, вбивають або й так живими кидають в огонь чи в ями.

В одному лише Харкові, за датою недовгими підрахунками, гітлерівські мерзотники закатували понад 20 тисяч мирного населення. Понад 5 тисяч винищено в Ворошиловграді, понад 2.500 в Лозовій.

Немає на Україні ні одного міста, ні одного села, в якому б гітлерівці не вчинили своєї кривавої розправи.

А скільки залинуло населення України від голодної смерті?

«Новий порядок», запроваджуваний німцями в окупованих районах України, призвів до страшного голоду і мору. Гітлерівські загарбники щент працюють міста і села України. Забирають і вивозять у Німеччину все, що тільки бачать, а населення лишається обдерте і голодне. В українських містах не знайти зараз ні кішки, ні собаки — все з'їдено.

Робітник ворошиловградської друкарні Геня Скрипов розповів про страхіття, які прийшлося пережити ворошиловградцям і його сім'ї в фашистській неволі: «запроза голоду стала така страшна, що одного разу я запитав у матері, як вона дивиться на те, щоб ми убили і з'їли собаку. Мати стверджуючи кивнула головою. Тоді я вивів нашого «Будка» в садок, погладив, заплакав і ударив сокирою по голові...».

Та й сам фашистський кат, що зветься начальником поліції і охоронної служби при «СС» та при поліцай-фюрерів Харкова, в своєму таємному донесенні начальству писав: «В місті спостерігаються численні випадки, коли старики та інваліди, стоячи на вулиці, в такій позі і вмирають». Та хіба

тільки старики та інваліди падали на вулиці і вмирали від голоду?

За офіційними даними харківської міської управи, лише за січень — березень минулого року в Харкові померло від голоду 2.120 душ. Процент смертності від голоду до померлих в червні місяці минулого року досягає 78. Ці офіційні дані міської управи, звичайно, не можуть бути перебільшені, бо людодійство в харківському таборі для військовополонених вони зовсім замовчують.

Щоб поповнити поспру нестачу робочої сили в промисловості фашистської Німеччини і щоб коштом рабської праці поневолених народів звільнити в себе більше додаткових людських резервів для фронту, — гітлерівці забирають на Україні все працездатне населення, особливо молодь, і примусово вивозять його в Німеччину.

Як на звірів полюють на українських людей гітлерівські мерзотники. Хапають на вулицях, виволокують на базарах, вдираються в хати, заарештовують, вивозять у Німеччину і там розпродують, як рабів.

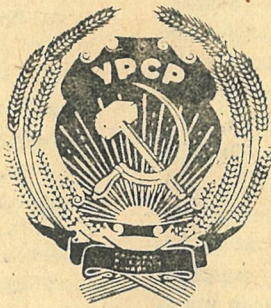
Лише з одного Харкова вивезено понад 100 тисяч душ молоді і жінок. Немає на Україні ні одного міста, ні одного села, звідкіля б німці не вивезли на каторгу сотень і тисяч працездатного населення.

Навіть дітьми торгують фашистські мерзотники. Невдавно вони зібрали в східних районах України понад 1.500 дітей віком від 6 до 12 років, вивезли їх ешеленом в західні райони і розпродали по 3—4 німецьких марки за дитину. В Новоград-Волинську гітлерівці влаштували торги на дітей, батьків яких вивезено в Німеччину на каторгу, і розпродали дівчаток по 4 марки, а хлопчиків — по 5 марок.

З листів, що іноді надходять з Німеччини, ми можемо довідатись про неймовірно жахливі умови і каторжну працю наших людей в фашистській неволі. Як правило, листування дозволяється стандартними листами, видруккованими гестапо в друкарні, а всі інші листи знищуються фашистською цензурою.

Проте, навіть з натяків у цих листах неважко довідатись про тяжке життя невольників у Німеччині:

«Здрастуйте, дорогі бабуся і дідуся... — пише онучка Р. Лазуренкові Івану в Лисичанський район, Ворошиловградської області. — Ми поки живі і здорові. Зараз живемо в м. Ганновері, за Берліном, знаходимося в бараках, обгороджених колючим дротом, не на волі, але ж кажуть, що через недовго ми будемо вільно ходити в місто. Бабушка, життя наше Вам відоме... Я написала додому листівку і листа передала одною



дівчиною, там усе знаєте, якщо принесе, як ми живемо... Всього писати не можна. Ви самі знаєте».

«Дуже важко повернутись звідціль. Заставляють під ковном працювати», — пише Олександр Ч. з Харківщини.

«Пишу я листа ще в лікарні на столі, а на другий день мені уже на фабрику йти... Пишу я Вам листа, а в голові кружляє. Немає у мене здоров'я і я не уявляю, де я, а я аж у Австрії», — пише Шура З. своїй родині.

«Повідомляю, що я жива і здорова, чого і Вам бажаю, але як не бажаю бути там, де я живу», — пише з Берліна своїм батькам дочка О. Д. з Ворошиловградської області.

«Живу я в Німеччині, в м. Берліні, — пише дівчина Д. своїй сестрі Олені К. в Ново-Айдарський район Ворошиловградської області. — Місто велике, але я його не бачу. Живу я в одному з російських таборів, в який ми потрапили всі з нашого колгоспу. Працюю я при таборі з нашими дівчатами. Життя невеселе і дуже сумне. Харчують — не придумало як сказати, тому що, як ці харчі називаються? Зранку хліба 100 гр. і чай, в обід — капуста, на вечерю — капуста, от і все. В місто нас нікуди не пускають і навіть не думають. Живемо в стінах під охороною поліції... Іще, Лена, попрошу тебе, коли можна, то вишли мені декілька посилок. Краще всього крупу і табак, бо за табак я зможу дещо кушати».

Така гірка доля спіткала тих, хто потрапив у фашистську неволю.

З виключною жорстокістю гітлерівські варвари руйнують і спалюють наші міста і села. Чимало міст, і особливо сіл, разом з населенням перетворені на прах і попіл. На страшні руїни обернули вони Харків, Ворошиловград, Куп'янськ, Чутув, Старобільськ, Ізюм, Барвенково та інші міста України.

Гітлерівці роблять все, щоб попрабувати і зруйнувати наш край, знищити державну незалежність Радянської України, вікову культуру і мову українського народу.

Але як би не лютував ворог, до яких би найжорстокіших заходів не вдавався він, здолати український волелюбний народ, спалити в огні землю нашу не вдасться нікому і ніколи.

Наш народ не хотів війни. Він ніколи за всю свою історію не піднімав меча проти іншого народу. Ніколи не поневолював інших народів, нікому не причиняв ніякого зла. Але ж нікому і не дозволяв уярмити себе, мужньо боровся проти всіх чужоземних загарбників і поневолювачів, які посягали на його рідну землю.

І коли німецькі загарбники не зробили для себе потрібних висновків з історії і знову простягли свою криваву лапу на наш народ, накиннулись на нашу Батьківщину, то тепер уже живими з неї вони не підуть.

Наш народ нізащо не простить і сповна розплатиться з гітлерівською Німеччиною за кров і сльози

наших співів і дочок, за горе і страждання стариків, жінок і дітей, за зруйновані міста і села України, за попрабоване народне добро.

Народи Радянського Союзу всі стали на священну війну проти підлого і кривавого ворога — німецьких імперіалістів — і не покладуть своєї зброї доки не буде звільнена вся наша радянська земля від чужоземних загарбників, доки не буде розгромлена і знищена вся німецько-фашистська банда вбивць, злобистів і розбійників.

Героїчна Червона Армія, якій наш народ доручив свою долю, під мудрим керівництвом любимого вождя і полководця великого Сталіна не тільки витримала шалений натиск озброєних до зубів гітлерівських полчищ, а й завдала їм сильних і разючих ударів.

Небувалый в історії воєн удар був завданий ворогові в битві під Сталінградом. Тільки за час минулого зимового наступу Червоної Армії гітлерівці втратили 9 тисяч танків, понад 5 тисяч літаків, понад 20 тисяч гармат і багато іншого озброєння. 850 тисяч німецьких солдатів і офіцерів забито і понад 340 тисяч полонено.

За весь час війни фашистська Німеччина вже загубила на радянсько-німецькому фронті до 9 мільйонів свого «непереможного» війська, з них не менше 4 мільйонів поховано у радянській землі.

Розгром і знищення під Сталінградом 22 дивізій добірних фашистських головорізів викликали у всіх прогресивних народів світу велику радість і законну гордість за мужність і відвагу радянського народу. Довелося і фашистському блазневі Геббельсу змінити свою пластинку про «непереможність» німецької армії і про «розгром і повне знищення Червоної Армії», бо 22 дивізії в кармані Геббельса приховати неможливо, — як неможливо приховати від всього світу та й від самого німецького народу поразку німецько-фашистської армії, якої вона зазнала в битві під Сталінградом.

Довелось і всім ворогам нашим визнати не тільки самий факт існування Червоної Армії, а й силу її, силу і могутність радянського народу, який потуге такий же кінець всім фашистським розбійникам та їх пособникам, які покищо продовжують наводити свої «нові порядки» на нашу землю.

Щодня і щоночі в тилу у ворога летять під укіс військові ешелони з живою силою і технікою. Злітають у повітря мости і переправи, склади з боеприпасами, палимим і військовим спорядженням. Це діє страшно, невидима для ворога, сила народного гніву. Це — народні месники, славні партизани жорстоко мстять ворогові за кров і страждання нашого народу, за зруйновану Україну.

Тільки за 6 днів квітня цього року три з'єднання партизанських загонів України знищили 3.303 німецьких солдатів і офіцерів, 2 гебітскомісарів (окружних комісарів) та 100 зрадників.

Пущено під укіс 7 ворожих ешелонів, 7 паровозів та 82 вагони. Знищено 2 гармати, 3 міномети, 45 кулеметів, 700 гвинтівок, 2.000 снарядів, 103.000

патронів, затоплено 15 річкових суден, знищено 13 автомашин, 9 мотоциклів, 27 веломашин, 20 коней, зірвано 10 мостів, 25 дзотів, 4 склади та 7 підприємств та заводів. Спалено 50 тонн пального, 500 тонн зерна і понад 2.000 тонн сіна.

Захоплено партизанами 4 гармати, 3 міномети, 29 кулеметів, 157 гвинтівок, 20 пістолетів, рацію, понад 800 снарядів, 6.000 патронів, понад 400 гранат, 10 коней і понад 100 тонн хліба.

З'єднання партизанських загонів товариша К. в бою з ворогом 6 і 7 квітня ц. р. знищило близько 300 німецьких солдатів і офіцерів, 2 гармати, 24 кулемети, 200 автоматів і 26 гвинтівок, 1 міномет, 100 тис. патронів і 1.000 снарядів. Захоплено партизанами 2 гармати, 8 кулеметів, 30 гвинтівок, близько 700 снарядів, понад 13 тисяч патронів, понад 100 гранат. Знищено і потоплено 3 пароплави річкових, 6 бронекатерів, моточовен і 3 баржі.

Така люта ненависть українського народу, така сила його помсти ворогові за зруйновану Україну.

На бій проти гітлерівських загарбників виступають робітники Донбаса і Борислава, трудящі старовинних українських міст — Києза і Львова, промислових центрів — Харкова і Дніпропетровська, трудящі Полісся і Карпат, Волині і Поділля. Їх веде на бій більшовицька партія України на чолі з вірним сином українського народу Микитом Сергійовичем Хрущовим.

Всюди на загарбаній німцями українській землі розгорається полум'я народної партизанської війни, всюди піднімається хвиля всенародного гніву і помсти.

Удари по ворогові з боку Червоної Армії і удари по ворогові з боку армій наших союзників вперше за весь час війни злилися в єдиний могутній удар по німецько-фашистських загарбниках.

Ніщо не врятує фашистських катів від справедливої жорстокої кари народного гніву.

І десяти покоління німців буде пам'ятати старовинне слов'янське прислів'я — «яким мечем воюєш, від такого і сам загинеш; якою мірою міряєш, такою і тобі відміряють».

Священну визвольну боротьбу проти німецько-фашистських розбійників веде весь радянський народ: героїчна Червона Армія, славні партизани, робітники, колгоспники і трудові інтелігенція. Нема у нас таких людей, які б не приймали гарячої участі в обороні Батьківщини.

Велика вітчизняна війна показала всьому світові величність і благородство радянського народу, величність і благородство його патріотичних почуттів, його високу морально-політичну єдність і згуртованість навколо свого уряду, більшовицької партії і любимого вождя і полководця великого Сталіна.

Найкращою демонстрацією радянського патріотизму є благородний почин колгоспника Ферапонта Головатого і всенародна участь у зборі коштів до фонду оборони країни. Трудящі Радянської України — ро-

бітники, колгоспники, інтелігенція, бійці і командири Червоної Армії, партизани і населення окупованих німцями районів — зібрали і внесли на побудову танкової колонії «За Радянську Україну» понад 40 мільйонів карбованців. Цей внесок і участь в ньому населення окупованих німцями районів є яскравим свідченням почуття високого патріотизму і безмежного прагнення нашого народу віддати все, аби розгромити ворога і швидко помститись йому за зруйновану і сплюндровану рідну землю.

В наслідок успішного зимового наступу Червоної Армії вже звільнено від німецьких загарбників велику територію радянської землі. Звільнено значну частину районів Харківської і Ворошиловградської, а також частину Сумської і Сталінської областей.

З виключною любов'ю і повагою, з невимовною радістю зустрічає звільнене з фашистської неволі населення свою визвольницьку рідну Червону Армію і від щирого серця дякує за це український народ мудрому вождю і полководцю великому Сталіну.

Зовсім інакше заклили звільнені міста і села України. Як на світ народились робітники, колгоспники, вчителі, агрономи, які вирвались з фашистської неволі.

Ще гуркіт гармат і тріскотіння кулеметів не стихне, а вже збирається розіпнаний і тероризований німцями радянський актив і береться до відновлення життя на звільненій землі.

Відновлюються зруйновані будинки, шахти, заводи, колгоспи, майстерні. Починає вирувати життя.

Натхнений успіхами Червоної Армії, український народ, не шкодуючи ні сил, ні коштів, всім, чим хто може, допомагає Червоній Армії в її священній боротьбі з ворогом за повне звільнення радянської землі від чужоземних загарбників.

Рани, нанесені гітлерівським арміям Червоною Армією і військами наших союзників, важкі і смертельні. Ворожий табір переживає зараз тяжку кризу і стоїть перед своєю неминутою катастрофою. Але ж ворог ще сильний і підступний і, відчувачи наближення своєї загибелі, він буде чинити ще лютіший опір.

Ми знаємо, що попереду нас чекають великі труднощі, чекає жорстока і вперта боротьба за звільнення всієї радянської землі від ворожої навали, але це вже буде остаточно і смертельно для ворога боротьба.

Великий вождь і полководець товариш Сталін в своєму перипотравневому наказі з вичерпною ясністю і прозорливою глибиною проаналізував сучасний стан війни і показав волелюбним народам шлях до перемоги над німецько-фашистською тиранією.

Немає ніякого сумніву, що український народ разом з братніми народами Радянського Союзу, натхнений історичним наказом великого Сталіна, не зупиниться ні перед якими труднощами, віддасть всі свої сили і здібності, а свій священний обов'язок перед Батьківщиною виконає повністю.

НОТА РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ ПРО РІШЕННЯ ПРИПИНИТИ ВІДНОСИНИ З ПОЛЬСЬКИМ УРЯДОМ

25 квітня цього року Народний Комісар Закордонних Справ т. **В. М. Молотов** передав польському послові п. Ромеру ноту Радянського Уряду такого змісту:

«Пане Посол,

За дорученням Уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік я маю честь довести до відома Польського Уряду нижчеподане:

Поведінку Польського Уряду в ставленні до СРСР останнім часом Радянський Уряд вважає за цілком ненормальну, яка порушує всі правила і норми у взаєминах двох союзних держав.

Ворожа Радянському Союзові наклепницька кампанія, що її розпочали німецькі фашисти з приводу ними ж забитих польських офіцерів у районі Смоленська, на окупованій німецькими військами території, була відразу ж підхоплена Польським Урядом і всіляко розпалюється польською офіційною пресою. Польський Уряд не тільки не дав відсічі підлому фашистському наклепові на СРСР, а навіть і не знайшов за потрібне звернутися до Радянського Уряду з будьякими запитаннями чи роз'ясненнями з цього приводу.

Гітлерівські власті, вчинивши страхітливий злочин над польськими офіцерами, розигрують слідчу комедію, в інсценізуванні якої вони використали деякі добрані ними ж самими польські профашистські елементи з окупованої Польщі, де все перебуває під п'ятою Гітлера і де чесний поляк не може відверто сказати свого слова.

Для «розсліду» залучений як Польським Урядом, так і гітлерівським урядом Міжнародний Червоний Хрест, який вимушений за умов терористичного режиму з його шибеницями й масовим винищенням мирного населення взяти участь у цій слідчій комедії, режисером якої

є Гітлер. Зрозуміло, що такий «розслід», здійснюваний до того ж за спиною Радянського Уряду, не може викликати довіри в будьскільки чесних людей.

Та обставина, що ворожа кампанія розпочата одночасно в німецькій і польській пресі і провадиться в тому ж самому плані,— ця обставина не лишає сумніву в тому, що між ворогом союзників—Гітлером і Польським Урядом є контакт і змова в проведенні цієї ворожої кампанії.

В той час, як народи Радянського Союзу, обливаючись кров'ю в тяжкій боротьбі з гітлерівською Німеччиною, напружують усі свої сили для розгрому спільного ворога російського й польського народів і всіх волелюбних демократичних країн, Польський Уряд на догоду тиранії Гітлера завдає віроломного удару Радянському Союзові.

Радянському Урядові відомо, що цю ворожу кампанію проти Радянського Союзу Польський Уряд розпочав для того, щоб шляхом використання гітлерівської наклепницької фальшивки зробити тиск на Радянський Уряд з метою вирвати у нього територіальні поступки коштом інтересів Радянської України, Радянської Білорусії і Радянської Литви.

Усі ці обставини змушують Радянський Уряд визнати, що нинішній уряд Польщі, скотившись на шлях змови з гітлерівським урядом, припинив на ділі союзні відносини з СРСР і став на позицію ворожих відносин до Радянського Союзу.

На підставі всього цього Радянський Уряд вирішив припинити відносини з Польським Урядом.

Прошу Вас, пане Посол, прийняти запевнення в моїй вельми високій пошані.

В. МОЛОТОВ».

ВІДРОДЖЕННЯ народного господарства УКРАЇНИ

Недавеки вже час нашої перемоги і остаточного звільнення радянських територій, окупованих німецькими фашистами.

Перед українським народом встає на весь зріст величезна і трудна проблема — за найкоротший строк відбудувати своє сільське господарство і промисловість, зруйновану гітлерівськими варварами, відновити тисячі навчальних, наукових та культурних закладів, знищених фашистськими злочинцями.

Для відбудовної роботи потрібне буде високе напруження всіх творчих сил радянських народів. Разом з усім українським народом у цій великій праці якнайдіяльнішу участь візьме й Українська Академія наук. Ще минулого року при Академії наук УРСР створено спеціальну комісію сприяння відбудові народного господарства України. Робота комісії поглиблюється день у день.

Такі проблеми, як відновлення енергетичного господарства України, як відновлення водопостачання та використання водних ресурсів, проблема відбудови міст і сіл та пов'язаної з цією справою промисловості місцевих будівних матеріалів, проблема відбудови вугільної промисловості України, її чорної металургії, нафтової промисловості — все це потребує величезної підготовної роботи. Адже відбудова має бути здійснена за найкоротший строк і в умовах зовсім одмінних від тих, за яких мирного часу розвивалися всі галузі сільського господарства й промисловості УРСР.

Треба буде не лише відновити наші найбільші енергетичні бази, але й створити нові типи електростанцій малої потужності, які можна збудувати якнайшвидше і які на перший час допоможуть розв'язати проблему електропостачання. Саме над цим працює тепер Інститут Енергетики Академії, Інститут Геологічних наук, Будівної механіки, Енергетики, Хімії та Гідробіології працюють над проблемою відновлення водопостачання Донбаса та міст України. Їхнє завдання — забезпечити не лише весь обсяг, але й високу якість водопостачання.

Величезну роботу провадить група забезпечення будівництва новими видами хороших будівних матеріалів. Водночас вона розробляє і типові проекти будинків та

хат, господарських будівель та проекти робітничих селищ, гідротехнічних споруд, складаючи відповідні інструкції.

Для відновлення вугільної промисловості України насамперед потрібно розробити саму методику обслідування затоплених і зруйнованих шахт Донбаса, а також встановити основні принципи запровадження нової техніки при відбудові кам'яновугільної промисловості. Водночас провадиться підготовка до відновлення й найширшого розвитку буровугільної промисловості УРСР. Ці проблеми опрацьовують співробітники Інститутів Гірничої механіки, Геологічних наук, Енергетики та Економіки.

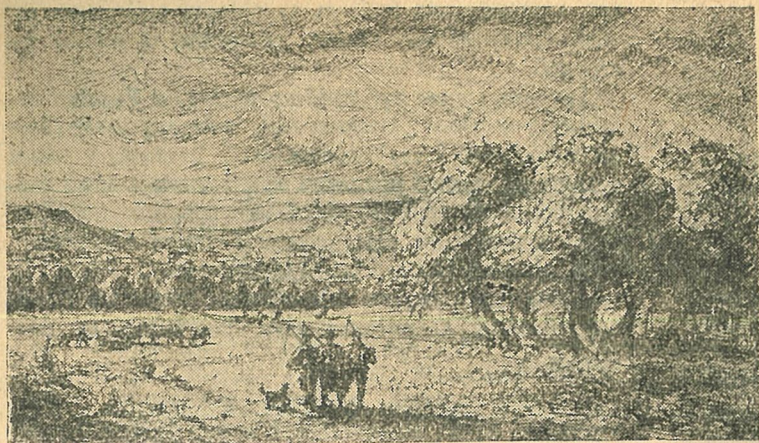
Так само складні проблеми відновлення чорної металургії УРСР. Їх опрацьовує велика комісія в складі авторитетних співробітників Інституту Чорної металургії Академії наук УРСР разом з такою ж комісією Академії наук Союзу РСР.

Велику допомогу відбудовним роботам повинні подати інститути Хімії, Фізичної хімії та Біохімії. Потрібна допомога електрохімічній, каталітичній, фармацевтичній, харчовій та іншим галузям промисловості України, потрібна організація лікувальних, дезінфекційних та вітамінних препаратів.

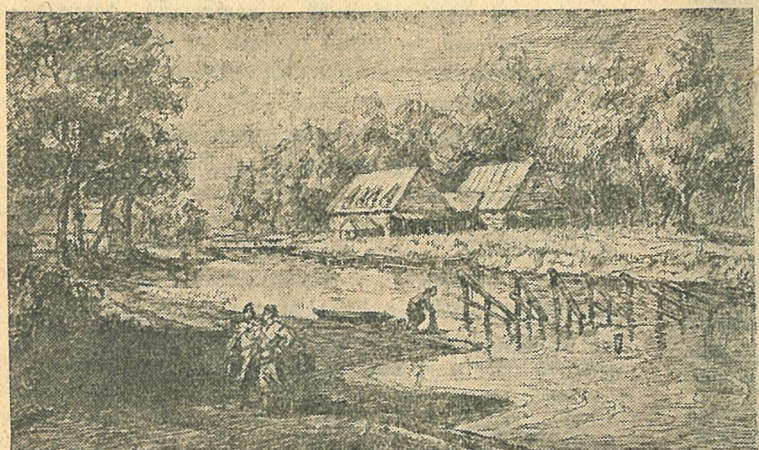
Особливу увагу віддає Академія наук УРСР проблемі відбудови цукрової промисловості України, що відіграє величезну роль у народному господарстві республіки. Багато цукроварень знищено зовсім і значну частину цукрової промисловості на Україні доведеться створювати наново. Тому потрібно дати економічну характеристику районів України з погляду найбільшої раціональності розташування цукроварень. Водночас треба розробити й нові типи цукроварень, схеми виробництва, обчислення капіталовкладень і техноекономічні показники.

Академія наук так само широко опрацьовує проблему відновлення пам'яток української культури. В цій роботі беруть участь історики, мистецтвознавці, письменники й архітектори. Складено вказівки та інструкції до організації державного обліку пам'яток, до збирання документів історії Великої вітчизняної війни, опрацьовується план відновлення історичних, краєзнавчих та художніх музеїв.

Понад сто п'ятдесят співробітників Української Академії наук працюють над проблемами відбудови народного господарства, промисловості, культури України. Їх веде палка любов до Батьківщини і певність перемоги, яка поверне свободу многострадальному українському народові і відновить радісне, культурне і заможне життя Української Радянської Соціалістичної Республіки.



Долина Псла біля Баранівки. Поміж двома горами — село.



Біля баранівських млинів.



На подвір'ї колгоспу ім. Сталіна.

СЕЛО БАРАНІВКА

МАЛЮНКИ ЮРІЯ БАЛАНІВСЬКОГО

...«Село. І серце одпочине. Село на нашій Україні, неначе писанка...»

Чи не про Баранівку писав оце Шевченко? Він же, либонь, бував колись у цьому закутку Полтавщини: 1845 року на правому березі Псла десь в околицях Баранівки, Сорочинець і Великої Багачки вивчав Тарас Григорович прадавні козацькі могили.

Та й хто-хто тут не був? Гостював у цих краях і Державін, приїздивши в двадцятих роках минулого століття до сусідньої Обухівки, до маєтку усадебного тоді письменника Василя Капніста. І Микола Васильович Гоголь-Яновський добре знав цю долину: звідси ж рукою подати до його рідної Яновщини, до Великих Сорочинців та й до самого Миргорода. Відомі пейзажисти Васильківський і Трутовський тут малювали етюди до своїх картин. Працював тут і художник Олександр Сластьон. Поміж Баранівкою та Хатками в Шишацькому ж повіті колись невеличка стояла садиба Володимира Галактіоновича Короленка. Він щоліта полював тут, знався на тихому Пслі з баранівськими рибалками, працював над оповіданнями, написав тут свій відомий твір про трагедію, що стряслась 1905 року в сусідніх Сорочинцях. Письменник не спроста вчашав сюди: побувавши в Баранівці, довіку не забудеш лагідної та пишної вроди цього звичайного українського села.

...«Неначе писанка. Село зеленим гаєм поросло... Цвіли сади. Полотніли в квітниках між двома горами біленькі причілки хат, лепсько вигравали розмальовані віконниці. Битий шлях зникав поза горою. Покручені стежки попід вербами вели до Псла. Столітні осокори вінчали острів — біля старої греблі, коло млинів.

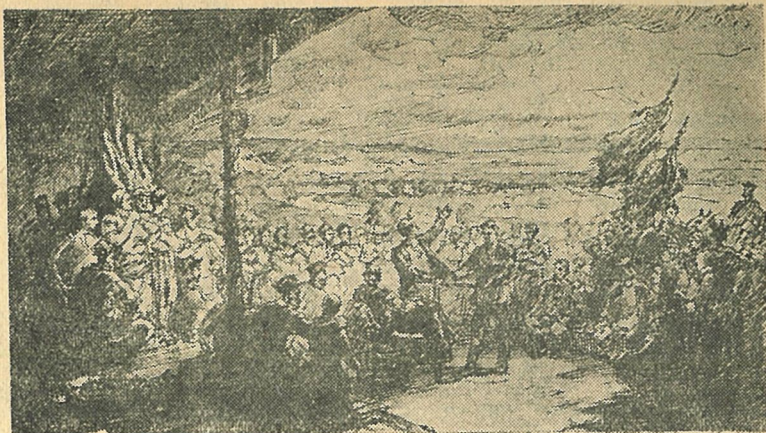
Навіть той, хто ніколи не бував тут, добре знає цей краєвид. Може — з описів природи в творах Гоголя або Шевченка, може — з картин та гравюр Васильківського, Мартиновича, Дерегуса, Беседіна і ще доброї сотні українських чи російських художників,

а може — і з кадрів у кінофільмах «Майська ніч» та «Сорочинський ярмарок», знятих у тій таки Баранівці.

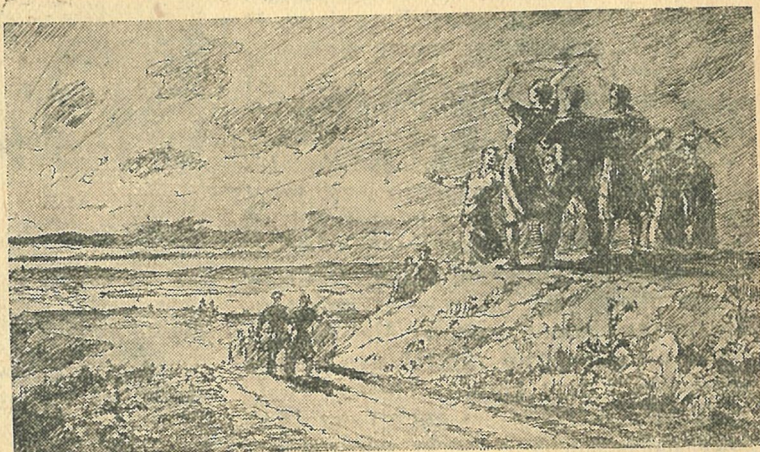
Але не тільки барвистий пейзаж та щедроти української землі плекали славу Баранівки. Тут жили й славні люди, вільнолюбці — трудовиті, горді та сильні, ставні та кремезні, і в цьому була слава села. В старовину баранівське козацтво прогнало з вільних своїх земель польського дуку Вишневецького. В славних полках гетьмана Богдана воювали з ляхами звияжні баранівські парубки. Відгомони святої Коліївщини, долинаючи до Псла зза Дніпра-Славути, хвилювали й посполитих Баранівки. Баранівська сотня була найхоробріша в Миргородському козацькому полку, — не спроста ж миргородський полковник побудував у селі козацьку церкву? 1905 року селянські бунти не давали спокою баранівським поміщикам. Кайзерівські солдати 1918 року шпарко втікали з Баранівки — від партизанських загонів Легейди та Яроша... Вкрили себе славою й баранівські комсомольці, що йшли добровільцями на фронт під час війни з білофінами... От які люди жили завжди в цьому селі.

Колгоспний лад приніс сміливим та працьовитим баранівцям іще й заможність та культуру. Усі сімсот дворів у двох колгоспах, один із яких носив ім'я Сталіна, мали, як кажуть, хліб та й до хліба: садовину, городину, худобу, птицю, мед — усього вдосталь. В косовицю та в жнива дзвеніли над селом не тільки під мантачками коси, а й комбайни стугоніли по баранівських ланах. Табуни, череди й отари ходили круг села. І добре в тому селі жилося — і старим, і молодим.

Зугарна молодь була в Баранівці, освічена, працьовита, весела. Молодь училась вирощувати рекордні приплоди решетилівських овець, розводила коксагіз, працювала на млині, на тракторах, давала найбільші врожаї кукурудзи. Десятки молодих людей разом із старшими ставали в трудній роботі учасниками сільськогосподарської виставки, їхали до Москви — слухали похвалу своїм ділам. Чимало баранівських парубків та дівчат вирушали до Полтави, до Києва, до Львова вчитися в військових школах, у технікумах та інститутах, будувати Дніпрельстан чи Челябінський тракторний завод, чи оперний театр у Харкові.



Вручення колгоспникам Баранівки акту на вічне користування землею.



Вечір.



22 червня 1941 року.

Клуб, нову школу, пошту, лікарню, колгоспні двори — збудували баранівці теж власними руками, бо всяких майстрів у селі було чимало: кожен там — мастак якогось діла, — теслярі й столярі, рибалки й мисливці, пасічники, різьбярі, ковалі, стельмахи. А жінки та дівчата — по роботі, прийшовши з поля чи з ферми, вишивали заповочню чудові візерунки на рушниках, сорочках та скатертинах, а роботу їхню знали по всьому світі — і в Америці, і в Англії, і в Голландії, і в Парижі, бо артіль ім. XVIII з'їзду ВКП(б) виконувала чимало закордонних замовлень.

І згадувала потім на сторінках газети «Советская Украина» Палажка Васильченко, голова тієї артілі, згадувала роботи своїх моторних та співучих молодичь і дівчат:

— Це не вишивки були, а справжні картини. Всі барви нашої Баранівки, її неба, її Псла, садків, яворів, колгоспного лану — все це дівчата в узорах переносили на тканину. Райдугою вигравали дівочі роботи...

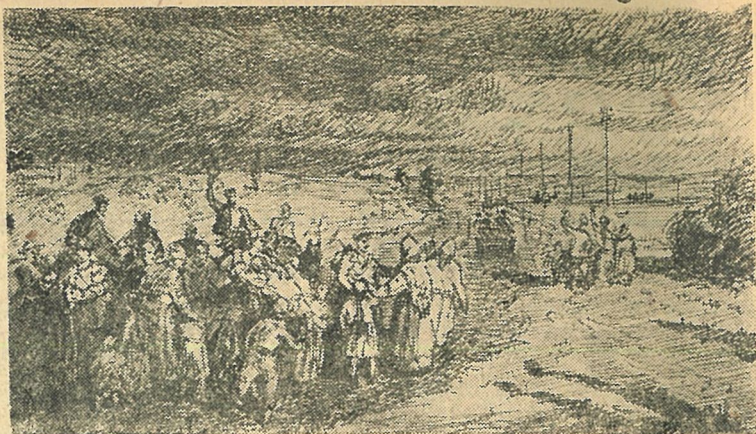
...Жила Баранівка, звичайне українське село, до того чорного дня, коли на рідну землю, віддану колгоспові ім. Сталіна на вічне користування, вдерлись гітлерівські орди. Чимало баранівців пішло на фронт — за войовничим предківським звичаєм. Чимало рушило в радянський тил. Чимало людей зосталось і біля рідного Псла.

Уночі проти п'ятого листопада 1941 року партизанський загін наскочив у селі на кількох німецьких офіцерів і свого ж земляка-зрадника та й знищив їх.

От що писав через кілька днів у своєму наказі німецький генерал фон-Кросінк:

«Згідно з рапортом 62-ЛД, надісланим від коменданта Південно-етапного пункту № 610, на офіцера генерального штабу підполковника Цінс, унтер-офіцера Граф, капрала Шнайдера та ефрейтора Тішлера, що їхали по документи до генерального штабу верховного командування, — вчинили напад партизани в селі Баранівці й забили їх насмерть. Портфелі з документами й самі партизани зникли.

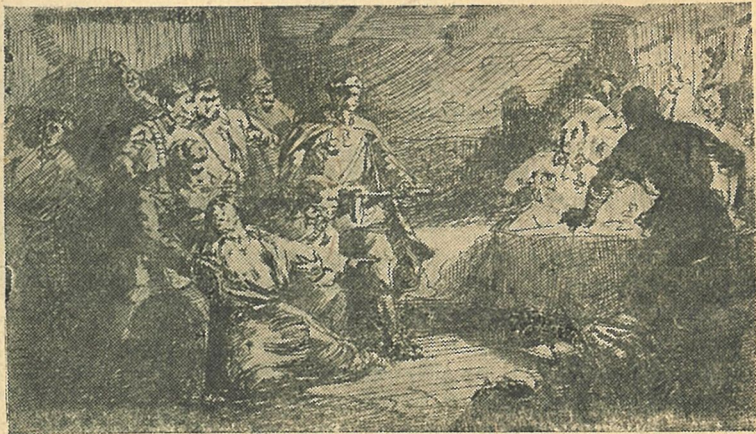
Наказую: розстріляти, скільки можна, підозрілих, а село Баранівку спалити до останньої хати. Двом батальйонам 677 саперного полку та одному резервному стрілецькому ба-



Проводи.



Повість про минуле.



Партизанська помста.

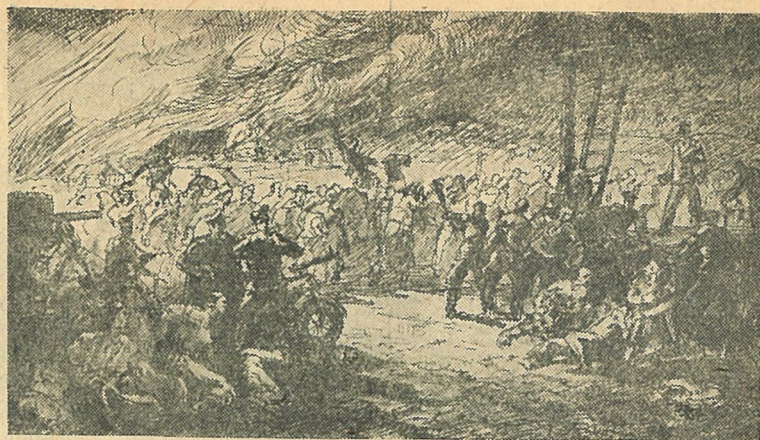
тальйону негайно виступити, щоб цілком винищити партизанів».

І от — село Баранівку, протягом цілого осіннього дня розбивали споза Псла з гармат, бомбили з аеропланів. Баранівка щезала в огні: злітали вгору дахи, тини, вирвані з корінням осоки та верби. Села не стало.

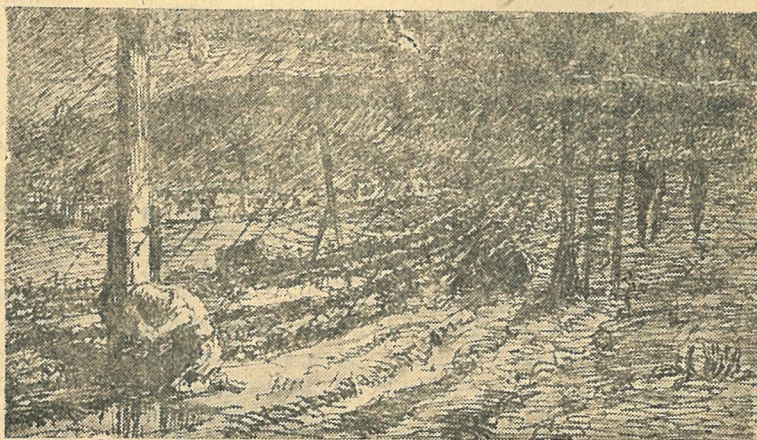
Не стало й людей. Тих, кому пощастило втекти з того пекла, розстрілювали. Хто втік і від цього,— заганяли в вагони й везли до Німеччини.

По всіх навколишніх селах німці розвісили об'яву, в якій було тільки дві брехні: офіцерів обачно названо солдатами, а число розстріляних баранівців обмежено... десятьма.

Ось воно, те оголошення:



Баранівська трагедія.



Тут пройшли німці.

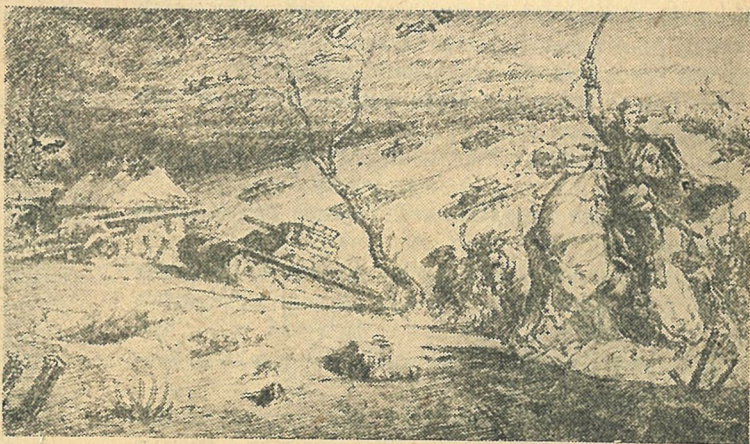
Так... Стерто з лиця землі. Не стало Баранівки. Вічна їй пам'ять.

Але Палажка Васильченко, колишній голова баранівської артілі ім. XVIII з'їзду ВКП(б), працюючи тепер в радянському тилу, певна, що незабаром повернеться на рідні згарища:

— Нас увесь світ знає, баранівських! А вони—«знищити»! Так ні ж—ми живі! Руки в нас дужі, справжні козацькі. Передаavimo ворога нашої фронтовою роботою в колгоспи на нових землях, нашим піклуванням про поранених бійців, нашою любов'ю до України, до Батьківщини, до Сталіна—ми б'ємо погану німоту.

Багато ще єсть баранівців у радянському тилу. Лишилися баранівські люди й над Пслom, у партизанських загонах. Воюють вони й на всіх фронтах — і льотчик лейтенант Микола Верьовченко, і полковники-орденоносці Петро Верьовченко та Іван Сулим, і ще сотні баранівських звиятжців, — і воюватимуть вони, поки радянський народ покладе трупом німецького басурмана та всіх його попихачів і яничарів. Тоді й Баранівка знов устане з попелу і знов оживуть мертві береги Псла.

Жило й житиме село Баранівка — величний символ сплюндрованої, але невмирущої Радянської України.



Вперед, за Радянську Україну!



ОЛЕКСАНДР МОЛОДЧИЙ

До війни життя Олександра Молодчія мало чим різнилося від життя інших молодих льотчиків: видатних подій не було. Та перший же бойовий виліт Молодчія, у вересні 1941 року, став подією. Якось удень, разом із штурманом Сергієм Куліковим, він сміливо майнув на поземному льоті за лінію фронту, виявив ціль, розбомбив згуртування німецької піхоти й танків, але таки потрапив під ураганний вогонь зеніток. В ногах у радиста Олександра Панфілова розірвався снаряд, осколки інших влучили в хвіст, потім пробили радіатор одного з моторів. З продірявлених баків витікав бензин. Здавалось — це вже кінець.

Та молодий пілот спробував обдурити ворога: вдав, ніби машину збито. Покірний його волі, скалічений літак хитнувся, затремтів і став падати за лісом.

Хитрощі Молодчія не пішли марно: німці таки вирішили, що йому вже каюк, і припинили вогонь. Але при самій землі, наш льотчик вирівняв машину і, майже чіпляючись за верховіття дерев, чкурнув назад, на схід, і незабаром сів на рідному аеродромі.

Цей день багато чого навчив і Олександра Молодчія, і його штурмана Сергія Кулікова. Вони зрозуміли, що зайва одчайдушність може призвести до катастрофи.

Лише місяць минув у боях, а молодий льотчик став зразком для всієї частини, сполучивши відважність і вмілий розрахунок із великим талантом пілота. Темної ночі він навчився літати так само добре як і вдень. Упертість, сміливість, більшовицька сила волі були в молодого льотчика, тому от незабаром і стала видатна подія: 21 жовтня 1941 року, лише після чотирнадцяти бойових вильотів, Олександр, син Гната Максимовича Молодчія, робітника Ворошиловградського військового заводу, здобув звання Героя Радянського Союзу. Йому на той час минув тільки двадцять перший рік.

— Перед нами, — казав він, — перемога або смерть. Ми обрали перемогу і повинні завоювати її.

Не знаючи пощади, він знищував фашистську погань, мстився німоті за свою знедолену Україну:

— Нема мені життя без неї. Убивати фріців — це найголовніше.

Назавжди лишиться в пам'яті ніч проти 12 липня 1942 року, коли йому доручили першим наблизитись до цілі, освітити й підпалити залізничний вузол, щоб з інших літаків можна було розпочати прицільне бомбардування.

Молодчий вів літак на місто Б. Над невидимою ціллю розкинулось чисте небо. Ані хмаринки, жодного повітряного укриття. Скинені Молодчієм світляні бомби спалахнули й повисли на парашутах. Місто виникло з

темряви, залізничний вузол, колії. На них — довжелезні ешелони. Тепер можна як слід почастувати фріців фугасками.

Але небо вже креслять промені ворожих прожекторів. Вони б'ють в очі, засліплюють. Близькі зенітні розриви перемагають шум моторів. Осколки вгризаються в літак, кулі цокотять об метал. Молодчий майстерно маневрує, то набираючи висоту, то падаючи вниз, то збільшуючи швидкість, то зменшуючи газ. Інакше б його корабель давно б уже обернувся на купу палаючих уламків.

Сергій Куліков, «не штурман, а золото», — як каже про нього командир, — не кваплячись, без промаху відбомбився. Решта радянських бомбардувальників знищили все, що було на станції: вагони, гармати, танки, боеприпаси.

Машини Молодчія схожа була на решето, але посадку він зробив гаразд. Між іншим, — не великим числом пробів, а вмінням уникнути їх — визначається майстерність пілота. Авторів цих рядків довелося спостерігати Молодчія під час одного з польотів на великі аеродроми німців. Марно намагалися перетяти шлях, фашисти створили вогневий зенітний бар'єр. Удливо й безугаву перекреслювали червоні трасуючі кулі нічне чисте небо. Раптом прожектор спіймав наш літак. Але Молодчий спокійно зробив якийсь, ледве помітний маневр, і ми знов опинились у темряві. Вороги послали вогонь і били із застереженням, розраховуючи на те, що ми набиратимемо висоту. Але Молодчий спрямував машину до землі, і розриви вибухали десь над нами. Водночас, Сергій Куліков, як завжди, влучив у ціль.

Свій чудовий талант Олександр Молодчий виявив саме під час отаких дальніх нальотів на фашистську Німеччину.

Один з них був видатніший за інші.

Проза серед ночі заступила шлях, і обійти її не пощастило. Блискавки роздирали небо. Літак підкидало, жбурляло в безодню. Щоразу доводилось міняти курс, обминати найнебезпечніші зони. Ледве тримаючи в руках штурвал, Молодчий шукав світлих промарків та вузьеньких проходів поміж важкими хмарами. Пробитись було майже неможливо, але наші льотчики таки пройшли.

Художники Кукринікси —
портрет Олександра Молодчія.



Голоса Президії Верховної Ради СРСР тов. М. І. Калінін вручає орден Суворова другої степені генерал-лейтенантові М. С. Хрущову.

Фото ТАРС.



Потім літак став покриватися кригою. Падав сніг. Він забивався в середину літака, падав на приладдя, танув на гарячих обличчях. Важко було дихати на такій висоті. Кожен рух давався знаки.

Але мужній штурман Сергій Куляков не збився з курсу. До цілі вони долетіли раніше за інших. Важкі фугасні бомби влучили в військові об'єкти Кенігсберга. Це було саме в ті дні, коли німці вдерлися до Ворошиловграда, рідного міста Олександра Гнатовича. Сумної долі Кенігсберга зазнав незабаром і Данціг, потім розпочалися дальні польоти на Берлін, Будапешт, Бухарест.

Літак Олександра Молодчія з трициліндрним мотором наближався до затемненої столиці фашистської Німеччини. Збоку десь били зенітки, коли на ціль уже лягли куліковські бомби. Після першого ж розриву почалося справжнє пекло, і Олександрові стало легше на душі: він мстився за наругу над Ворошиловградом.

Мечі прожекторів схрещувалися в небі. Дуже важко було тоді вирватися із загороджувального вогню, яким оперезався Берлін. Але тільки один осколок влучив у літак, ведений майстерною рукою Молодчія. Ще не вийшовши з ворожого вогню, командир корабля надіслав таку телеграму: «Москва, Сталіну. Перебуваємо над Берліном. Завдання виконано. Молодчій».

Багато чого можна було б розповісти про Олександра Молодчія. В славновісній історичній битві за Сталінград, він з малої висоти знищував війські ешелони гітлерівців. Під ударами Молодчія сплющувалися танки, спалахували цистерни, валилися з колій вагони, від залізничних станцій липалися купи руїн. Ворожим трупом захрясали залізничні колії.

Так Молодчій учився. Над територією ворога він налітав уже понад 180 тисяч кілометрів.

Бойова путь сина українського народу Олександра Гнатовича Молодчія справді прекрасна й повчальна.

Це — путь безупинного зростання й удосконалення. Почавши громадянським молодшим лейтенантом, він поступово дістає звання лейтенанта, старшого лейтенанта, капітана, гвардії капітана, гвардії майора, і став прапороносцем свого ушанованого полку. На його грудях, поруч із золотою зіркою та орденом Леніна заблищав орден Червоного Прапора, а потім ще одна зірка і орден Леніна. І вся країна жде нових подвигів, якими ще вславить двічі Герой Радянського Союзу свій трудний шлях радянського пілота. Він не знає втоми. Він завжди готовий до бою.

Майор В. Гольцев.

Діюча армія.

Двоколки йдуть. Колеса в глєї.
Світанок. Іней на гіллі.
Понад селом до батареї
Зв'язківці провод повели.

Піхота переходить яром,—
Рушниці, диски...

Мовчки йдуть,
Спішать, щоб фланговим ударом
Фашистам перерізати путь.

І ось — піхота через стерні,
Ударили гармати враз...
Дрижіть, фашисти ненажерні,
Залізом нагодуєм вас!

Петро ДОРОШКО.

Діюча армія.

МАТИ

Не ради сліз і розпачу й скорбот, і не в ознаку гіркого прокляття, — вони вже прокляті і так всіма на світі, — а заради слави нашого роду й в ім'я любові написано про цю високу смерть.

І хоч багато присуджено нам незабутніх утрат, хоч легше було б очам читати щось лагідне й миле, — почитаймо про матір Марію Стоян.

**

Хто серед трупів ворожих біжить по селу?
Хто це стоїть, біжучи? Чиє серце стугонить у грудях, мов вистрибнути хоче наперед?

Це Василь з автоматом і бомбами, Марії Стояних син.

Хто мертвий висить коло хати під небом?

Це його мати.

Біжить Василь увесь мокрий після довгого бою, біжить у великій тривозі.

Як страшно він бився перед рідним селом! Розвідником був, нищив точки, розніс гранатою дзота, що був колись хатою рідного дядька. Погнали ворога. Перебів Василь ціле село, — все те, що було колись селом: дві сотні печини, спалені сади, череп'я і безліч задубілих воротів у багнинці й криві.

— Мамо, де ви? Це я, Василь, живий! Івана вбито, мамо, а я живий... Я вбив їх, мамо, сотень зо дві. Де ви?..

Підбіг Василь до двору. Отут був двір під самою горою.

— Мамо, матінко моя, де ви? Рідна моя, чому ж ви не стрічаєте мене? Чом не чую я вашого тихого голосу? Де ви, голубко, матінко моя сива?

Спинився Василь коло хати, а хати нема. Василь у двір, — нема двору. У сад, — нема саду. Тільки одна стара груша, а на груші — мати.

**

Коли вона була ще жива, і хата була ціла край села, зимою, в люту хуртовину, одного разу опіючі щось стало стукати у двері.

— Хто тут?

— Тьотушка, впусти, погібаєм...

— Що ви, голубоньки? Які ви? Звідкіля?

— Ми руськи, тьотушка. Свої ми. Льотчики. Ми впали.

— Господи, синочки, йдіть мерщій. Я двері зачиню... Чи ж ніхто не бачив? Німців же повно.

Увійшли, обійнявшись, до хати два каліки. Упали долу, поспули вмість та й проспали півтори доби. Думала, — померли.

Вже обмивала їй ноги їм гарячою водою, і грубу нагопила, гріла разів зо три їжу, — сплять. І плакала, згадуючи своїх синів, Івана і Василя. Хто ж нагодує їх, хто пригріє в лиху годину? Де вони? Може лежать уже десь у білому полі, чи висять на шибеницях у німецькій неволі? І вороння клеє їм очі на морозі. І ніхто їй не гляне вже і не спитає, не заплаче... Діти...

Степан Пшеніцин і Костя Рябов були обидва з Урала. Вони належали до тієї породи руського юнацтва, що на довгі віки залишиться предметом досліджень і глибокого подиву істориків великої людської драми.

Зарослі, засмаглі на холодних вітрах і морозах, вони грізно стогнали у сні і дихали важко і трудно. Війна хвилювала їм душі у сні, війна. Вони були прості уральські юнаки, в міру освічені, роботящі комсомольці з хороших робочих родин. На війну їм не хотілось, але вони не плакали й не ховались від неї, — за добрим руським звичаєм. Вони пішли на фронт добровільцями, щоб скоріше добратись до ворога і знищити його.

Льотчиками вони зробились швидко і так же просто й легко, як могли б зробитися підводниками чи снайперами. Природа наділила їх усім доброю мірою. І самі вони були добрі.

— Спочатку, матушка, ми довго гатили фріців бомбами, а потім призначили нас на культурно-просвітну роботу. Не хотілось нам, правда, та треба, — наказ.

— А що ж воно за робота така? — питала Стояниха, коли одного вечора вони довго отак розмовляли тихенько у темній хатині.

— Ми розкидали над Україною листівки, — сказав Пшеніцин. — Щоб знали люди правду.

— Ой, велике діло робите, голубоньки мої, — зітхнула Стояниха. — Куди там бомби, хай їм хрін. Велике діло — добра вість у неволі! То ж така темрява навкруги, та так же позабавано полови людям лукавою німецькою брехнею, що й жити шкода. Неначе все скінчилося на світі, подумайте... Так оце ви?

І тут уперше, слухаючи прості материнські слова на поневоленій землі, відчули Пшеніцин і Рябов, яка велика місія їм припала в житті.

У бідній старесенькій хаті, у присмерку, під виття хуртовини і різний гук недалекого фронту довідались вони, як перетисували люди оті листівки від руки, як випychали напам'ять кожне слово і передавали від села до села, — щоб воскресити віру.

Слова правди горіли у темряві, мов огнища в холодну довгу ніч. Тисячі людей, зневірених, ошуканих, обшуканих оманною в неволі, врятували ті листівки від учинків одчайдушних і жахливих. От що сіяли вони над українською землею.

Довго сиділи в задумі Пшеніцини і Рябов. Потім вони розповіли Стояниці, як упали вони, підбиті вночі, серед лісу, як поламали собі руки і ноги, як тікали на схід лісами й ярами, як ховались від німців по провалах, заметах і байраках, і, розповідаючи, сами дивувались з надзвичайної своєї сили і волі до життя.

— Де ж це було, толубоньки? — спитала Стоянича, зворушливо сплеснувши руками.

— Далеко. Кілометрів п'ятсот.

— Давно?

— Та більше місяця. Вже й кістки позростались. І показали вони матері свої каліцтва.

— Ой, врятуєте!..

— Нічого, рідна. На живій кістці наросте. Ми такі лати, що все перенесемо. Виживемо. Нам би трохи ще полежати, та набратись сили, а там проліземо через фронт, хоч пошідь снігом, — утішала стару Марію Стоянику невгамовні діти.

— Ну що з вами вірши? Отак і мої.

Два тижні переховувала Марія гостей. Стерегла хату, годувала, а коли все потратила — ходила по селу просити милостині. І ніхто не одмовив їй і не спитав нічого, хоч кожний і догадувався про щось: не пішла б же Стоянича отак просити для себе.

Та не судилося Марії зберегти дітей. Оного ранку наблизився раптом гарматний рев. В село ввадилася пошарпана в боях частина. Запетушилися німота, забігала. Марія глянула та в хату:

— Діточки! Ідуть!

Німці на порозі.

— Що за люди?

— Сини мої.

— Бреши!

— Не брешу, присягаюся!..

— Обшукати хату!

— Не займайте, вони хворі. Поламані... Боже!

— Гальт! Ваша мати?

— Мати, — сказав Рябов.

— Бреши, комісарє! — та за зброю.

Стала мати перед дітьми. Обоє затулила.

— Не дам! Вийте мене... Не дам, людиці! Голубчики, не займайте! Не вочинця ж вас породила, а мати!

— Нащо ж ти ховала?

— Боялася. Ви такі страшні! Нема ж, мо, нічого в світі страшнішого від вас!

— Правду кажеш, старушка. Страшнішого нема і не повинно бути! — зареготав тімецький сучий син.

За дві години візнали німці на майдан усіх, хто zostався в селі живий — на очну ставку.

Поставили Пшеніцину і Рябова перед селом. Глянули вони на людей, — ні одного знайомого обличчя навкруги.

— Прощай, Урал, — прошептав Пшеніцин, поглянувши на друга.

— Прощай.

— Люди добрі, адже це мої діти, Василь та Іван!

Погляньте бо, хіба ж не пізнаєте? Не пізнаєте? — билася Стоянича, мов чайка об дорогу. — Кажіть же, що мої. Чого ж ви мовчите? Чи ж вам не жалко їх не признати? Людоньки!.. — благала мати німців і людей.

Люди плакали й признавали. Навіть староста й поліцаї не сказали — ні.

..Одна тільки Палажка, вдова забитого партизана-ми начальника поліції, зловісно мовчала.

— Палажко, признай, що сини, бо прокляну на цьому і на тому світі! — шептала Стоянича. — Бог з тебе спитає, Палазю..

Палажка мовчала.

— Фрау Палажка, єсть єто сини? — спитав її комендант.

Всі замерли і не зводили з Палажки очей, стало тихо-тихо. Комендант почервонів. Товста його шия почала набрякати, як у кобри, він догадувався про зговір.

— Ну?

— Сини, — сказала Палажка й потупила очі.

Тоді він ударив Стоянику з усієї сили в праву і ліву щіку. Вона впала додолу, як сніг, не крикнувши. А комендант повернувся до льотчиків.

— Валі прізвища?

Впавши ниць від удару по голові, Стоянича не скоро підвелася. Але вона чула мов крізь сон, як гукали до неї Пшеніцин і Рябов:

— Прощайте, мамо! Спасибі! З такою матір'ю не страшно і вмирати!

Зчленилась стрілянина.

Вони лежали на снігу, обнявшись. А її взяли за руки й повели, б'ючи як-попада. Розбили пранатами хату і підвели стару до труни. Попливла труна перед очима.

В. Касян — плакат із циклу «Тарас Шевченко».



— Не вішайте, не сраміть мене! Як же мені ви-
ситоньки? Я ж таки жінка стара. Дайте мені кулю,
одну кулиночку, молю вас, благаю...

Не дали. Тоді вона хутенько стала на пеньок.
Перехрестилась.

— Не займайте, недолюдки. Не торкайтесь моєї
пші...

Сама наділа.

— Діти...—та й оділилась од землі.

**

Довго лежав Василь на снігу коло трупи. Ніхто
не чув ні стогону його, ні туги, ані скреготу зубів.
Під самий аж ранок, коли від морозу скам'яніло
його серце і грізний орудійний гук провістив зорю,
— Василь примовк, немов заснув з великої втоми.
Потім підвівся з землі, поцілував холодну материнчу
руку.

— Прощайте, мамо... Усю свою добрість і лагід-
ну едачу, що поларували ви мені, я лишною отут
з вами коло трупи, мамо.

Потім він підійшов до хатища, взяв жменю по-
пелу і загорнув у хустку.

— Оце я, мамо, заберу з собою, щоб не при том-
лялися ні ноги мої, ні руки, ані серце...

Проходили дорогою на захід бойові загони.

— Бовць, Стоян!

— Іду!

— Що за жінщина висить?

— Мати.

— Мати?

— Мати, товариші, рідна моя мати...

— Рота, стій-ій-ій! Шалки геть!.. Вперед, ма-
арш!

Перед нею проходило військо без шапок. Шапу-
вали материнство, ілущи до бою. Ревіли гармати.
Сонце червонило сніги. Від гарматного реву обсилав-
ся іней, і пухнасті сніжинки падали з трупи на
материні розкриті очі.

В. Касіян.



Свою Україну любіть!
Любіть її... во время люте *М. Мещеряков*

**

Умrete ви, дами,— хто згадає вас, красу вашу? Ви,
як морський пісок — на березі бездонного моря.

Були ви, чи не були?

А хто ж не поклониться — з живих і прийдеш-
ніх — невмирущій красі Марії Стоянської, матері,
що просила милостиню для дітей чужих? Погляньте,
ось вона висить перед нами, возноситься над рід-
ною мерзелою землею. Руки її маленькі й ніжні з
довгими красивими пучками,—оті самі труdiaчі ру-
ки, що так багато створили хліба, прядива й насін-
ня,—простяглися долонями трохи наперед.

— Нема вже, діточки, нічого. Все віддала, щастя
вам доле.

Уся її маленька постать ченаче лине в блакит-
ному повітрі і дрімоті, і сива її голова, похилена
набік, сягає весняних хмар.

Вічна слава вашому імені, мамо Маріє, красоті
вашій!

Не було у вас дорогих черевиків, не душились ви
паризькими духами, а душились полином та коноп-
лями.

Не мандрували ви по світу в Інтуристах, по за-
кордонах. Вам було ніколи. Ви, як та білжінка, були
зайняті, і од роси до роси все носили мед до ра-
дяньського вулика, поки не відняли у вас життя недо-
людки з Європи.

Але закордон ще приїде до вас, наша прекрасна
дамо, приїде подивитися на вашу піч під небом, на
сухенькі гвоздики, від пристріту, в пічурці, на ваш
пам'ятник, і, якщо є на світі хоч краплина сумлін-
ня — світ вклесниться вашій красі, дорога наша мати,
слов'янко-українко дорота!

Були ви комуністкою, чи ні? Чи був у вас пар-
тійний квиток? Напевно не було. Але зерно, посія-
не великим сіятелем Ленініним, зійшло і зросло у ва-
шому серці.

Хай же знає весь світ, як висіли ви, мамо, на
старій трупі за друти своя у велику всесвітню
війну — в українському кривавому селі на Україні
кривавій.

Плакати з циклу «Тарас Шевченко».



Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.

Та не однаково мені.
Як Україну злії люди
Присплять лукаві в огні
Ці, окраденную, збудать...
Ох, не однаково мені *М. Мещеряков*

ВРАЖОЮ ЗЛОЮ КРОВ'Ю

По всій українській землі, по всій сплюндрованій, залитій кров'ю Україні височать хрести над німецькими могилами і чорніють німецькі каски на тих хрестах. Тисячі й тисячі гітлерівських бандитів заплатили життям за руїни і смерть, за муки і кров нашого народу.

Нехай буйніє партизанська помста німецьким загарбникам, гнобителям нашої Вітчизни! Любимо ми, партизани, це прислів'я: «німецькому катюзі — по заслугі».

З великого горя українського народу народився великий його гнів. Всенародною боротьбою відповідає Україна гітлерівським насильникам. Іде український люд з міст і сіл у партизанські загони, у поліські пущі, у дніпровські плавні, у Слобожанські степи — іде бити ворога-окупанта.

Ми живемо у ворожих тилах, на рідній землі, де панує сваволя і розбій німецький, де катують і мучать гітлерівці наших братів і сестер, та вивозять їх тисячами в німецьку неволю; бачимо ми день-у-день, як гостро ненавидить наш народ ворога-німця. Народ благословляє нас на помсту, на боротьбу, і ми повсякдень відчуваємо нашу нерозривну, кровну єдність з ним.

З якою щирою радістю зустрічають нас по селах і містах України! З якою великою радістю переказують люди про кожний удар, який ми обрушуємо на голови гітлерівських бандитів!

Наш партизанський загін б'ється проти німецьких загарбників з перших днів окупації. Ми не даємо ворогові спокою ні вдень, ані вночі. Ми не шкодуємо сил і самого життя в ім'я визволення рідної української землі.

Ми не даємо ворогам грабувати українських селян. Немало награваного добра відбили ми в німців і роздали населенню. Багато тисяч пудів хліба, багато худоби, сіна, що німці награвували і хотіли вивезти в Німеччину, ми захопили і повернули селянам.

День-у-день зростають партизанські загони. Міцніє наша непоборна сила. Від самого тільки слова «партизани» німці охоплює жах, бо з партизанами — весь народ.

Партизани — вірні помічники Червоної Армії. Партизанські удари по ворожому тилу — це безпосередня допомога червоним воїнам,

які розгортають наступ за звільнення України і всіх окупованих гітлерівцями радянських територій. Таке велике значення і сила партизанського руху.

— Нашим партизанам і партизанкам — слава! — так закінчив товариш Сталін свою історичну доповідь, присвячену XXV роковинам Жовтня.

Далеко від рідної Москви, в тилу у ворога, ми почули ці слова товариша Сталіна. І наші серця забились дужче від радості і гордості. Нам довіряє товариш Сталін, про нас з любов'ю й пошаною згадує весь радянський народ. І немає вищої честі для кожного з нас, як виправдати високе призначення, покладене на нас Батьківщиною.

Привіт тобі, рідний радянський народе! Житимеш вільною і радянською, мати-Україно!

Вставайте, пригноблені на захоплених ворогом рідних землях!

Вражою злою кров'ю волю окропіте!

3 ФРОНТИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Незабутнім подвигом прославились молодший лейтенант Яблунька і червоноармієць Бринько. На тій ділянці, де вони займали позиції, німці виступили кількома десятками танків. Проти танкової артилерії тут не було. Та товариші Яблунька і Бринько вірили в силу своєї зброї. Вони зустріли фашистів вогнем бронебойок. В цьому нерівному бою товариш Яблунька знищив 7 фашистських танків, а Бринько — шість. Тоді інші повернули назад.

Комуніст Іван Степенко зі своєю батареєю став до бою проти 70 ворожих танків. Першими залпами знищено 9 танків, а решта мусіли покинути поле бою і повернутись на вихідні позиції.

Екіпаж танка, на чолі з лейтенантом Михайлом Солошенком, приймаючи танк від трудящих Котовського району, затисся нещадно громити ворога і до кінця бути вірним військовою обов'язкові. Свою

присягу танкісти виконали з честю. Одного разу танк Солошенка прорвав укріплену лівію німецької оборони, огнем і гусеницями подавив багато ворожих батарей і розгромив опорний пункт противника. В процесі бою танк несподівано попав у яму. Німці оточили танк. 15 доб чотири радянські танкісти витримували натиск німців, але не покинули своєї бойової машини. На шістнадцяту добу наша піхота зломил ворога і екіпаж героїчного танка знов приєднався до своєї частини.

Червоноармійцеві Губському доручили привезти сіна. Червоноармійці цієї частини 8 днів віддавали коням свої сухарі. Іздовий Губський, везучи сіно на позиції, добирався долинами та балками, щоб уникнути ворожих снарядів. В дорозі один з його коней здох. Тоді Губський сам підпрягся і, допомагаючи єдиний конячок, 40 кілометрів віз сани. Завдання він виконав і фронтові коні були забезпечені сіном.

ЛІСОГРАД

(3 партизанського щоденника).

18 грудня 1942 року.

Рівно гуде мотор на висоті 2.500 метрів. Перелітаємо лінію фронту. Проекторів не видно. Але раптом на чорній землі виникають вогники, наче креше хто іскри. То б'ють по нас зенітки. Хвилини 20 летимо тихо, — лінію фронту, очевидно, минули.

Серце стискається від болю, коли дивишся вниз: в нічній пітьмі — окуповані наші села. Ні вогника в хатах не видно. Як мертве, лежить пограбоване й прибите село. Порожньо на дорогах, тільки інколи горять один-два каламутні ліхтарики, — то поліцейські пости. Певно, зачувши гул літака, виходять бідні наші люди на подвір'я і простягають руки догори, бажаючи порятунку, приносячи нашим льотчикам молитву про визволення. Отак ми тривожимо нічне небо, везучи зброю та листівки, одяг і харчі народним героям, що борються у ворожій тилу.

Ось ми одкриваємо двері літака і розв'язуємо паку листівок: «До учительства на окупованій території», «До молоді», сатиричний листок «Врагіше торобахтер». Ми скидаємо брошури з доповіддю Сталіна про XXV роковини Жовтневої революції. Наше більшовицьке слово зробить своє діло. Як мавпи, чекають його люди.

Десь коло 10 години вечора. Ми вже три години в повітрі. Близько десь місце нашої посадки. Ліворуч од нас загорається посадочна літера «Г» з умовними сигналами. Та це не наша площадка — німецька! Льотчик пролітає мимо. Для нас повинні горіти вогнища. Ось вони: чотири вогники і п'ятий — трохи вище. Ми йдемо на посадку. «Дуглас» м'яко стукається об землю і сідає біля кострів.

Одчиняємо двері літака. Командир екіпажу тов. В. звертається до людей у смугелих кубанках, з червоними стрічками на висхідній. Лунає відповідний пароль, і ми виплигуємо на землю.

Дружні потиски рук. От ми і в німецькому тилу. Здивовано озиралось навколо. Партизани, в більшості молоді люди, кожен з гвинтівкою. Одягнені дуже легко, як для зими, хто в чому. Привертає увагу молодий хлопець в матроському бушлаті і кльощі, з автоматом за плечима. Дівчина з бі-

лоруським акцентом, дівчора. Всі просять газет: почитати і разом закурити. Якийсь дядько в білому полотняному картузі та зимовій шубі видобув з накунку «Історію ВКП(б)»:

— Не відаю! Це — на весь наш загін...

Санки, що привезли поранених до самолёту, забрали весь вантаж і нас самих, щоб одвезти до ближчого партизанського села М., а потім і до лісу, де живе основна сила партизанів.

— Там у нас Лісоград, або ще ми називаємо — Земляний город. Там і штаб.

Отак, морозною, зоряною ночі, на ящиках з мінами та автоматами, ми й вирушаємо до Лісограду...

Вранці я знайомлюся з керівниками партизанських загонів. Де-хто мене знає — зустрічаємось, як земляки. Хлопці непогано виглядають. Ходять чисто, добре вгодовані. Прийшов перукар з набором інструментів, — усі голяться.

В дальшому я переконався, що всяке найменше діло високо ціниться в загоні, і людей шанують тут не за їхні заслуги перед війною, а за роботу, корисну партизанському загонові. Колишній заступник голови обливкомому Василь Логвинович, або, як його партизани звуть, «замісник Суворова» — господарює тепер у партизанському з'єднанні. Він зразу ж повів нас показати своє господарство: хлібопекарню,

майстерні — кравецьку та шевську, баню, конюшні, корів, високі скирти сіна.

25 грудня.

Сьогодні я видав номер «Комуніста» — перший в Н-ськмі лісі, присвячений 25-ій річниці з дня проголошення УРСР. Увечері слухали по радіо урочисте засідання Президії Верховної Ради та РНК УРСР з нагоди двадцять п'ятої річниці Радянської України. Говорив тов. Корнієць.

Записую вчорашній день, щоб не забути. Коли снідали, до штабу увійшов високий партизан з автоматом, гранатами і револьвером. Всі кинулись йому назустріч:

— Усі повернулися? Розповідай!

Розкутавшись з морозу і обтрусивши з вусів намерзлі крижинки, він розповів — де був і що робив під час місячної «командировки»:

— Було в моїй групі 49 чоловіка. Завдання — вчинити диверсію на лінії. Але там побачили всього два німецькі ешелони — один з піском, другий — з сіном. Нормального руху немає по тій колії. Партизани припинили його. Ну, тоді нагрянули ми на райцентр Г. Оточили вранці й стали стріляти, а поліцейські — хто куди, і гвинтівки покидали по хатах. А ми дізналися, де склад, кинулися туди, одбили замок і взяли три тонни солі. Шість німців з комендатури, з кам'яної будки, відкрили вогонь по нас. І так, під обстрілом, ми вийшли з села. Тільки от... втратили трьох наших убитими... Одного привезли пораненого.

— Так, — замислено сказав один з командирів. — Значить, сіль дуже солонка буде — кров'ю товаришів змочена.

Петро ПАНЧ



ПОШИЛИСЬ У ДУРНІ



ПРИХОВАНІ СИЛИ

Паоло зморожено тюпав ромоданівським шляхом, а попереду стрибав заєць. Десь узився гончак і шодуху помчав за куцехвостим.

— Ех, коли б мені такі ноги, — заздро подумав італійський солдат, бувалий і під Капоретто, і

на Гвадалахарі, і під Москвою.

Раптом бабахнув десь постріл. Паоло злякано підстрибнув і заблимав п'ятами.

За кілька хвилин йому вслід дивився захеканий заєць і заздрісно думав:

— Ех, коли б мені такі ноги!

Всі замовкли. Так доводиться боротися партизанам за життя... Сіль і патрони — найдорожчі речі в глибокому німецькому тилу. Їх треба завойовувати.

28 грудня.

Учора було свято в партизанському таборі — приїхав сам товариш Ф. Цілу ніч не спали, чекали самолета, і він прилетів годині о 12 ночі. Вранці всі загопи вийшли на дорогу в лісі, пострілюючи. Синє прозоре небо, сонні в білому кошовому вбранні. Вистроїлись понад тисячу партизанів, — раніше їх у лісі не видно було, а тепер наче гриби пішла дощ висипали. Переважає молодий вік. Дівчата стоять з гвинтівками, інколи навіть діти. Одяг — дуже різноманітний. На правому фланзі — основний загін — з чернігівців. Ще кілька хвилин, і до партизанів виходить командування на чолі з тов. Ф. Взвод кулеметників несе прапор українського ЦК, Верховної Ради та Раднаркому. Представник уряду, тов. П. з коротенькою промовою вручає прапор товаришеві О. Той приймає й говорить: «Не мине багато часу, виростуть в тилу у ворога не тільки нові загони, а цілі полки, дивізії, партизанські армії. Не дамо хазяйнувати німцям на Україні. Знищимо їх!» — «Ура!» — лунає у відповідь йому по всьому лісі.

Урочисті, незабутні хвилини. Як на звичайному параді, з лісу виступає кінооператор, знімають фоторепортери.

О 4 годині дня тов. О. роздавав ордени і медалі нагородженим партизанам. Просто і скромно це

виходило; Григорівна — кухарка штабу, колись добра розвідниця, одержує орден «Знак пошани» і тут же припилює його до кофточки. За хвилину продовжує роботу — ставить на стіл страви. З'являється і чарка. Вітаємо нагороджених. Грає баян, бубон б'є — танці. А коли стемніло, пішли в найбільшу землянку дивитись кіно, привезене з Москви, «Розгром німців під Москвою» і кіножурнал.

2 січня 1943 року.

Партизани зійшлися на новорічну вечірку. У великій землянці чоловік 60. Влаштується по нарах. Оригінальне освітлення «камінок» — жаровня, підвішена під стелею, з «лучинами». Дим виходить через дах. «Камінок» і світить і гріє. Я розповідаю про «Велику землю», про Москву, — все, все розповів, що просили. Потім партизани оповідали бойові епізоди. Наприкінці заграло два баяни, почали співати й танцювати. О 12 годині ночі, за кухлем самогону і салом зустрічаємо новий і проводжаємо старий рік. Проголошуємо тости за розгром фашизму, за нашу перемогу, за Сталіна.

Тількищо прийшов начальник штабу й доповів, що партизани знов одібрали село В., яке недавно зайняв був німець.

Сьогодні вдень налітало 6 бомбовозів і скинули бомби на наш табір. В нашій землянці повіли-тали вікна. Чекаємо боїв ближчими днями.

...Село Н. — партизанське село, а далі за 3 кілометри починаються села, де вдень хазяйнують німці, а на ніч приходять парти-

зани. Де німці, там порожньо і голо в хатах, де партизани стоять, — люди живуть заможнорічно. Але як правило, якщо відходять партизани, то йде в ліс і населення, бо німці до тла спалюють села. Часто бачиш, стоять серед снігів чорні стовпи: все, що лишилось від села.

Говорив з одним партизаном, що втік недавно з Німеччини. Микола Ш. Народження 1921 року. Був ткачем у К. Потім його мобілізували до Німеччини. Приватний хазяїн відібрав 50 чоловіка для роботи на залізниці. Барак з гратами. Інваліди-німці — за доглядачів. Часто били дубцями, коли не подобалась робота. Розмовляли — тільки німецькою мовою. Не розумієш — дубець. Робота з 5 години ранку до 7 вечора. Робітники тікають на батьківщину.

На вигляд Микола Ш. згорблений, старий, хоч йому 22 роки. Невільницька праця наложива свою печать.

...Один партизан розповідав, що там, де партизани мінірують дорогу, німці запрягають жінок у борони, і ті волочать дороги. Одного разу підірвалося на мінах чотири жінки.

Був на нараді командирів, розробляли план операції на ці дні. Операція буде комбінована, за участю кількох загонів. Командир з'єднання детально вникає в тактичний бік справи.

15 січня.

Сьогодні я став повноправним червоним партизаном. Перед строєм прийняв партизанську присягу.

НОВІ ЧАСИ

Небом опівночі дивовіглетів. Його ввіймали в прожектори й підбили вогнем радянських зенітків.

Падаючи на землю, він закликав:

— За таке кохунство вас іще покарає бог...

І знову злетів у небо... від власних бомб.

ПОНАД СИЛУ

Солдат розбитої дивізії «СС» заблудився в лісі. Зовсім охлявши, він почав молитися:

— Господи праведний, дай хоч до полону дістатися. Я спокутую всі

свої гріхи. Каюсь — убивав невинних, різав і грабував, але тепер хай мені всоєх рука, коли я здійму її хоч на комаху...

Щойно він скінчив молитися, як перед ним упав окраєць хліба. Солдат наївся і враз напрудився.

— Тепер я хоч самого чорта не боюся, а попадись мені червоноармієць, я його в бога...

— А ти партизанів зустрічав? — почувся раді-том голос.

Солдатові очі полізли на лоба.

Ізза кушів вийшов парубчак у солом'яному брилі.

— І цей дуба дав, — сказав він, чухаючи потилицю. — У кого ж мені напитати шлях до партизанів?

ПОШИВСЯ У ДУРНІ

Переходячи на інше місце, партизанський загін забув у землянці свою стінну газету. Так вона потрапила до рук німецького коменданта. Він прочитав її, надміру зрадів і наказав скликати сходку.

— Ви не вірили, — звернувся він до селян, — з яких душогубів складається партизанський загін. Так от слухайте, що вони самі про себе

пишуть: «Я, партизан Ковеза, забив уже сімнадцять окупантів, беру на себе зобов'язання до Жовтневих свят довести рахунок до тридцяти». Ну, чули?

— Чули, чули, — загомоніли селяни. — Отакій орел, а було ж таке угле. Читайте далі, спасибі вам, інтересна газетка!

НЕРОЗВ'ЯЗАНЕ ПИТАННЯ

Група німецьких солдатів почала копати яму на трьох своїх товаришів, забитих в бою з українськими партизанами.

КОЦЮБІНСЬКИЙ—НА ФРОНТІ І В ПАРТИЗАНСЬКИХ ТАБОРАХ

(До тридцяті річниці з дня смерті).

Ще Григорій Сковорода обгрунтовував поняття «живої смерті» в людини, «чия совість, як чистий хрусталь», хто все життя віддає за долю свого й наступних поколінь. Такою живою смертю була і смерть нашого ясного та дійового художника слова й промаданина Михайла Коцюбинського.

Він живе активним життям. Тепер, коли йде визвольна війна — і на берегах рідного йому Буга, й там, де для громадського добра працював він за Дністром, і там, де він воскрешав чарівні тині забутих предків, на полях Карпат, на родючому полі Маланки, в Чернігові, і під мінаретами Криму, — кожен образ, кожен твір Коцюбинського викликає багато нових асоціацій, спогадів, туги за рідним краєм, збудження до бою.

Торік, під час одного перельоту був поранений дивізійний комісар тов. Гришаєв. У госпіталі хірург Іван Іщенко дав йому «Інтермеццо», кажучи:

— Натє, читайте. Коцюбинський — це краса.

І поранений читав твори нашого класика, а тоді, одужавши, сам радив читати іншим. Гришаєв говорив, що Коцюбинський навчає розуміти душу народу, ще більше любити красу та силу українського краю, Молдавії, Криму, — збагачує мову, розширює пізнання горя народного й викликає образи героїв, яким хочеться наслідувати в сьогоднішніх битвах.

Партизанський командир Олександр Балабай у своєму щоден-

нику розповідає, як вони, вибіваючи німців з одного села, завернули в хату до вчителя та й випросили в нього одну з прихованих книжок Коцюбинського (німці його твори знищують і палять).

В таборі, між боями, партизани читали й обговорювали повість «Фата Моргана»: кару селян у селі Вихвостіві, сцени з заробітчанами, і доповнювали ці картини розмовами про сучасну дійсність, про життя на поневоленій Україні. А на партизанських курсах читали навіть лекцію: «Образ повстанця в творах Коцюбинського».

Люблять фронтовики, партизани та й усі роботящі люди читати писання великого письменника. Його твори — «Персона гра-та», «Він іде», «Подарунок на іменини» надзвичайно злободенні сьогодні — коли кат лютує на Україні, вішаючи, спалюючи, заковуючи в землю живих людей.

Тому от німецькі лиходії ненавидять Коцюбинського. Вони зруйнували вулицю його імені, осквернили його меморіальний музей у Вінниці, сплюндрували подвір'я музею в Чернігові, глумляться над могилою письменника на Болдиній Горі над Десною. Знищують і викидають його книги з бібліотек.

Знаючи поведінку гітлерівців, брат покійного письменника, Хома Михайлович Коцюбинський та його дружина Катерина Михайлівна, коли німці почали палити й бомбити Чернігів, зібрали всі рукописи, листування, записні книжки, особисті речі письменни-

ка, весь його кабінет, всю експозицію музею: картини (між ними й відомий його портрет — роботи художника Жука), велику бібліотеку і навіть зняли з постаменту погруддя пам'ятника і все це, під час повітряних нападів, вивезли в Уфу, де тепер музей знову розпочав свою творчу роботу.

Центральний Комітет КП(б)У спеціальною своєю ухвалою на відзначення 30-літнього ювілею Коцюбинського доручив Укрвиздавові перевидати твори письменника-гуманіста.

Велику роботу розгорнув ювілейний комітет. Починаючи з 25 квітня (день смерті письменника), відбуваються наукові сесії, як це було в Академії наук України, літературні вечори, читання його творів, доповіді про нього — по всіх радіостанціях, у госпіталах, по школах, в університетах.

У визволених районах України, в партизанських таборах, у Москві, на Уралі, на Поволжі, в Казахстані звучить правдиве слово, горде й сміливе, музичне та суворе, слово реаліста, демократа, чаруючи своєю красою молодших майстрів української прози.

А там, на хуторі «Абазівці», на Замості, де народився славний син українського народу, хай там почують люди клич Михайла Коцюбинського, хай діють, як діяв його Марко Гуца з своїми друзями, б'ючись за вічну живу правду народну. Нехай же вся Україна прислухається до голосу свого вірного сина: «Розбити тверду скалу неправди, пробитись до світла, хоч би довелося вкрити кістками шлях до нового життя».

Дм. КОСАРИК.

Один із солдатів спитав:

— Ви чули, що сказав наш командир? — Але незрима куля обірвала його на півслові, і він уткнувся носом у землю. Яму стали копати на чотирьох.

— Командир казав, — продовжував другий, — що тепер... — але й він упав з простреленою головою, не скінчивши слова.

Яму розширили на п'ятьох. Говорити почав третій солдат:

— Командир казав, що тепер нам...

Даремно чекали солдати довідатися, нарешті,

що сказав командир, — і цей солдат так само лежав уже на землі, злякано вилупивши очі.

Яму стали копати на шістьох, а коли записався в живих тільки один солдат, він приреченим голосом закінчив:

— Командир казав, що нам тепер нема чого боятися партизанів: увесь загін уже знищено. Певно правда, але на скільки солдатів копати яму?

ПРАВИЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Німецький професор Стандфус читав у Києві доповідь про великі археологічні розкопки, про-

ведені ним у Криму. Професор намагався довести, що гітлерівці виконують заповіт німецьких піонерів, які давно вже проклали шлях на схід, і закінчив такими словами:

— Я виявив багато поховань, які свідчать про перебування тут готів ще в другому столітті нашої ери.

Із публіки почувся неспівний голос:

— Маленьке запитання можна?

— Прошу, — послужливо відказав професор.

Над кріслами висунувся сіренкий чоловічок і, винаючи показуючи, спитав:



— Ми люди темні. Знайте, і тоді ще били німця?

ЗОЗУЛЯ

Каральний загін ішов ловити українських партизанів. Раптом у лісі закувала зозуля.

— Зозуля, зозуля, скільки мені жити? — загадав їй Фріц.

— Доки моя куля долетить! — басом відказала з дуба зозуля.

ЧУДОВА ЯГІДКА

Л. КВІТКО

Бідний саду наш! В пожежі,
В попелищі, наче в хмарі,
Ночував тут німець лютий,
Збив ягідки краснопарі.

Ми самі траву косили,
Гілля росами росили
І розкопували грядки,
І трудилися щосили.

Полуниці наливалися,
Аж дивитись мило-любо,
Як вони нам посміхались
Із травки, немов спід чуба!
Все стоптав, спустошив німець,
Як чума, як чорна згуба.
Але то не смерть, хлоп'ята,
Всохла яблуня і м'ята,
Ми ж вернулися додому, —
Оживає двір і хата.
Пророжем журбу й досаду,
Будяки зітнем косою,
Любий саду-винограду,
Укривайся цвіт-росою!

Иду доріжкою та й бачу:
Під кущем калини збоку,
Стиглу ягоду гарячу,
Соковиту, одиноку.

Я узяв її в долоні,
Став на стежці біля дому,
Та й подав бійцю в загоні, —
Автоматчику одному.

Переклав з єврейської
А. МАЛИШКО.

матері. Ми ще дужче — і розумом, і серцем, кожною клітиною організму, — відчули свою нескориму батьківщину.

Вчора допитували німця. Вже літня людина, лисувата, із зморшкуватим обличчям. Руді гітлерівські вусяки стирчали задириливо, а коли б їх зголити, вже ніщо не приховало б втоми і розгубленості цієї людинини, — хитрого та небезпечного звіра, що потрапив у пастку.

Я спитав: — Звідки ви?

Він відповів: — З Ессена.

Я спитав: — А яке місто вам найбільше подобається?

Він замислився. Йому було важко відповісти. Він згадував. Потім сказав непевно:

— Дехто хвалить Грецію. Я — ні. Дика краса. Мені голландські міста вже більше до вподоби. А пошеселитись можна в Парижі. Ми гуляли там місяць. А попоїсти — вже у ваших місцях краще. Тільки це тут погано організовано: важко в населення роздобути харч... Ті, хто з наших бував в Іспанії, кажуть, що коли б краще було з продуктами, там можна б розважитись, місця хороші.

Я спитав: — А як ваш Ессен?

Він відповів: — Ессен, як Ессен. Що там особливого?

Кінчився допит. Полонений підписав своє свідчення й пішов собі старий, спустошений, нікчемний, лютий звір, що став би знову смертельно небезпечним, якби його тільки пустили на волю. Гітлер навчив його нескладної професії вбивства та прабунків. Він звучив зір цього солдата: отак коням чіпляють на очі шори, щоб не бачили, що робиться обабіч. Він приголомшив солдата, щоб той утратив пам'ять. Він нашпав його кишені брудними малюнками, щоб солдат зневажав власну жінку. Він ганяв його по розпущених будинках світу, щоб той забув свою вулицю, своє ліжко, свою ковдру і свою подушку...

МОСКВА

Десять років тому в великому селі вперше почули радіо. Його влаштував Ілько Андронів. Усе село сходилося до їхньої хати — послухати Москву. Людей було багато і кожному випадало посидіти в навушниках хвилин з десять. Уже, як кому щастило: хто чув музику, хто доповідь, а хто новини. Старому Щербині все випадали театральні оголошення — де яка вистава йде.

«Аида», — повторював він, — щасливо посміхаючись. — У Державному Малому театрі «Лес» — комедія Островського. «Жриця огня» в театрі Музкомедії.

Старий тоді приходив акуратно, в призначений час, і з пристрасною випробуваного театралів вислухував оголошення.

А тепер — півтора року сидять німці в тому селі. Тричі вони повідомляли, що Москва вже в їхніх руках. Діді та бабі кодили засмучені. Не хотілося жити. Та одного разу Щербина якось увійшов до хати, де біля приймача стояв офіцер.



Юхим МАРТИЧ

РІДНЕ МІСТО

ТРИ ІСТОРІЇ

СВОЯ ВУЛИЦЯ

В багатьох я помічав таке ж почуття.

Я прийшов із завданням в роту передової охорони і пробув там три доби. Три ночі я спав під старим кріслатим дубом. І коли повертався до себе на командний пункт, згадував той дуб, що дав мені гостинний захисток. Він став мені рідним, як кімната, в якій прожив роки. Селянська хата, де перепочив яку годину, липається в пам'яті надовго. Ми втрачали дім, вулицю, місто, в якому народились, де зростали. Ворог покищо вовтузиться, копіюється в місцях, дорогоцінних і святих для нас. Та вже давно ми здобули щасливу особливість — на всій радянській землі почували себе мов у рідній

ЖУРАВЛІ

«Пиковая дама», — почув Щербина голос диکتора, — в Державному Академічному Великому театрі. Початок о восьмій...

— Хто? — спитав офіцер, не озираючись.

Але старий був уже далеко.

— А як же! Візьмуть вони Москву! — шепотів Щербина презирливо. А «Стакая воды» не хочете? А «Русских людей» бачили?

ЛІТНІЙ КРАЄВИД

Краєвид був полтавський... А можливо й чернігівський. Швидше чернігівський, у нас там отакі тустосинні ставки.

Ткаченко вишпуну нижню губу, роздумуючи. Божевілля бою ще палало в його очах. Білий кожух лейтенанта був спереду темночервоний, ніби вечірнє сонце лишило на ньому вітний слід.

— Під Гадячем теж гайки березові і пагорби, і хати білостінні та широкі.

Вітер, колочий, волзький вітер рвав із лейтенантових рук криво зрізаний чотирикутник — літній сільський пейзаж, намальований соковито й привабливо. Поспішав Ткаченко на центральний майдан Сталінграда і штовхнув ногою якийсь фріпівський чемадан. Разом із сувоєм блідорожевого шовку, футлярами та вузькою пляшкою гарячежовтого рому вилетіла й розкрилась на чорному снігу невеличка пошматована картина.

Ткаченко не міг одвести очей від цього дбайливого відтворення затишного куточка рідного краю, на короткий момент забув про вогонь і смерть, що гриміли навколо.

Німці відбивались біля універмагу.

... По запліснявілому ставку плавали качки.

Над згарищами чотириповерхового готелю скрипіла обірвана бляха.

... А чернігівська дівчина, в вишиваній сорочці й далі замріяно йшла собі стежкою...

Засвистіли, зашипіли міномети. Лейтенант озирнувся. Відкрита зелена машина спинилась на горі. Член Військової Ради й секретар обкому переходили вулицю.

— Дозвольте звернутись, товаришу генерал-майор, — сказав Ткаченко. — В колишнього фріца знайдено крадену картину. Бачите?

— Український краєвид! — сказав член Військової ради. — Вирізає німець, сучий син, десь у музеї.

— Маю бажання подарувати місту Сталінграду оцю згадку про нашу Чернігівщину.

— Добре, — сказав член Військової ради й передав картину секретареві обкому. — Маєте перший подарунок від білців-українців.

Злий колочий вітер шарпав кривовирізаний квадрат, на якому світилась безсмертна краса батьківської землі.

Ішов лютий 1943 року.

Вночі сьогодні не заснуть мені.

Гримлять, гудуть потоки крижані,

Глухі вітри летять над долиною,

У відсвітах палає виднокруг,

Шумить вода і заливає луг,

Ріка набрякла й дихає весною,

А в незвіді поміж холодних туч

Сурмить незримий журавлиний ключ,

Перелітаючи нічну долину...

Мов журавлиний ключ, що повесні

Летить у рідні простори ясні,—

Летить, мої пісні, на Україну.

Під хмарами удосвіта й вночі
Летить у журавлиному ключі —
Над спаленими селами й містами,
Над сплутаними жилами доріг,
Над степом, де іще чорніє сніг,
Над зірваними рейками й мостами...
Під рідним небом голубим летить,
Крил трудних не згортаючи й на мить,
Не знаючи ні сну, ані спочину,
І дум моїх нічних суворий дар,
І полум'я очей, і серця жар —
Несить у рідний край, на Україну.

В осінній день прощали ми тебе,—
Твої степи і небо голубе
Лишилися за темними горбами,
Ми йшли на схід, а журавлиний ключ
Ворстав на південь шлях між сірих туч,—
То ключ надії пролітав над нами,
І вірив я, що в перший день весни
Ми вернемось до тебе з далини
І стрінемо твою красу нетлінну...
За обрієм гуркоче дальній грім,—
Ясною зливою, потоком весняним
Вертаємось ми на Україну.

Супутний вітер груди нам січе,
Нам дихає в обличчя гаряче
Вогонь пожежі, що іще не стліла.
Ще може не один із нас в бою
Зустріне мить незвідану свою
І каменем впаде, згорнувши крила,
Та вже весна буяє навкруги,
Уже негодні наші вороги
Спинить потоки весняного плину.
Сурмить літак, сокоче кулемет,
Залізний ключ невпинно йде вперед,—
НА УКРАЇНУ, ДРУЗІ, НА УКРАЇНУ!

ЛАУРЕАТИ СТАЛІНСЬКИХ ПРЕМІЙ

Постановою Ради Народних Комісарів Союзу РСР присуджено Сталінські премії 1942 року — за видатні праці в мистецтві, літературі, науці та за видатні винаходи й докорінні вдосконалення методів виробничої роботи.

Серед лауреатів Сталінської премії — чимало визначних діячів української культури.

Премію першої степені, в розмірі 100.000 карбованців, присуджено Корнійчукові Олександрові Євдокимовичу — за п'єсу «Фронт».

Премію першої степені, в розмірі 100.000 карбованців, присуджено Рильському Максиму Тадеєвичу — за збірники віршів «Слово про рідну матір», «Світова зоря», «Світла зброя» та поему «Мандрівка в молодість».

Газета «Правда», в передовій статті від 20 березня 1943 р., присвяченій лауреатам Сталінських премій, пише: «Вітчизняна війна дала матеріал для багатьох творів. Разом із захисниками Батьківщини, письменники і художники прониклись гарячим почуттям ненависті до ворога, разом з усією країною відчували любов до скромних наших героїв. В повісті В. Василевської «Райдуга», в збірнику оповідань Л. Соболева «Морська душа», в поемі М. Алігер «Зоря», в п'єсах О. Корнійчука «Фронт», Л. Леонova «Нашестя» та в інших творах героїку Вітчизняної війни і патріотичне піднесення радянського народу, події і людей відтворено в художніх образах визначної сили. Народ наш живе напруженим життям. Його хвилює пристрасть боротьби і поєма. Йому потрібні пісні гніву і пісні любові. Весь народ знає і любить чудесні пісні М. Ісаковського, прекрасні вірші М. Рильського».

Голова Комітету в справах мистецтв при Раднаркомі РСР тов. Храпченко, виступаючи на сторінках преси, пише: «Серед творів ху-

дожньої літератури, удостоєних Сталінських премій, особливе місце займає п'єса О. Корнійчука «Фронт». Гостро і сміливо О. Корнійчук поставив в ній проблему заміни відсталих від життя військових керівників новими, талановитими полководцями. Жваво і яскраво Олександр Корнійчук відтворив образи радянських воїнів. П'єса О. Корнійчука виконала серйозну, позитивну роль.

Пафосом героїчної боротьби проти німецько-фашистських варварів пройняті твори українського поета М. Рильського, — його збірники віршів «Слово про рідну матір», «Світова зоря», «Світла зброя». Вогненною ненавистю до ворогів пройнято вірші поета про матір-Україну, що стогне в ярмі німецької неволі («Правда», 21 березня 1943 року).

Премію першої степені, в розмірі 200.000 карбованців, присуджено Лисенкові Трохиму Денисовичу, дійсному членові Академії наук СРСР та дійсному членові Академії наук УРСР, а також групі його наукових співробітників за наукове опрацювання і застосування в сільському господарстві способів посадки картопляної лущини.

За багаторітню видатну працю в галузі науки й техніки, премію другої степені, в розмірі 100 тисяч карбованців, присуджено Проскурі Юрію Федоровичу, дійсному членові Академії наук УРСР.

Премію другої степені, в розмірі 100 тисяч карбованців, присуджено Завертайлові Івану Прохоровичу, робітникові Високогорської рудні Наркомчормету, — за запровадження в гірничорудній промисловості вдосконаленого методу багатозабійного свердлування, що забезпечило велике підвищення продуктивності праці та значне збільшення видобутку руди.

ІВАРА ІСЦЬ З ВІСНИМ ПОЕТА

Хоча Іван Шевченко і не з роду Тараса, але великий співець навчив його всім серцем любити землю предків, правдою служити народові.

Іван Васильович родився на Ворсклі, оспіваний у знаменитій «Наталці-Полтавці». В цій же п'єсі Ваня Шевченко грав колись Петра, щиро парубка, і натхненно співав «Сонце низенько», бо На-

талку грала русява і кароока Олесь, прославлений майстер бурякових плантацій багатиря-кологоспу «Пролетарський шлях». З нею він прощався під тихими вербами над сонною Ворсклою одної вересневої ночі 1938 року. І блідий місяць був свідком багатьох ласкавих і мужніх слів. Як ото колись козаки-запорожці зі своїми любками, так і він прощався в ту ніч із своєю Олесею.

Така ніч буває тільки раз у житті, коли цвіте молодість. Ніколи не забуде Іван темно-голубого

неба з золотим місяцем і землі, що пахне медом, і шепоту тополі, і самого ймення — Олесь.

У люту зиму війни з білофінами сімдесят ворогів оточили Іванів протитанковий орудиний рощот.

Знав Іван Шевченко, що стійкість — мати перемоги, і наказав: «Стояти до останнього!». Біла південківська гармата в упор, а вторив ручний кулемет. Коли п'ятнадцять білофінів утекли, глянув сержант на чорну кров п'ятидесяти п'яти ворогів і згадав Тараса:

І вражою злою кров'ю
Волю окропите...

Будучи потім курсантом Київського артилерійського училища, прийшов Іван Шевченко до пам'ятника поета, поклав квіти, і в сяйві сонця, здавалось, усміхався Тарас, дивлячись на козацького правнука, дужого, ставного, з орденом на грудях.

З Києва пішов лейтенант Шевченко на Вітчизняну війну і став розвідником - артилеристом.

Попереду лежало село
О. Удень, повзаючи в
траві, розвідав Іван мін-
ні поля, а вночі пробрав-
ся до переднього краю
зі своїми розвідниками.
Німці спокійно розмов-
ляли, не підозрюючи, що
в тридцяти метрах від
них залягла розвідуваль-
на група Шевченка.

З переднього краю по-
вернулася розвідка, і на
топографічній схемі з'я-
вилися умовні знаки
ворожої батареї, дзотів,
протитанкових гармат.
Шевченкові слід було

відпочити, та не спа-
лось. Наші батареї від-
крили огонь, і як же са-
мому не бути свідком і
не бачити знищення во-
рожного кубла, яке тіль-
ки-но він сам розвідав?
У цій вогневій розправі
з фашистами була част-
ка його благородного
воєнного труда.

... Німці повели танко-
вий фланговий удар на
артилерійську частину
Шевченка. Молодий зви-
тянець виїхав на машині
розвідати шляхи підходу
ворога. Ворожі літаки,

мабуть, угадали харак-
тер цієї машини і пів-
тори години вони гнали
її по ярах та байраках.
Але й розвідник розга-
дав маневри ворога, і
вогонь наших батарей
скерували таки за дани-
ми його розвідки. Бойо-
ві порядки ворога мусіли
розгорнутись і тим ча-
сом не стріляли. Фа-
шистський удар був зір-
ваний.

Славному когорту розвід-
ників виховав Іван Ва-
сильович Шевченко,
гвардії старший лейте-

нант. Орден «Вітчизня-
ної війни» — достойна
оцінка діяльності сина
українського народу.

Свою здібність артиле-
риста-розвідника він під-
ніс і прославив в ім'я
перемоги над ворогом,
наближаючи той день,
коли — «І на оновленій
землі врага не буде су-
постата. А буде син. І
буде мати, і будуть
люди на землі».

Семен СУМНИЙ.

Діюча армія.

ЕДУАРД БАГГИЦЬКИЙ

ПЕРШЕ ТРАВНЯ

В той вечір ми стояли край вікна,
була весна,

і пахощі гарячі
акацій нерозквітлих та пилюки
у даль пливли,

і тишина лежала
таким пухнастим килимом,

що дзвін
трамваїв і копит веселий цокіт
високого вікна не досягали.

Весняний подих

буйний, як гувліса,
ходив повсюди:

по дахах змокрілих
котів, кішок спонукував нявчати,
і чорні й сірі

молоді звірята
перекидались,
дряпались,

кусались.

І перепела в клітці під вікном

Він пісню підпадьомкати примусив,

І перепел бив крильми

і вавакав,

Чіплявся дзьобом за ґратини в клітці,
Водою хлюпав,

кидався піском.

Такими вечорами небо сяє,

Як жар, горить ясною глибиною,

Палають зорі,

і смолистий вітер

В обличчя дме з морської даліни.

Хай буде так.

Недарма флейта зраїла
Мені співала.

І недарма нині,

Як тільки вдарять дзигарі дванадцять,—

Умре наш квітець.

Я метіль згадаю,

І сизо-темні, світанкові тучі,

І рип саней,

і дальній кінський тупіт

В полях, і вітер, що напруго лине —

В лице, в лице!

І так за днями дні,

За тижнем тиждень,

За роками роки —

Мій час дитинний тихо пропливає.

Так бачу я —

широкий світ лежить,

Як на долоні в мене. Тепло й ніжно

В мені співа і солодко клекоче

Звитяга буйна, що не раз водила

Мене колись на битви та удачі.

Я згадую:

на станції вагони

І паровоз в далечині, і сивий

Прозорий дим вгорі.

А потім —

Ми наступали з кров'ю та піснями,

і перед нами знамено шуміло

Саме ж, як кров, червоне і гаряче.

Ми розсипались лавою густою,

Ми наступали.

Гвинтівки гарячі

Курились димно,

постріл і — вперед

Ми бігли поруч.

Знамено червоне

Нас огортало, кликало й вело.

І в ніч оцю, останню ніч у квітні,

з гарячим вітром, в зорях світанкових

Благословляю дні мої минулі

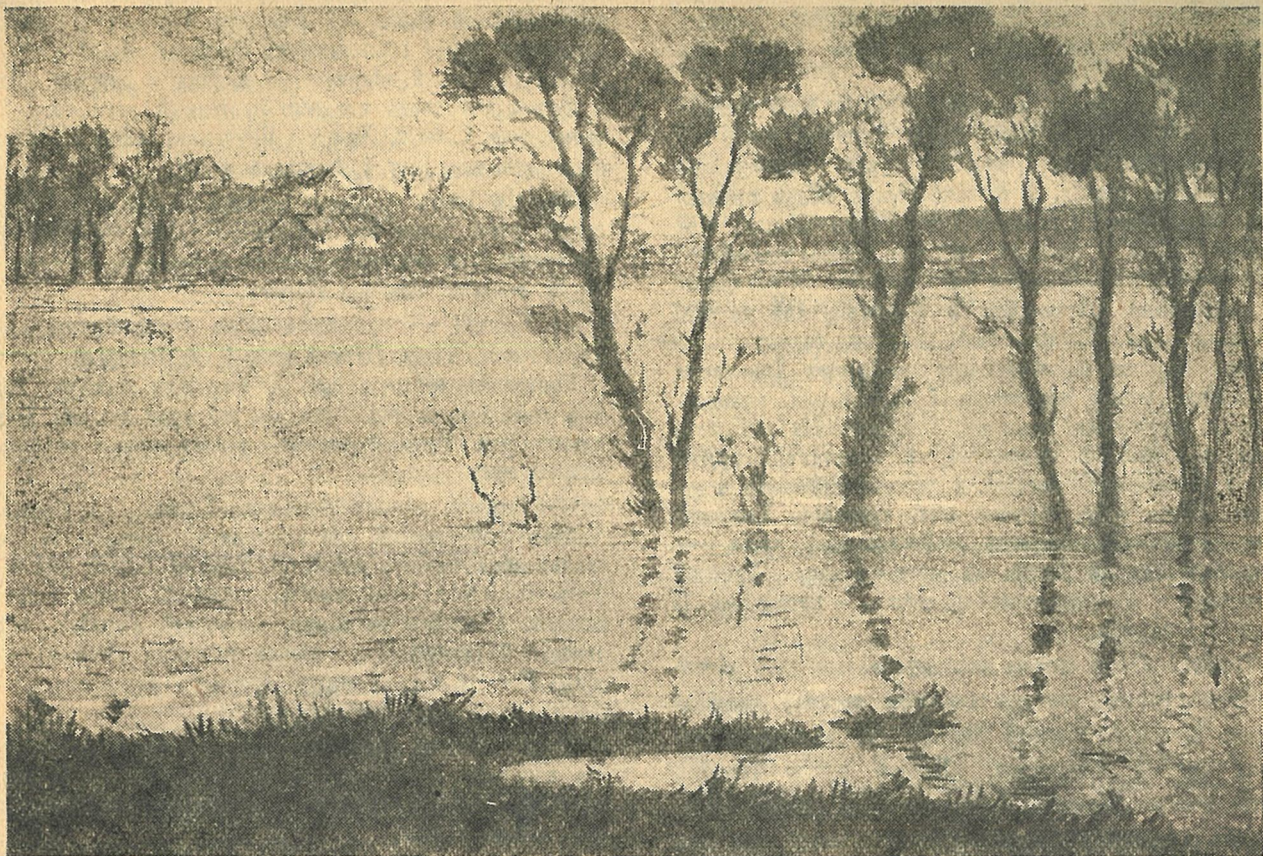
І в ясний день майбутнього дивлюсь,—

де покликком першотравневим нас

На свято кличе

визволене місто.

Переклав з російської Андрій МАЛИШКО.



«Повінь» — офорт М. Дерегуса.

Юрій СМОЛИЧ

БЕЗСМЕРТЯ КОМАНДИРА ХРИСТІ

У Тиврівському лісі на галявині вмирав партизанський командир Христа.

Бойові діла невгамовних тиврівських партизанів широко відомі не лише на самій Тиврівщині, а й далеко за межами цілого Поділля. В офіційних зведеннях Радянського Інформбюро теж не рідко трапляються повідомлення про звалення під насип німецький ешелон, про висаджені в повітря мости, спалені цистерни та винищені маршеві колонни — діло рук тиврівських лісовиків під командуванням товариша Б. І кожному подолянину, ба й самій окупаційній владі на Поділлі, дуже добре відомо, що «товариш Б.» то й є отаман Христа — за мирного часу телеграфістка станції Комарівка — Христина Миколаївна Бєкальчук.

У загоні отамана Христа ніколи не бувало більше, як тридцятіро партизанів, бо маленькому загоні легше ховатися по лісах та ярах, а то й зникнути в населених місцевостях, щоб нагло об'явитися там, де

на нього аж ніяк не сподівалися — і часом завдати окупантам шкоди більшої, ніж на те спромоглася б якась велика частина. Тим то, отаман Христа точно знала свої резерви по селах і містечках силондрованого Поділля, але ніколи не тримала біля себе більше, як три десятки бійців. Шість місяців орудувала Христа понад Бутом, Дністром та під відногами Карпатів, і за цей час тричі поновлювався склад її загону: тридцятіро були живі та безсмертні, але п'ястдесят уже вибули з списків і лежали в подільському чорноземі.

За шість місяців понад півста операцій виконала Христа з своїм загонем — щоразу перша, щоразу на чолі, і досі була жива. Тільки сім разів була поранена: кулею, шаблею, штиком і гранатою.

Та от — підрубав таки навісний ворог невразливу Христа: скаля міні перебило їй обидві ступні, куля потрощила коліно, друга пронизала живіт, і в Христиному тілі прикинувся Антонів огонь. Парти-

завський доктор — студент вінницької зуболікарської школи, Шльома Шлейман констатував газову гангрену і загальний сепсис. І визначив Христі на вмирання два або три дні.

Христя лежала на галявині — синє небо зависало над нею шатром, сонце гріло холонучі ноги, вітерець холодив чоло, і старезні граби непорунним муром стояли навкіл. А ближче тісним колом стовпилися тридцяті партизанів, поскидали шапки, похилили голови і слухали останнє слово командира. Були партизани озброєні з ніг до голів — автоматами, гранатами, пістолетами й шаблями, але на тілі не мали вони білизни, самі ватянки, бо всю свою білизну подерли на перев'язку тноливих Христиних ран. Були поміж партизанів і моголівські виноградарі, і дністровські рибалки, і жмеринські залізничники, і гніванські цукровики, і вінницькі студенти, і межирівські ганчарі, і чимало хліборобів з долини. Перед усіма, ближче всіх, тримаючи Христину руку, стояв навколопшкх шайгородський хімік — цукровар Тимофій Гопта, за мирного часу Христин наречений, а партизанської доби — начальник її штабу і ад'ютант.

Тимофій Гопта журно роздумував про своє віддінні тірке, самотнє життя, про свою коротку радісну любов, про милу серцеві Христю та про рафінарню імені Третьої П'ятирічки. Правою рукою Тимофій Гопта пестив холонучі Христині пальці, лівою малпнально опраляв під Христею плац-палатку та підгортав сіно під Христині ребра, бо лежала Христя на ложі з твердих динамічних ящиків.

Рафінарню імені Третьої П'ятирічки пущено тільки три роки тому, — це був один з гігантів, зведених на добробут і заможне життя українського народу. Її ставили власними руками подільські хлібороби, виноградарі, вапнярі, ганчарі та рибалки. Це був чи не найбільший на ціле Поділля цукровий завод — його сезонної продукції задосить, щоб поїти цілий рік солодким чаєм половину Німеччини. Так не бути ж цьому! Не споживатимуть гітлерівці українського цукру! Не жирітимуть фашистюки з радянської праці! Тиврівські партизани вирішили пустити за димом свою прапю, свій добробут, свою гордість. З тридцяти — щонайменше п'ятнадцятіро були на будівництві цукроварні грабарами, каменярами, арматурниками, теслями чи монтажниками. А в сезон — чи не всі тридцятіро, або возили буряки, або направляли центрофуги, або відкидали меляс. Христя власними руками відстукала на станції телеграму Сталіну про своєчасний пуск цукроварні імені Третьої П'ятирічки. Тимофій Гопта робив аналіз першого вилатку рафінаду.

Тепер Тимофій Гопта вже тричі розробляв план захоплення і знищення рафінарні. За першим планом — висадити динамітом цукроварню мала невеличка підпільна пружка. Німці винохали замір і повісили всіх, кого встигли схопити. Другого разу самі робітники мали поламати машини і запалити корпуси. Та німці виявили змову, розстріляли ватажків і запо-

бігли шожелі. Тоді, третього разу, вирішено вчинити партизанський наліт — порубати варту і закидати машинний відділ гранатами та бомбами. Німці виставили кулемети й міномети, прийняли і випрости бій: в цукроварні стояв аж кількасотенний гарнізон. У цьому бою і лягла Христя. Партизани ледве встигли підхопити поранену і принести в ліс.

Тимофій Гопта журно похилився до холонучої Христиної руки, ридав над коханою, і думав, що рафінарню треба таки знищити, хоч би й довелося всім лягти на згарищі трупом і кістками.

— Хлопці! — проказала ледве чутно Христя, — слухайте всі сюди. Слухай мене і ти, Тимофію!

Партизани заворушилися і посунули ближче. Тепер вони стояли так тісно, — що чули дух від Христиних ран. Тимофій нахилив голову майже до Христиних вуст.

— Вмираю, — посміхнулася Христя. — Прощайте, любі хлопці, не побачимось ніколи, бо, на жаль, нема ні того світу, ні раю, ні пекла, ані самого безсмертя. Але живіть, хлопці, поки німець живий. А винищуйте німця, визвольте Україну, тоді можете й помирати, — тільки поперед дітей наплідіть. Щоб було кому вдроте будувати радянське життя...

Христі важко було говорити, — вона задихалась на кожному слові, слабло її серце, сущив її жар, відходило геть помаленьку моладе двадцятипятилітнє дівоче життя.

— Вмираю, — ще раз сказала Христя, — та ще, поки туман у голову не зайшов, є мені час і хазяйству дати лад. Нахиліться до мене, бо голосу мені бракує...

Партизани поскилялись до Христі і поставали навколопшки.

— Перше діло, — сказала Христя, — маю замість себе призначити командира. Призначаю Тимофія Гопту. Не тому, що любий він моему дівочому серцю... Чуеш, Тимофію, серденько? Призначало тебе на командира, бо люблять тебе хлопці за вдачу, бо знаеш ти в наших лісах кожне дерево, маєш розумну голову і командирський хист. А ще й тому, що мовчав ти про своє кохання до мене всі ці шість місяців і терпляче дожидав дня шеремогі, щоб приголубити мене. А ще й тому, що лютий ти будеш на німця за мою передчасну смерть, і в люті своїй будеш найкращим месником нашого скривдженого народу...

Христя виснажилась і склепила очі. Груди їй дишали часто і коротко. Губи Христині наче зробились коротші і не могли вже затулити оскал зубів. На скронях засиніли западини, видовжился ніс.

Партизани мовчали, очікуючи. Тихо було навкруги, тільки вітерець шелестів листям по верховіттях грабняка. Та ще плакав стиха Тимофій Гопта, ронячи слюзи на Христині вуста. Прокляте, прокляте, прокляте життя принесло на Україну фашисти! І не житиме Україна ажніяк, поки не вириже їх до останнього!

— Друге діло, — мовила Христя, віддавши, — вирішила я перед смертю передатися німцям.

Шелест передів партизанським колом, і засовались чоботи по сухій лісовій траві.

— Марить... — прошепотів хтось позаду. Але у вмираючих гострий слух, Христя почула шепіт.

— Не марю я, — відповіла вона, — а кажу в твердій пам'яті та ясному розумі: передамся німцям, і нехай Тимофій зараз застрелить того, хто скаже мені бодай слово напроति...

— Брепеш, Христе! — аж скрикнули партизани.

— Тихо! — спинив Шльома Шлейман, — Вмираючому потрібні спокій і тиша.

Партизани притихли, тільки задихали частіше і дивились тепер уже не в землю, а Христі просто в лице. Шість місяців вела їх Христя, комуністка з тридцять восьмого року, найперший на Поділлі ворошиловський кішотник і стрілець, депутат ради трудящих, стахановка-телеграфістка! Може тисячу німців вирізали за цей час під її рукою! Може тогували її на голову Подільського Облвиконкому — після витнання окупантів! Може мріяли послати її до Верховної Ради — порадицею до Сталіна, в Кремль!

Христя знову посміхнулася і попросила доктора подати кислоти води. Шльома Шлейман подав їй у манері увару з кислоти. Христя ковтула і заговорила гучніше:

— Гей, Тимофію! Вибери зараз хлопця, який і самотою легко піде на смерть, та й пошли його з запискою на цукроварню, до начальника німецького гарнізону, обер-лейтенанта фон Мільктаубе. Пиши...

Тимофій Гопта не ворухнувся.

— Пиши! — зовсім дзвінко сказала Христя. — Пиши, поки я ще не вмерла і поки я твій командир.

Очі в Тимофія потемнішали, а обличчя зблідло. Шльома Шлейман моргав до нього зза Христині голови, і всі розуміли ці миги: Христя марить, зійка вмирає, не пнівай її, як каже, так і роби, а потім буде видно, — такий вже лікарський звичай при ложі вмираючого.

Але Тимофій Гопта не ворухивсь. Тоді Шльома Шлейман взяв олівця сам і нахилився нижче до Христиних вуст:

— Кажіть, слухаю, Христино Миколаївно?

Христя посміхнулася доктору і холонучими пальцями слабо потисла руку Тимофіїв Гопті. Вірний був її Тимофій, — вірний їй, а ще вірніший Батьківщині. Христя заплющила очі, і вперше спід її вій скотилась на щок слеза: гірко було Христі вмирати, гірко, що не житиме вона на світі, гірко, що не бути їй дружиною вірного Тимофія.

— Дурню! — сказала Христя тихо. — Не зрада це, а тільки маневр. Пиши, Шльома, ти, коли в Тимофія не зводиться рука...

І Христя потихеньку, віддилюючи і затинаючись, продиктувала:

«До лейтенанта фон Мільктаубе.

Пишу вам, лейтенанте, — я, отаман Христя, «товариш Б». В останньому бою ви мене дуже поранили і вже не зніметься моя рука проти німецької влади. І не тільки тому, що не маю я до бою сил, а ще тому, що проклала я моє партизанське життя. Покинули мене партизани в лісі саму, як не потріб, догнивати від тяжких ран. Зостався при мені тільки один вірний чоловік, якого до вас і посилаю. Люта я на моїх колишніх товаришів, і хочу помститись. Викажу вам, лейтенанте, всі наші стежки, всі схованки і всі наші плани, — якщо забере мене з лісу і дасте смерті між людей, під людським піклуванням. Посланець проведе вас.

Прикутий до смертного ложа тиврівський отаман Христя, «товариш Б».

Шелест знову перекотився між партизанів. Дехто важко зітхнув, дехто невесело посміхнувся.

— Не повірять, — сказало сразу кілька голів.

— Не повірять! — підхопили інші, і всі враз загули, шукаючи за цими словами полемості. — Не повірять. Не піде! А послання убіє...

— Послання в'є, — сказав Шльома Шлейман, — а сюди все таки прийде, тільки ж з усім своїм гарнізоном, бо догадається що засідка. Не важко й догадатися! — та Шльома Шлейман сразу ж згадав про свої лікарські обов'язки і схаменувся. — Але ваша воля, Христино Миколаївно. Наказ отамана і воля вмираючого — закон...

— Вірно! — всміхнулася Христя блідими вустами. — Не повірять. Може й послання в'є. Може й сам не прийде. Але ж людей пошле. І пошле цілий гарнізон, бо догадається, що засідка. Не важко й догадатись...



Мал. В. Литвиненка.

Весна

З окопу глянь — димить земля волога,
 На таловині зводиться трава.
 В снарядній вирві проліска убога
 Під грудкою тяжкою ожива.
 Ще вдалині гудуть ворожі танки,
 Та пахне степ, як молоде вино,
 І посівіла жінка край землянки
 У землю звично кидає зерно.
 Так от вона — твоя душа, народе,
 І правда — вікодавня і проста,
 Що, мов зело, на полі бою сходить,
 Як брость при древнім корені зроста.

— Що ж, — сказав хтось розважливо, — Христа планує доладу: краще виманити німців сюди і тутечки дати бій, на лісових стежках, як там на голому місці під цукроварню.

— Долоду! — підпримало кілька голосів. — У лісі тридцятіро і проти трьох сотень потягне.

Та Христа сплинула всіх порухом вій:

— Не будемо давати в лісі бою. Не дурні німці: як ітимуть сюди, розставлять застави, може на тридцять прун розіб'ються, — де нам упоратися проти кожної групи по одному? Інакший, хлопці, в мене план. Пошле лейтенант сюди, в ліс, половину, а може й дві третини залози з цукроварні, отже там зостанеться вповоловину менше, як у минулий, бодай його й не згадувати, бій. Зостанеться на цукроварні може з півста фріців. Без кулеметів, бо кулемети заберуть для бойової охорони. А мінометів на цукроварні два. Хіба первина проти півста фріців та двох мінометів? У лоба вдарите, з флангів по кулемету, і цукроварня піде геть за димом...

— Це певне, — відгукнулося кілька голосів.

— А ти, як же, Христе? — запитав хтось боязко.

Христа передихнула і тихо сказала:

— Христі зосталося жити на світі до вечора, може до ранку.... Самі настановили мене на командира, мушу я перед вами до смерті бути бійцем... — Христа ще раз передихнула і тоді докінчила ще тихіше: — Ну, прийдуть. Ну, порубають мерві кості...

— А може, — раптом вирвався хтось, — ми тебе спершу поховаємо?

Христа хитнула головою:

— Крути, та не перекручуй, козаче... Театральна комедія така є. В драматургію ставили колись. Пам'ятаєш, Тимофію, наш начальник станції крутія прав? Вреші, козаче, та пильнуй, щоб...

— Ну, а раптом ти та не вмиєш? — вирвався хтось спозаду, аж плеснувши в долоні, аж засікшися на останньому слові.

Христі важко було говорити, вона вже й зовсім притомилась. Гублячи сили, прошепотіла ледь чути:

— Ну, й не вмиру... Насміятися з мене — не насміються: хіба я дівчина? Я вже ошійяк. Катували-муть? Так тіло моє вже німіє, а душі моєї — плювати на фашистські тортури!.. За волю ж. За народ. За Україну! Як гинути, то краще на муках, як в стороні. Ти, Тимофію, поспішай, поки жива...

Тимофій Гошта схилився і поцілував Христа за плечу, закрубілу в партизанському побуті — колись вижну з тонким нігтем і рожевим манікюром — Христину руку.

— Вмирай спокійна і щаслива, Христе! — твердо мовив він. Ми зробимо, як велиш. Велика принада лейтенантові Мільктаубе, — пімати партизанського командира, товариша Б! Він же сподіватиметься за це майорського чину, чорний хрестик на груді і відпустки нах фатерлянд! Прийде він, чи не прийде на твої запросини — то дарма! А цукроварню ми таки спалимо! І буде її згарище пам'яткою твого славного життя. Поки стоятиме згарище — пам'ятатимуть люди, що спалила її і не дала німцям цукру — Христини Миколаївна Бокальчук! А прийде знову нове життя, то збудуємо на згарищі вдруге рафінацію, ще більшу, і дамо їй, Христе, твоє ім'я. Буде найбільша в світі рафінація імені Христини Бокальчук! І я стану на ній за директора, і виконуватиме рафінація плани тільки на двісті процентів день-у-день! Давай, любко, записку, я таки сам посланцем піду!

Але Христа відхилила Тимофієву руку:

— Дурень ти, Тимофію! Ти ж тепер командир! Підеш. А хто буде командувати нападом на цукроварню? А раптом німці не повірять і посланця вб'ють. Хто вестиме далі залін... і буде директором на цукроварні?

— Не можна Тимофієві йти! — загули партизани. — Ніяк не можна!

— Якщо доктор визоветься, — сказала Христа, — нехай доктор піде. Ймовірно буде: командир вмирає і при ньому доктор...

Партизани скинулись на доктора.

Шльома Шлейман встав і застібнув гудзик на своїй обтіраній ватянці:

— Я визиваюся, — тихо сказав Шльома Шлейман.

— Спасибі, — прошепотіла Христа.

— Йди! — простяг Тимофій Гошта Шльомі Шлейману згорнений вчетверо Христин лист.

Шльома взяв листа і поклав до сумки з хірургічним приладдям. Він був трохи блідий, але зовсім спокійний.

Партизани мовчки розступились, щоб дати Шльомі дорогу.

— Не можна йти Шльомі, — гукнув хтось із гурту. — Шльома — єврей!

Стало тихо, і всі глянули на того, що гукнув, а потім на Шльому. Шльома зблід ще дужче. Тепер він був зовсім білий, тільки очі чорніли і спливали ясна.

— То й що, як єврей? — скрикнув Шльома. — То й що? — Губи його затремтіли, на вилицях спалахнули багрянці. — От я й піду через те, що єврей! Закатусь? Кожного закатусь. Лютіше? Так плюну в очі. Хай живе з єврейським плювком! Не виживе — ви його вб'єте! А коли побачить, що єврей прийшов посланцем, дужче повірить, бо євреєві надії нема! Я єврей! Я партизан. Я йду!

— Вірно, Шльома, — сказала Христя. — Іди. Діагноз скажеш. Скажеш, щоб швидше йшов, бо вмеру. Нехай поспішає. Іди. А кислої води мені Тимофій подасть...

Партизанське коло розступилось і Шльома Шлейман пішов. Кілька важких рук опустились йому на плечі з шлескотом, з потиском, із щирим привітом. Чоловіка з десятиро рушили за ним услід, — випровадити до узлісся, перекинутись останнім словом, обійняти. Шльома Шлейман переступив через кущики глodu, продерся крізь зарослі пишишини. Його авіаторський піржжок мелькнув ще раз між стовбурів грабу, і Шльомин силует зник назавсім. Христя через силу звела руку і наче помахала Шльомі наздогін.

Потім Христя зітхнула і прошепотіла до тих, що лишилися навколо неї:

— Ідіть, збирайте зброю. Лишіть мене з Тимофієм на часинку.

Партизани вклонились, нафіли шалки і пішли.

Тимофій знову став навколонуки і схилив голову Христі на груди.

— Тимофію, — прошепотіла Христя, як на галявині стало порожньо, як затих шурхіт отави під партизанськими чобітьми, як над нею зосталося лише синє небо та любе мужське обличчя, — отак побудь надо мною й помовч...

Тимофій Понта мовчав. Він дивився у висхле Христині лице, в її темні примеркні очі, на її опалені гарячкою губи. Давно це було — ще мирного часу, ще до партизанської доби, — він пив трюнок кохання з цих вуст, цілував пі очі, милував це лице. Вже більше ніколи він не милуватиме його, не цілуватиме, не питиме трюнку кохання. Прощай, кохана, на бойовому, смертному одрі!

Мовчала і Христя. Життя покидало її. Але вона бачила над собою широке, безмежне, вільне шатро рідного неба, і в небі над нею, як сонце, стояло любе обличчя жаданого мужа. Прощай...

— Тимофію, — сказала Христя, — дуже прошу тебе: не надривай собі серця. Тільки пам'ять про мене заховай в собі на все життя. Гарно тобі було зо мною?

— Гарно...

Вони знову довго мовчали.

— Тимофію! І ще я тебе прошу: з цього горя не легковаж по-дурному життям. Як мені не жити, то живи хоч ти. Хоч до дня перемоги... Згода?

— Згода.

— Спасибі. Присягни мені на це.

— Присягаю, Христе...

— Добре... А в дванадцять травня, в наш з тобою день, поки живий будеш, випий чарку з друзями — на мій спомин. Буде?

— Буде...

Вони знову мовчали довго.

— А ще, — згодом прошепотіла Христя, — от що для мене зроби: коли тільки зможеш, дозволь якійсь дівчині покохати тебе. Тільки, щоб всім серцем, всім життям своїм тебе покохала. І ти її за це покохай. Покохай її так, щоб від тебе вона, як скажена була. Щоб, коли трапиться їй тобі загинути, була б вона така люта, така люта, як дикий звір. Щоб помстилась за тебе, щоб стала командиром на твоє місце. Можеш?

— Не знаю...

— Мусиш!

— Спробую.

— Гляди!

Лейтенант фон Мільктаубе прочитав записку отамана Христі, звелів Шльомі Шлейману одрубати руки, тоді гарно їх забинтувати, — і щоб Шльома такий йшов попереду і вів його загін лісовими стежками на галявину до вмираючого «товариша В». Лейтенант фон Мільктаубе таки сам повів свій загін. На цукроварні він залишив півста охорони з двома мінометами та двома кулеметами. Від утрати крові Шльома був надто слабший і його несли попереду загону двоє фріців на ношах. На галявину вони прибули ще до заходу сонця. Христя була ще жива і лежала сама на своєму твердому ложі з динамітних ящиків припрушених сіном. Біля правої руки стояв глечик з кислотою водою. В лівій руці Христя тримала недокурену, згаслу цигарку.

Лейтенант фон Мільктаубе був обачний, досвідчений воляка. Він вислав на чотири боки бойову охорону, лишив за собою чотири застави, а на галявину вийшов не впрост стежкою, а розсипавши свій загін цепом і взявши галявину в коло. Фріци нагло вирости зза кущів байбарису і враз з'явилися з усіх сторін. І тоді німецьке коло звузилося і поамалу почало присуватися до тіла Христі. Лейтенант Мільктаубе вийшов зза цепу, перед ним двоє фріців несли на ношах безсилою Шльому.

Лейтенант Мільктаубе став проти Христі за два кроки і глянув на фотографію, яку тримав у руці. То було фото Христі, коли вона була ще телеграфісткою на станції Комарівка. Тоді вона була повновіда, ясноока і весела. Та лейтенант Мільктаубе впізнав. Це була Христина Миколаївна Бокальчук — сумніву не було. Тоді він вийняв Христину записку і показав їй.

— Як зовуть? — запитав він.

— Христина Бокальчук, — прошепотіла дівчина. — Говорити мені важко, підійдіть ближче.

— Що мені писала?

Христя слово-в-слово проказала свою записку.

Лейтенант Мільктаубе скинув каску, вийняв хустку, отер чоло, віддихнув і ступив ближче. Він вже був майор, кавалер чорного хреста і мав відпустку

додому, в Берлін, протягати на місяць. Невловимий отаман Христя лежав перед ним — упокорений, шаломість переможця. Але залишався ще загін отамана Христі, і за його винищення лейтенант Мільктаубе міг сподіватися відчислення в резерв — на підтримку пошкодженого здоров'я. Лейтенант Мільктаубе схилився над Христею і зразу почав:

— Цю ніч ви будете в лазареті. Але, поки ми повернемось, вам може зробитись погано. Тому поговоримо тут. Що ви маєте сказати мені?

— Будь ласка, — сказала Христя, — дайте мені прикурити...

Лейтенант Мільктаубе здмухнув попіль з сигари і галантно простяг її Христі. Христя припала губами до своєї цигарки і потягла. Легка димово-хмаринка миттю затуманила Христинине лице. Христинине лице було бліде, тільки очі жевріли, як жарини. Лейтенант Мільктаубе з несприхованою цікавістю роздивлявся на схудле, вимучене смертною недугою дівоче обличчя. Одчайдушний, лютий партизанський командир — така молоденька дівчина! Зараз схудла, висхла Христя справді була неначе дівча-підліток.

Раптом по Христининому обличчі перебігла болісна гримаса і кволий стогін зійшов з її задимлених вуст. Лейтенант Мільктаубе посміхнувся. Ще б пак! Газова гангрена, сенсис! Дивно, що при пам'яті. Міцна чортова баба! І він таки вчасно посів.

Але Христю здолала гримаса не від болю в ранах. Її кволе, знесилене й чутливе тіло під страшний огонь. Огонь швидко біг між її пальці, долонею, по руці до ліктя. Справжній огонь — тління бікфордого пенура, простягнутого від цигарки до ящиків під Христиним тілом.

І зразу ж стався вибух. Полум'я з землею випригнуло вгору, вихор похилив верховіття старезних грабів навсіді, гуркіт грому покотився лісом у долину.

Та динамітний дим нетривкий: тільки осипалась додолу викинута вибухом земля — на галявині знову стало ясно. Галявини майже не було. Була тільки неглибока і широка воронка, — між поораною землею, поміж брилами прунту і купами чорного дерну не помітно було й сліду Христі, Шльоми Шлеймана, лейтенанта Мільктаубе та й доброї третини його загону. Решта фріців спереляку, зопалу розбігались хто-куди, в зарослі, до лісу. Але в зарослях їх наздогнала луна ще одного далекого вибуху. То партизанський загін з Тимофієм Гонтою висадив у повітря рафінарію імені Третьої П'ятирічки.



УКРАДЕНИЙ ПІСОК

Німці — непереврені майстри підробки. Вся їхня пропаганда побудована на брехні, а щоб зробити цю брехню подібнішою до правди, вони намагаються підкріплювати її всякими «доказами».

Одна з основних тем гітлерівської пропаганди — показ «творчої» роботи німців в окупованих країнах і в тимчасово загарбаних радянських областях. Чимало уваги приділяє геббельсівське відомство Україні, яка за твердженням Гітлера ось-ось почне вже постачати Німеччині всякі «сировинні та харчові блага». Проводиться посилене вербування німців на «великі» й менші «посади» на Україні, а для того, щоб розвіяти в чиновників страх перед українським народом, що нещадно винищує окупантів, — становище на Україні змальовується в міжно-рожевих барвах.

Ось перед нами один з номерів німецького ілюстрованого журналу «Берлінер ілюстрирте цайтунг». На цілий розворот нарис: «Німецька дівчина в Києві»... Цибата, в'язиста і в міру огидна Інґе приїхала до Києва на службу в одну з німецьких установ. Біля вокзалу, як видно з першої ж ілюстрації, вона побачила «двожини українських хлоп'яків» з тачками, — це, замість таксі, до яких ми звикли в Києві, замість автобусів і трамваїв. «За копійки», — як запобігливо підкреслює фашистський автор, — Інґе наймає одного з цих маленьких київських кулі й поважно суне поміж руїнами Хрещатика, поруч із сумним хлопчиськом, що везе важкий чемодан німкені.

Далі Інґе показано в номері єдиного, як виявляється, в Києві готелю, призначеного, звичайно, лише для німців. Номер, як зазначає черговий підпис під фотографією, вражає своєю злиденністю: ліжка, шафа, стіл, стілець, — решту меблів фашистська адміністрація

мабуть встигла розкрасити.

Потім Інґе, разом з іншими німкенями та німцями, обідає в «німецькому будинку», де всі офіціантки — українські студентки. Тут же редакція заспокоює читачів, що для німців у Києві введено спеціальні продовольчі картки.

Але не можна надміру страхати німецьких дуреп, — жодна з них тоді не поїде до цього сплюндрованого, пограбованого міста. Отож на іншій фотографії показано маляра, який енергійно розмальовує вивіску «Німецький магазин». Під знімком — підпис: «Інґе встановлює факт: іде творча праця». Далі пояснення: відкривається магазин для німців, у якому вони зможуть придбати «найнеобхідніше для життя». Де саме має придбати необхідніше для свого життя українське населення, — про це, звісно, в нарисі нічого не сказано.

Тією німецькою вивіскою і вичерпується весь показ «творчої роботи» німців у Києві.

Але ж треба ще чимсь заповнити місце. І от... ми бачимо дніпровський пляж. Пісок же не вкрадеш! Інґе випріває на українському сонці свій худорлявий стан. При цьому читач має нагоду дізнатись, що пляж у Києві «вперше організовано за часів першої світової війни»... німецьким комендантом. Хто ж наважиться після цього заперечувати культурну місію фріців у Києві? До того ж, відзначається, що зараз на пляжі бувають самі лише німці.

Лють закипає в серці, коли розглядаєш оті цинічні малюнки з мерзенними підписами.

Скоріше викинути геть німецьку погань з нашого сплюндрованого й споганеного Києва! Тепер для нас він ще дорожчий, ще рідніший!

В. РОЗЕН.



З ТОГО СВІТУ,

Перед нами поштова листівка з дешевеньким німецьким малюнком. З чорного міста Берліна надіслала цю картку Оля М., українська дівчина, взята фашистами в рабство, — надіслала додому в сплюндроване село Неділище. Але картка не дійшла: в глибокому ворожому тилу, аж біля українського міста Ровно, захопили партизани німецьку пошту, знайшли оцю страшну картку та й передали її таємними шляхами, через сотні рук, до Москви, до редакції газети «Комсомольская правда».

На звороті цієї листівки Оля М. написала скупі та обережні слова, щоб ні до чого не присікалась німецька цензура:

«Листа пушено 19 січня 1943 року від Олі до своєї рідної сестрички Тоні. Люба моя сестричка! На початку я тобі сповіщаю, що я досі жива, чого й тобі бажаю в твоєму домашньому житті. Люба моя сестричка, я живу в іншому царстві і дуже сумую. Як згадаю про тебе, так серце скам'яніє, заллюся сльозами і світа не бачу».

І такі ж сльози киплять у кожному споміж тих обережних листів, які надходять поштою з того світу, з «іншого царства», з німецької неволі.

«Во первих рядках свого письма дозвольте передати своє щире привітання і передати про те, що я жива й здорова, але такого здоров'я вам не бажаю. Тепер, мамо, опишу своє життя... Марусю, знайди книгу, мою хрестоматію, та й прочитай вірша «Ой, матінко-зоре», і ви пізнаєте моє життя»...

Читаймо ж, читаймо цього листа Шури Г. — із Штутгарта в село Кремінне, — читаймо! Хай у кожного від болу серце скам'яніє, хай закипає лют, хай іще навальніше йдуть у бій наші танкісти, хай певніше кидає в німця гранату партизанська рука, хай, наближаючи день перемоги, робітниця Н-ського заводу зробить сьогодні снарядів більше, ніж учора. Бо в пісні тій, яку обачно просить знайти в шкільній хрестоматії Шура Г., співається:

«Ой, матінко-зоре,
Яке в строку горе!
Ні доїсти, ні допити,
Ні сісти спочити...
Ти думаєш, тату,
Що я тут не плачу?
За сльозами, за дрібними,
Стежечки не бачу»...

О. ЛЕВАДА

ТУТ ПОБУВАЛИ НІМЦІ

Волошино — велике село на межі Ростовської і Ворошиловградської областей. Населення — українці. Ми спинилися в колгоспниці Ольги Іванівни Ситникової.

— Велика родина у вас, Ольго Іванівно?

Вона мовчить.

— Питаємо, чи родина у вас велика?

— Родина? Зараз скажу. Зараз покажу вам, дорогі мої гості...

Ольга Іванівна виносить з сусідньої кімнати груповий фотографічний знімок і довго мовчки вдивляється в нього.

— Ось тут на карточці всі.. І синочок мій.

Після кожного слова вона робить паузу, щоб розповідати спокійно і не розплакатись. І раптом, мов надломлена, безсило отупіє, чи не вибили ще з Ворошиловграда німців, бо там же дочки без хліба.

— Синочок мій... Нема його зі мною. Потнали людоїди в Німеччину... Де він тепер?

Текля Петрівна Шубіна прийшла сюди з Ворошиловграда — міняти одягу на хліб. Щодня запитує, чи не вибили ще з Ворошиловграда німців, бо там же дочки без хліба.

— Розкажіть, Текле Петрівно, про німецькі порядки в місті.

— Я про них навіть згадувати не хочу.

Помовчавши, вона додає:

— І що, здавалось би, слово, одне тільки слово?.. Сказала, плюнула та й забула. А виходить не так. Сім місяців привчала мене лиха година казати слово «господин». Та так і не привчила. Бувало, викликають на біржу чи в міську управу. Прийду, стану коло дверей, та як згадаю, що це треба буде сказати: «господин начальник» або «господин поліцейський», — то відразу наче в горлі щось застряє. Постояю-постояю та з тим і вертаю додому...

Села тут пограбовано смугами. Подекуди, як у Волошино, окупанти грабували все підряд. В інших місцях залишилась навіть частина корів, — надто швидко довелося гітлерівцям утікати. Хліб колгоспники закопували в землю. Колгоспний застівний матеріал завчасно, ще до приходу німців, роздали на руки і теж закопали. Коли запитували, чи буде чим засіяти весною, колгоспники, хитруюато посміхаючись, відповідають:

— Думка така, що знайдеться. Земля в нас, знаєте, дуже багата, скарб, а не земля, з неї все можна роздобути... Ви тільки поставтеся, товариші командири, щоб німців звідси як можна далі... Розумієте? Щоб, значить їх, якнайдалі звідси!..

Засніжена дорога на Пролетарське. Через кожну сотню-дві метрів чорніють трупні людей в цивільній одежі. Назустріч нам ідуть старик і жінка. Запитуюмо, хто вони та куди йдуть. Робітники з шахти ім. Мельнікова. Павло Бгорович Головин і Фросина Сергіївна Жоріна. Розшукують серед трупів — своїх рідних. Павло Бгорович — сина Володю, а Фросина Сергіївна — чоловіка.

Відступаючи з міста, німці влаштували чергову облаву і погнали з собою всіх, кого змогли захопити. По дорозі розстрілювали.

— Часто таке траплялося?

Старик спокійно відповідає:

— Щодня смерть між нами ходила. Порожніють міста наші, люди в Донбасі тануть, як сніг. Поспішайте, товариші!

По всіх дорогах через Донець — і в один бік і в другий — безпорадно йдуть люди з саночками. Тепер їх звуть «саночники», а влітку — «тачечники»: замість саночок вони тягли за собою двоколісні тачки.

На саночках — клунки з одягом, якщо саночники йдуть «туда». А коли «назад» — клунки з зерном.

Це — міняльники. Сотні тисяч людей — на дорогах. Без тачки — голодна смерть. Подорож із саночками або з тачкою — єдина можливість роздобути шматок хліба для родини. Так жив Донбас під владою німців.

Німецькі офіцери любили малювати карикатури на наших жінок, запряжених в саночки. Я бачив такі карикатури в Ворошиловграді. Всі вони мали однаковий підпис: «В Росії жінок немає, а є тільки коні». Виявляється, що

арійські кабани мають схильність до гумору...

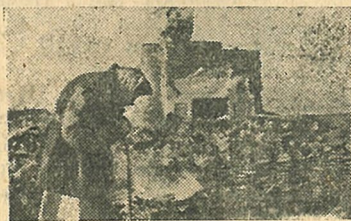
На міському майдані розмірено б'є наша батарея. Її удари ще рельєфніше відтіняють непорухну тишу, що нависла над містом. Глибока ніч. Безлюддя. В суворому мовчанні застигли будинки. До кожного з них хочеться торнутись рукою, привітатись, як з давнім приятелем.

Та коли на полі бою схилиється над пораненим товаришем, — не час для затяжних розмов, хоч би зустріч ця сталася після довгої розлуки. На знайомих будинках, замість вікон і дверей, — чорні провали. От і міський сад. Тут був великий білий будинок. Тепер на тому місці — безладне нагромодження цегли й каміння. За переїздом — театр: залишились тільки обгорілі стіни. Новий готель проти театру: руїни. На розі вулиць Леніна і Пархоменка горить велика будівля. Перехрестя вулиць Леніна, Пушкінської та Карла Маркса: всі будинки — на кожному розі вулиці — зруйновано до фундаментів. Апофеоз безглузлого, злобного, тупого руйнування. Я хотів щось сказати своєму товаришеві майору Вові. І не зміг: голос не слухався. Не змовляючись, ми розійшлися в різні краї майдану, щоб побути на самоті. Як трудно буває стримати сльози навіть людині, яка довго була на війні...

Невеликий будинок на вулиці Тельмана. Тут жила знайома родина Смолкіних. Євреї. За вродливою Генею Смолкіною лірично зітхав мій приятель, музикант М. Старі любили вести ґрунтовні розмови про міжнародне становище.

Підходжу до дверей. Стукати не потрібно: двері навстях. Біля входу — дві величезні кучугури порожніх пляшок з іноземними налітками. На стіні намальована гола жінка і німецькою мовою написано: «Вхід». В кімнаті порожньо, на долівці — бите скло. Що ж трапилось з Смолкіними?

Моя колишня ворошиловградська квартира. Живі чи... Довго



На згадку. Фото — ТАРС.

не зважуюсь стукати. Ще довше чекаю відповіді. Нарешті, знайомий голос бабусі «Хто там?»...

...До семи годин ранку сиділи вони навколо моєї постелі — бабуса, дві її дочки і тринадцятилітній Юра.

Бабуса: — За сім місяців вперше вільно розмовляємо, говоримо, що думаєм, що на душі... Можна мені ще раз обняти вас, і трошки поплакати?

Зоя Яковлівна: — Навіть не віряться: неже справді немає вже ні біржі, ні поліції...

Олександра Яковлівна увесь час тримає Юру за руку. — Звичка, — говорить вона. — Боялася й на крок від себе відпустити. Бувало, виб'їжати на вулицю, а в мене душа завмирає: що як упіймають та поженуть у Німеччину?..

— Неже навіть на вулиці ловили?

Олександра Яковлівна болісно запамує руки:

— Ви бачили колинебудь, як ловлять собак? Несподівано накинуть петлю, і — до будки... Отак німці ловили нас на базарі. Несподівано оточували базар, починалась стрілянина, білка... А потім гнали до біржі і там сортували. Молодих — у Німеччину. На вагонах писали крейдою: «Добровільці».

— А що трапилось з Смолкіними? Мій приятель М. не дасть мені спокою, доки я не довідаюсь про них. Розкажіть, будь ласка.

Всі замовкли. В кімнаті запанувала тиша.

... До 1 листопада 1942 року всіх євреїв у Ворошиловграді взято на спеціальний облік: вони могли ходити тільки з пов'язками на лівій руці. Німці й поліцаї змушували їх виконувати найтяжчі та найбрудніші роботи. Били на кожному кроці. Розгром єврейських квартир став повсякденним явищем. Місто глухо хвилювалось, але нічого не могло вдіяти. Якщо на базарі крадькома з'являлася єврейка, жінки — українки та росіянки — обступали її юрбою, щоб заховати від очей поліцаїв, і дозволяли їй купити щось — поза чергою. Сусіди намагались роздобути для євреїв паспорти, в яких значилась би інша національність. Зробити це щастило тільки в поодиноких випадках.

1 листопада 1942 року рановранці німці й поліцаї, за списком, вдирались в будинки, де жили євреї, і виганяли всіх на вулицю. Хто не йшов, волокли силоміць. Хворих і здорових, старих і немовлят, чоловіків і жінок. Зігнали на міський стадіон, а потім за місто, в район Гострої Могили.

Там у котлованах всіх і повбивали. Малім дітям мазали губи отрутою, від якої ті задихались. Загинуло мілька тисяч. Зараз у Ворошиловграді живе тільки 18 євреїв, яким пощастило завчасно роздобути інші паспорти.

Розповіді ворошиловградців про «криваву неділю» 1 листопада 1942 року:

— По дорозі до стадіону вони плакали вголос і вигукували: «Прощайте! На смерть ідемо!» Ми думали, що збожеволіємо. Місто стогнало стогоном. А вдяти не можна було нічого.

— Старого лікаря Фішкіна взяли, коли він тільки зібрався обходити своїх пацієнтів. Так з маленьким чемоданчиком для ліків і йшов до стадіону.

— На нашій вулиці восьмилітня дівчинка-єврейка три дні після того ще переховувалась. Таки впіймали і забрали, недолюдки.

— Вся вулиця Тельмана два місяці переховувала в підвалі, в отому будинку — хлопчика-єврея. Годували по черзі. Не виказав ніхто, хоч знали всі. А потім якось відправили його з міста. Таки врятували. І ніхто не виказав. Усі знали і всі мовчали. Навіть діти не проговорились.

— У лікаря Копиленка мати була дуже стара і паралізована. Рухатись сама не могла, сиділа в кріслі. Поліцаї викинули її на вулицю і пішли. Довго пролежала так нещасна, а допомогти не можна було: уб'ють. Потім німці під'їхали грузовиком, забрали й повезли до стадіону.

— Смоліних повбивали всіх. А дочка Геня, догадлива: втекла з міста ще напередодні. Кажуть, що залилася жива.

На майдані — мітинг. Люди зібралися за дві години до початку. Стоїть радісний гомін, майорять прапори. Молодь співає «Катюшу».

Виступає старий робітник з заводу ім. Жовтневої Революції:

— Сім місяців не могли ми вільно збиратися. Сім місяців не бачили свого червоного прапора. Але він пломенів у наших серцях. Ми чекали і дочекалися, боролися й перемогли!

Я ніколи не чув такої бурі оплесків, ніколи не бачив таких радісних облич. Один за одним промовці говорять про смертельну зненависть до фашистських вироdkів, про любов до Червоної Армії, про готовність боротися з гітлерівцями до останнього подиху, про рани Ворошиловграда, що горять у наших душах, присягають якнайшвидше відновити

Щовечора зірки в далекому просторі манливо миготять, хвилюючи серця. Стоїш ти над Дніпром. І дивишся на зорі, і тягнеться твій зір у далеч без кінця.

Чи чуєш ти в цю мить, що за густою млою снарядних вибухів і вирів димових я погляд твій ловлю на зорях наді мною, коли надвечір я вдивляюсь теж у них?

Микола Терещенко.

любиме місто, виголошують довічну, як сонце, і як сонце — променисту славу великому Сталіну.

Секретареві обкому, Антону Івановичу Гайовому, трудно пройти крізь натовп: звідусіль простягають до нього руки, обіймають, цілують...

Схвилюваний, сходжу з трибуни. На такому мітингу мені ще не доводилося виступати ніколи. І вперше в житті бачив я, щоб так схвилювано слухали вірші. З усіх боків тиснуться знайомі. І раптом до плеча припадає незнайома літня жінка у чорній хустці і заливається сльозами:

— Здрастуйте, дорогий. Впізнали чи ні?

Я впізнав її тільки по голосу. Наталя Віталівна, господиня квартири композитора Табачнікова! Ледве не щовечора збиралися ми в неї шумливою компанією — журналісти, письменники, актори, музиканти, — і просиджували інколи до ранку. Як же змарніла вона і постаріла.

Розмовляючи, сміється і плаче разом і не знаходить слів. Запнувшись, заплакала знову, а потім міцно стиснула руку і проговорила урочисто, книжними словами, але з такою інтонацією, що в мене стиснуло в горлі:

— Спасибі славіній Червоній Армії, що визволила нас із німецького ярма!

В гостях у Наталі Віталівни. Кімната, в якій ми збиралися, розбита. В кутку — уламки шафки. Спокійно дивитись на ці уламки не можу: рівно рік тому композитор Табачніков komponував тут музику до моєї «Думи дніпровських партизанів». Наталя Віталівна була першим слухачем, цінителем і критиком.

Довідка голови міськради т. Стеценка:

— У Ворошиловграді кількість населення зменшилася втричі. В Німеччину окупанти погнали біля 30.000 молоді.

Над Дніпром

Офорт М. Деревуса.



КОРИЧНЕВА ЧУМА

Тисяча дев'яносто років другий рік я прожив у Харкові.

Велике, красиве колись місто лежало мертво поміж руїнами, у попелі пожеж. Ні світла, ні води не було. Вулиці захрипли великими наметами. Всюди лежали жовті та сині трупи загнаних від голоду та холоду чи пристрілених німецькими патрулями; вітер гоїдав трупи повішених на стовпах і балконах. Мало не в кожному домі лежали непоховані мерці — їх нікому було ховати. Ті, що лишилися в живих, бліді, як привиди, опухлі від голоду, хитаючися, виходили з будинку — збирати тріски на руїнах, принести з річки води, або рушали за десятки кілометрів на села — вимінювати речі на їжу. Місто вмирало. Чума не могла б забрати стільки жертв, скільки пожерла окупація.

Систематична «очистка» міста від молодих та здорових — робітників та робітниць, юнаків і дівчат — не припинялась ні на день. Їх хапали під час облав, виловлювали на вулицях, розшукували в будинках — і вивозили до Німеччини в рабство.

Непридатні до фізичної праці і найменше пристосовані — старики, діти, вчені, художники, актори — вмирали. Вони були нікому непотрібні в той страшний час. Інженери рубали дрова для німців — за півказанка супу; професор консерваторії В. Петров настрояв роялі по офіцерських квартирах; професор фізики лагодив солдатам запальнички. Жінки — лікарі, доценти, актриси чистили картоплю на німецьких кухнях, вчительки стали пралами, — німці любили, щоб їм прислужували люди з високою освітою.

Самі німці влаштовувалися у цьому чорному від голоду місті непогано. Свої казарми та офіцерські квартири вони влаштували собі по школах, інститутах, в установах та житлових будинках, викидаючи звідти пожильців. Німці боялися морозів і палили в печах книги з бібліотек, ламали на паливо сусідні будівлі. Напалювали до того, що будинки спалахували, і не припинялись пожежі. Німці їх не гасили, перекочуючи до цілих домів поблизу.

Устаткування наукових лабораторій, яке протягом років дбайливо зби-

рали радянські вчені, солдати ламали й викидали геть. В колишніх лабораторіях всевітньо відомого Харківського фізико-технічного інституту, де раніше вчені працювали над розщепленням атомного ядра, німці влаштували стайню. В шафах Медичного інституту, де зберігались цінні експонати з анатомії та патології, стояли батареї пляшок, а препарати валялись на смітниках.

У будинку письменників «Слово» солдати поносили книги з квартир українських письменників, звалили їх купами в дворі, — так вони готували собі паливо. Між тими книжками були й твори німецьких письменників Гьоте, Шіллера, Уланда — вони горіли незгірше від книг радянських авторів.

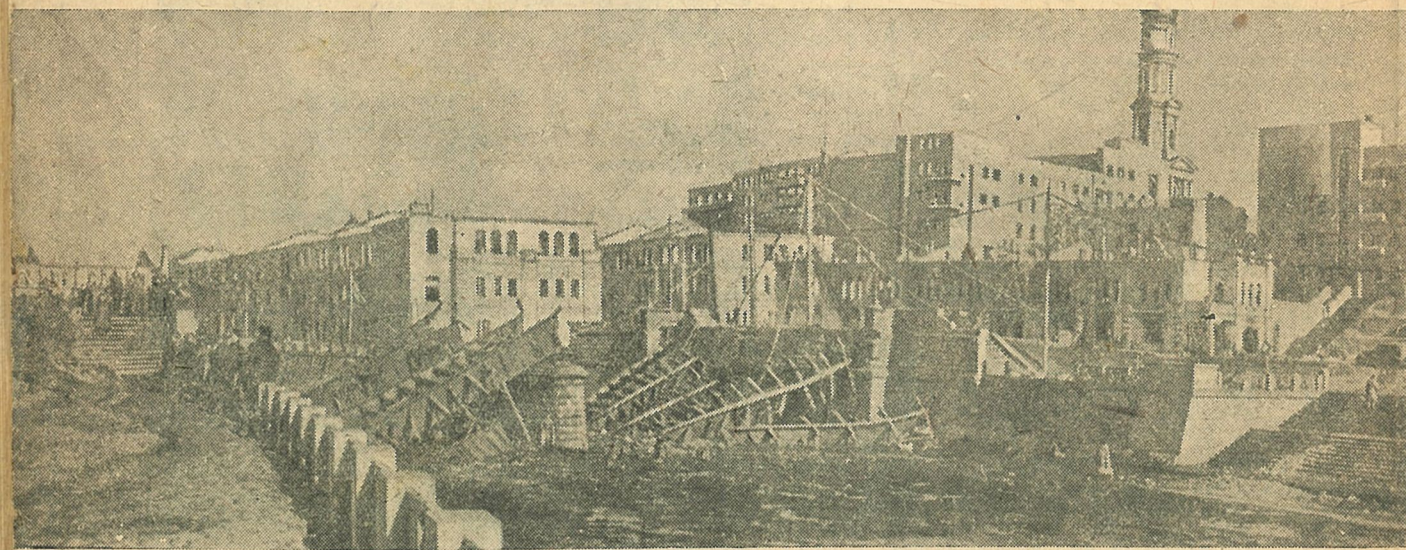
Коли окупанти обжилися в місті, в них прокинувся господарський дух. До цього діла взялися так звані «Віршафткомандо» — господарське командування, де сиділи капітани та майори з дипломами інженерів і докторів наук. Представники господарського командування нищпорили по лабораторіях, які ще залишилися цілі, вибирали найцінніше устаткування — оптичне приладдя, рідкісні машини, вагівниці — і

перевозили на свої склади, щоб потім одіслати до Німеччини.

Із навчальних інститутів німці залишили в Харкові лише сільськогосподарський. Житниця Європи Україна «мусить годувати Німеччину», отже треба готувати агрономів, знайомих з місцевими умовами. Лікарі, інженери, вчителі цій «варварській країні» непотрібні, придуть німецькі фахівці — будуть краще заробляти.

У Харкові німці залишили кілька початкових шкіл для боротьби з «більшовицькою заразою»: дітей стали навчати німецької мови та біографії фюрера Адольфа Гітлера, портрети його висіли всюди. Учителям наказували бити учнів лійкою по пальцях, тягати за вуха. Дітям треба було привчатися до того, що німці готують із них покоління рабів для «Великогерманії».

Та биття помагало не дуже. Навчання просувалося мляво. Вчителі не хотіли працювати в німецько-петлюрівських школах і тікали світ-зачі. Ні підручників, ані зошитів, ані палива не було. Радянські підручники німці вилучили, зошити попалили ще взимку, а все паливо забирали собі німецькі військові частини.



Сплюндрований Харків. На центральних майданах міста — Пролетарському та Розі Люксембург не лишилося жодної історичної споруди, Хімічного корпусу Держуніверситету, будинку Універмагу, готелю «Спартак» та інших будівель. З

Дітей навчали говорити при зустрічах з німцями «Хайль Гітлер!», і зухвали радянські хлоп'ята говорили «Хай Гітлер», і приказували пошепки... «скажуться!».

Не забули німці також і про літературу та мистецтво. В місті з'явилося два театри. До партеру пускали самих німців, а місцеві глядачі мусли сидіти нагорі. В харківському Паладі піонерів відкрився кафе-штанг для німців «Бунте-Бюне». В колишніх кінотеатрах відкрились солдатські кіно, куди пускали часом і місцеве населення. Там показували фарси з голими танцюристками та демонстрували фронтову хроніку.

З тією хронікою не раз були скандали. Боляче було радянським людям дивитися, як німецька артилерія б'є по Ленінграду, як німці скидають бомби на Сталінград. І от, у сутінках раптом лунали несподівані оплески радянському танкові чи похоронам німецького міністра озброєння Готта. Після цього цивільне кіно відділили од військового, а хроніку стали показувати менше, переважно спорт або війну в Африці. Між образотворчими мистецтвами найбільшу увагу німців притяг живопис. Любите-

лі та знавці, офіцери, ганяли по місту, розшукуючи Рєпіна, Айвазовського, Куїнджі, і скуповували в голодних людей за кілька пайок хліба, або за літр олії картини славновісних майстрів і старовинні ікони, що варті були тисяч у золотій валюті. Галерею Шевченка німці обернули на комісійний магазин, де торгували унікалами та пам'ятками української культури.

Хоч як тяжко жилося в окупованому Харкові, але з німецької «пропаганди» реготало все місто. Якось раз на паркані і будинках з'явився непогано виконаний плакат, на якому були намальовані селяни за плугом, а під ними був зворушливий напис: «Земля чекає вас!».

— Аж три аршини! — раз-у-раз з'являлись приписки на плакатах.

Німецька «пропаганда» не лишила поза своєю ласкавою увагою і великого російського поета О. С. Пушкіна. Виходила в Харкові така собі білігестівська газетка «Нова Україна». Нічим видатним, крім поганої української мови та мерзенних

проповідей бандитизму, вона похвалитись не могла. Власного матеріалу їй не вистачало, і вона частенько передруковувала переклади з німецьких газет. І от, одного разу ота сама газетка приголомшила читачів сенсаційним викриттям: «московський писака» О. С. Пушкін в своїй «огидній мазанині» під назвою «Полтава» насмілювся забруднити «святого мученика Мазепу!» Мало того, «згаданий писака» наважився оспівувати «нікчемного сифілітика» Петра Великого. І от, виявляється, що цей бездарний і малописьменний писака ніхто інший, як «наймит московського імперіалізму». Читаючи цей номер газети, весь Харків сміявся до сліз.

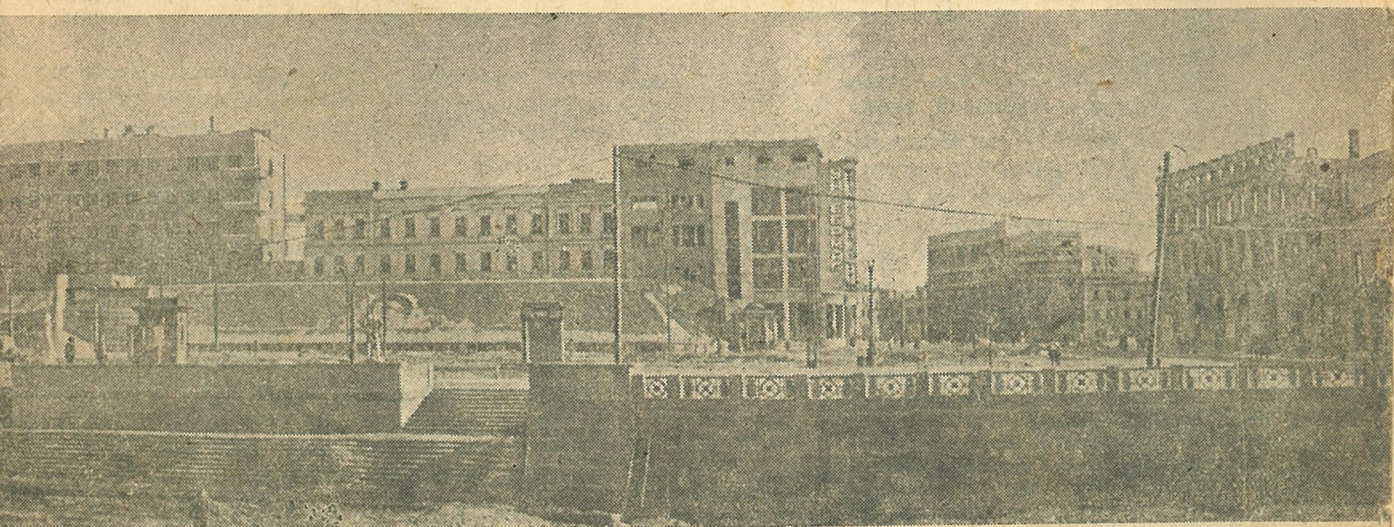
Слідом за Пушкіним взялися німецькі посіпаки до Горького і Маяковського. А потім з'явився циркуляр відділу пропаганди, в якому заборонялося розповсюджувати та зберігати всі твори Геріха Гейне, Максима Горького, Маяковського, Шолохова, Олексія Толстого, Бажана, Тичини і всіх радянських — російських, українських і єврейських

письменників, яких тільки зміг пригадати начальник друку зондер-фюрер Костюк. Книжки цих авторів німці забирали з книгозбірень, у букіністів, звозили й спалиювали на величезних вогнищах.

Проте, цього обіжника до кінця не виконано. Розгром німецької армії біля Сталінграда поклав край пропагандистській фантазії окупантів. Про літературу та мистецтво забуто — було не до них. Дипломовані офіцери, всі фашистські «меценати та культуртрегери» стали пахшем пакувати награбоване та чкуріти хто-куди — до Полтави, Вінниці, Кременчука.

Те, чого не встигли виконати в справі «культури» ті, хто тікав, доїнчили есесівці, які лишилися в місті. Вони спалили Палац піонерів, Медичний інститут, підпалювали школи, клініки та госпіталі, розстрілювали дітей та вагітних жінок, демонструючи нові, найудосконаленіші зразки фашистської «культури».

Федір КАНДИБА.



цілої будівлі. На фотографії видно кістяки колишнього будинку Державного видавничого об'єднання України. Зруйнували фашисти й міст через Лопань. Фото — ТАРС

ВЕЛИКА РОДИНА

Кілька бійців-казахів з боєм перепливали річку і ступили на український берег. Вони припали до землі вустами і поцілували відвойований у чужинців рідний радянський ґрунт. Цей прояв любові казаха до України, до всієї радянської землі записано в літописах війни. Оспіваний поетами, він стане поряд з такими величними переказами далеких віків як міф про Антея, який набирався сил, торкаючись рідної матері-землі.

Оця тема любові до батьківщини в різних відмінах пройшла крізь віки в поезії всіх народів і племен. Ця тема зазвучала з особливою величчю в жовтневі дні 1917 року, коли всі народи Росії з'єднались у братерській радянській спілці й почали жити на новий колективний лад. Киргиз і білорус, пружин і українець, таджик і литвин — усі люди Радянського Союзу — рівні в своїй любові до землі. Це їхня земля, де б не простягалась вона в межах Радянської Держави. Їм належать усі її плоди, де б не вирівнали вони на трунтах єдиної та неподільної Великої Батьківщини.

Всі народи і племена Країни Рад встали до бою, коли на нашу землю напав підлий ворог. В бою на верхів'ях Дніпра казах боронить честь і незалежність усього Радянського Союзу — честь і незалежність Радянського Казахстану також.

Казахський поет Абдільда Талібаєв, натхнений прекрасним впливом любові казаха-воїна до радянської землі, звернувся до свого поетичного побратима, до поета Миколи Бажана. Він пише про казахський народний звичай: повертаючись з перемогою до рідного дому, воїн-казак припадає до землі, як до рідної матері. Поет-казак каже поетові-українцеві:

Народ і твій і мій в бою, немов брати,
Землі твоєї шир я полюбив, як ти.
Коли чужинець вмере, затоптаний в багно
і в українську синь зів'ється знамено
Червоне та ясне, поміж зелених віт,
Ми заспіваєм всі Шевченків «Заповіт».
І пам'ятник зведем у неба ясноту,
І поцілую я могилу ту святую.

За українську землю пішли на ворога сини всіх народів СРСР. «Я помсту святу несу, я люто за все відплачу — за згарища сіл України, за кожну рідну руїну», — пише кримсько-татарський поет Шаміль Алядин, який не покладає зброї з перших днів війни.

Таким же почуттям сповнений вірш вірменського поета Ашота Граші:

Я тільки раз побув на Україні,
І, як землю полюбив свою:
Червоні вишні в голубій долині,
Ясний струмок в зеленому гаю.
Густе, колюче, колосисте жито,
Доярок пісня тиха та проста,
Плоди важкі рослою ясно вміто,
Вкраїно-зоре, де твої міста,
Твої сади? Липш попід та руїна.
Вбійвай і мстн, о, мати-Україно!

Пристрасне жадання визволити український народ з німецько-фашистського рабства живе в кожній радянській людині. Жива віра в перемогу. Ця віра і дає силу азербайджанському поетові Мамедові Рагіму проголосити до братів-українців та до інших народів, які тимчасово опинились у фашистському ярмі:

Квіти й серце людське, перетліле від горя і мук,
Бростя спалене, кров по краплині із матерніх рук.

Віще слово моє, клекочи про замучених тих,
Україна-красо, на степах, і на зорях ясних! —
Потемніла ти в бурі, багрянцем спливаєш в крові.
Плачуть сироти в полі, — батьки на снігу неживі.
Не печальтеся, люди, не плач, мій народе, з нужди
Ми вернемось до тебе, на щастя, навік, назавжди!
Кобзарева могила в нарузі... Шаліють кати.
Ми відплатим за нього, великих республік брати.
Не померкне в віках наше сонце свободи ясне
І розлука мине, і печаль, і скорбота мине.

Кличе український народ до перемоги і другий видатний азербайджанський поет Самед Вургун, захоплюючись мужністю українських партизанів, і порівнює партизанів з народним героєм азербайджанського епосу Кер-оглу. Це звернення до епічних творів цілком природне, бо саме в біллинах і думах, у легендах і гзах — збереглися для нащадків перекази про подвиги тих, хто втілює у собі народну славу.

Російський народ любовно береже пам'ять про свого славетного богатыря Ілліо Муромця, сила якого боронила мирну працю на російських землях. Киргизи славлять легендарного Манаса, бачивши в його подвигах зразок вірності батьківщині в час лихоліття. Кожний радянський людині дорогі картини давніх бій, героїзму і мужності легендарних предків — калмицького Джангара, естонського Калевіпоєга, латиського Лачплєсіса. Радянські танкісти й льотчики дають ці імена своїм бойовим машинам.

Вірменський поет Гегам Сар'ян, звертаючись у своєму поетичному листі до російського народу, наділяє радянських бійців хоробрістю вірменського богатыря Давида Сасунського, непохитною стійкістю Богдана Хмельницького.

Татарський поет Нур-Баян закликає джигітів Татарстана:

України вишневі сади повні сліз і великої туги, —
Бийте німця, джигіти-брати, бийте німця
чужинця-кату!ю!

І вони б'ють, радянські гармати, радянські артилеристи. Єдина лава чинить опір ненависному ворогові, велика родина, в якій кожен стоїть за всіх і всі — за кожного. Ми бачимо велике братство народів, приклади якого знали хіба з народного епосу — древнє братство.

Кадир, герой поеми таджицького поета Мірзо Турсуна-зода «Синь отчизни», прийшов від сонячних колгоспних ланів Підпайр'я на широкі укра-

інські степи і в хащі надніпрянських лісів, щоб відстояти своє життя, свободу і незалежність свого народу. Пліч-о-пліч з українцем Миколою нищить Кадир фашистів. У бою вони — побратими, і в цьому їхня сила, яка перемагає всі перешкоди, знищує ворога.

Микола розповідає про те, як в бою ворожий офіцер наміряється його застрелити, але Кадир урятував йому життя:

Кадиру щиро хлопець той прорік:
— Навік ти брат мені і друг навік!
Ми спеку й холод ділим нарівні,
Фашистів лютих знищимо в огні.
Ти бачиш, друже, як в очах моїх
Живе тривога, а не ясний сміх.
Земля в огні — й мене вогонь пече,
Землі болять — то й серцю боляче.
Вкраїну думать темні сили зла,
До серця й гадюка підповзла.
Я в бій піду, — на кулі, на шаблі
За волю української землі!

Згуртованим та єдиним виступив радянський народ проти ворога. Саме це дало йому сили, щоб спинити навалу ворожих орд, щоб знищити їх, щоб розпочати визволення радянської землі.

У війні 1812 року проти Наполеонових полчищ

виступили всі народи, що заселяли царську Росію. Разом з росіянами відбивали ворожу навалу українські полки, бились білоруси, калмики, татари і багато інших народів. Ворот загрожував усім, і вони згуртувались у єдиному шоврі, щоб відстояти своє життя і винищити загарбників.

Белінський писав, що 1812 рік «шотрясши Россию из конца в конец, пробудил ее спящие силы и открыл в ней новые, — дотоле неизвестные источники сил, чувством общей опасности сплотил в одну огромную массу косневшие в чувстве раз'единенных интересов частные воли, возбудил народное сознание и народную гордость».

Народна свідомість і народна гордість радянських людей незмірно зросли. Ворот, який вдерся в СРСР, зустрів тут не «частинні воли», як це було колись, а колгоспний народ, об'єднаний єдиною ідеєю, єдиним прагненням і любов'ю до рідної землі.

Народ бореться, як пише Максим Рильський в листі до Америки:

«За шов, що святив наш чесний шт,
За серцем нашим живлені заводи!»

Він бореться за своє право на ясне життя. Він бореться всією великою родиною за велике братство народів.

В цьому його незламна сила і запорука перемоги.

А. ДЄЄВ.

„РАДУГА“

Писати про сучасну війну дуже важко, війна бо ця небувала. Найвизначніші прозаїки не наважуються ще на широкі полотна. Наша преса дає щоденно такий багатоліній і цікавий матеріал (дуже часто його роблять самі ж письменники), що треба бути справді великим художником, щоб піднятися над цим матеріалом, дати широкі узагальнення, типові характери в типових обставинах.

Ванда Василевська не злякалась цих труднощів і перша написала велику книгу про Вітчизняну війну.

Ми, українці, повинні бути особливо вдячні найвидатнішій сучасній польській письменниці за те, що вона присвятила свою книгу Україні, українському народові.

Ванда Василевська — визначний художник. Письменниця вміє не тільки знайти цікаву тему, але й цікаво її розробити, подати живо, не затертими фразами й словами. За це радянський читач і любить письменницю. Особливо популярна вона серед бійців і командирів Червоної Армії.

Авторів цих рядків довелося бути свідком, як у госпіталі, коли в «Известиях» друкувалась по-

вість «Радуга», комплект вирізок ходив безпестанно по койках і зачитувався до дір.

Події повісті відбуваються в українському селі, окупованому німцями. Без зайвої утрировки й карикатурності малює письменниця наших ворогів: капітана Курта Вернера, фельдфебеля, рядових гітлерівців: людська подобища і звіряче ество. Купка загарбників боїться в селі кожної людини, кожної дитини, а вночі — кожної тіні, кожного звуку. Цій купці окупантів протиставлено все село, єдиний монолітний колектив. Правда, децьо плутається ще зрадлива самка Пуся і колишній репресований куркуль Петро Гаплик. Але обоє вони — зайшли в селі люди. Все ж українське колгоспне село — від старезного віка до малої дитини — ненавидить окупантів і борються з ними.

Ванда Василевська створила невмирущі образи українців-борців проти німецьких загарбників. Український народ покорити неможливо.

Серед людей, зображених у повісті, важко виділити героїв, усі вони — чоловіки, жінки й діти — герої: і Федосія Кравчук, і маленький Мишко, і Малашка

Вишнева, і Марія Чечориха, і Явдоким Охабо і Юхим Грохач...

Візьмімо образ Малашки Вишневої. Найкращу дівчину в селі згвалтували німці. Вона вагітна, в ній росте майбутня людина. Як вона повинна ставитись до свого дитяти? І Ванда Василевська глибоко розкриває складні переживання української патріотки.

Або от — Олена Кравчук. Перебуваючи в останній стадії вагітності, вона змушена піти з партизанського загону, щоб родити дитину. Її катують душою. Та Олена Кравчук знаходить у собі сили, щоб витримати все заради своєї дитини. Дитина народилася. Навіть камінні серця негідців не витримують, і їй, голій, кидають одягу. Але далі йде сена, яка зводить наівність цей прояв «гуманності». В Олені відбирають дитину і загрожують убити її, вимагаючи виказати партизанів. Серце матері-патріотки витримало і цей іспит. Дитина загинула, але партизанів Олена не виказала.

В цьому — величезне ідейно-художнє значення повісті «Радуга».

Євген КИРИЛЮК.

„СЛОВО ПРО РІДНУ МАТІР“

Максим Рильський — один з найвидатніших українських поетів. Патріот, глибоко-національний художник слова, продовжувач традицій Шевченка, він сприйняв усе краще від світової культури. Пушкін, Міцкевич, поруч із Шевченком, були його вчителями, порадиниками.

Своєрідним шляхом йшов поет до революції і разом з революцією. В боротьбі зі старим світом, з мертвими, що халали живого, Максим Рильський вийшов переможцем. Один із найкращих радянських поетів цілого Союзу, Рильський цілком логічно прийшов зрештою до лав комуністичної партії більшовиків, якій він служив і раніше, до партії, про вождя якої пісню поетову співає всіма мовами весь наш радянський народ.

В час Вітчизняної війни творчість Рильського, як і вся радянська поезія, стала в лад бійців проти лютого всього українського і всіх радянських народів. І саме Рильський у дні війни зміг знайти свіже, дуже міцне поетичне слово, що стало зброєю народу.

Коли ще раз насвіжо перечитуваш названу збілочку, насамперед впадає в око широкий видно-

круг поета. Ляшаються національним поетом, Рильський немов бачить увесь світ. У справедливій війні з фашистською Німеччиною наш Радянський Союз не самотній. Ми маємо певних союзників:

І голос Байрона зза моря лине
на голос Кобзаря...
(«Голос сина»).

З нами — всі свободолюбиві народи світу, і поет кличе синів Коперніка, Міцкевича і Шопена до зброї за діло праве, за волю, за честь. («До поляків»).

Багато наших земляків живе за океаном. Запроданці, гітлерівські агенти ведуть між ними підлу роботу, отруюючи їхню свідомість. І поет звертається до трудящих українців:

За нашу волю, чуєте, брати, —
За нашу правду, сестри,
озовіться...

(«Лист до українців в Америці»).

На Україну першу напав лютий ворог, але ми не самі. З нами — всі народи СРСР. І ідея сталінської дружби наших народів проймає буквально кожну поезію збірки. Цій темі спеціально присвячено твори: «Москві», «Під сонцем Жовтня», «Великий перегук», «Лист до Янки Купала». Цикл цей завершує слава великому проводиреві:

Заклик високий, мов хвиля, іде:
До перемоги нас Сталін веде!
(«Вождь Червоної Армії»).

Усією душею, всім серцем болів Рильський за горе і страждання своєї рідної матері-України. Щирістю, справжнім натхненням, святим горінням дихає кожен рядок таких поезій, як «Голос сина», «Україні», «Слово про рідну матір». Тут важко вибрати найсильнішу, найкращу строфу. Ці поезії треба б цитувати в цілому. Вся історія, вся культура нашого великого многостраждального народу відбивається тут, як у дзеркалі.

Рильський — вимогливий і вибагливий поет. Він не відгукується на воєнні теми скороспілими дрібничками. Він, як і завжди, шукає нових форм, нового слова. Ми можемо відзначити в цій маленькій збірці багатство жанрів (приміром, глибоко-лірична «Коліска», «Дитині фронтовика», інтимний жіночий «Лист до бійця на фронт» та інші).

Рильський шукає свіжого слова, звертаючись і до давніх наших скарбів («зелом», «язиком», «прю», «ратай», «рат») і до нових слів («відповіт», «голубін», «отінила», «світозора», «громовозвучними словами»).

Цілком заслужено Максим Рильський за свої поетичні праці, видані 1942 року, одержав Сталінську премію, і в історичній постанові, підписаній великим вождем, серед інших збірок нашого поета названо саме «Слово про рідну матір».

Народ не помиляється.

Євген КИРИЛЮК.

РОЗГРОМ НІМЕЦЬКИХ ПСІВ-РИЦАРІВ ПІД ДОРОГОЧИНОМ

(До 705-ліття з дня розгрому).

естів, прусів та інших племін, спустошували ці землі вогнем і мечем, грабували і нещадно нищили місцеве населення. Прибалтійські племена чинили насильникам мужній опір і не раз завдавали їм жорстоких поразок, але відбити німецьких агресорів не могли, бо не були між собою об'єднані.

Водночас німецькі хижакі почали виявляти свої загарбницькі апетити і щодо Русі, намагаючись просунутися на великоруські, білоруські й українські землі.

Але східно-слов'янські народи дали рішучу відсіч німецьким агресорам.

Наприкінці 1230-х років тевтонські завоювальники створюють за прозу Галицько-Волинському князівству, яке ставало на той час політичним осередком об'єднання українських земель. Зовнішнє становище Галицько-Волинського князівства було в той час дуже складне. З південного заходу йому загрожували угорські загарбники, які прагнули оволодіти Галичем; зі сходу насувалася татарська навала; на північному заході ускладнилися взаємини Галицько-Волинського князівства з польськими князями; на півночі робили напади на волинські землі литовці. Щодо Північно-Східної Русі, то сподіватися на її допомогу князівство в ту пору не могло, бо в 1237—38 роках Північно-Східна Русь була вже спустошена татарами. Не зважаючи на все це, Галицько-Волинське князівство знайшло в собі сили

В історії боротьби українського народу проти німецьких загарбників однією з найяскравіших і найславніших подій є розгром тевтонських рицарів під Дорогочином у 1238 р. Цей розгром був важким ударом по німецькому „Drang nach Osten“ (натиск на схід), який розгорнувся в першій половині XIII століття.

Завоювавши на протязі IX — XII ст. полабських (заельбських) слов'ян, німецькі загарбники звернули потім свою агресію на землі східної Прибалтики. Ця агресія була зв'язана з появою 1202 року в гирлі Західної Двини Лівонського німецько-рицарського ордену і 1228 року на берегах Вісли — Тевтонського ордену, які в 1237 р. об'єдналися. Так виникла в Прибалтиці міцна німецька військово-феодална держава, що загрожувала всім сусіднім країнам, зокрема нашій батьківщині.

Закуті в залізо «пси-рицарі», як їх називає К. Маркс, — просувались у глибину земель лівів,

для боротьби з німецькими розбійниками.

Галицько-Волинському князівству довелося безпосередньо зіткнутися з так званими добржинськими рицарями, центром яких був замок Добржинь на правому березі Вісли, в Польщі. Добржинські рицарі належали спочатку до ордену Тамплієрів (Templars — храмовники), одного з трьох рицарсько-монашеских орденів (іоанніти й тевтони), які утворилися після першого хрестового походу до Палестини. В Добржині тамплієри з'явилися 1220 року, на запрошення польського князя Конрада Мазовецького, який за їхньою допомогою прагнув завоювати прусів і ятвягів. Але в першій же битві з прусами при Бродниці в 1224 р. добржинські рицарі були вщент розгромлені. Після цього Конрад Мазовецький закликав з тією ж метою Тевтонський орден, подарувавши йому землі Хелмінську й Лобавську. 1235 року колишніх добржинських рицарів римський папа Григорій IX об'єднав із Тевтонським орденом. Так польські феодали, на чолі з Конрадом Мазовецьким, самі пустили на свої землі найлютіших ворогів слов'ян — німецьких загарбників, і це принесло невимовні, жахливі бідуювання й страждання польському й іншим слов'янським народам.

Незабаром у Конрада Мазовецького створилися ворожі відносини з галицько-волинським князем Данилом Романовичем. Коло 1235 — 1236 рр. Конрад Мазовецький захопив у Данила Романовича м. Дорогочин, на північній Волині. Але не сподіваючись утримати це місто в своїх руках, Конрад Мазовецький, під впливом Тевтонського ордену, 1237 року віддав Дорогочин з округою магістрові Герману й колишнім добржинським рицарям, де вони й лютували до 1238 р.

Проте, надовго закріпитися в Дорогочині німецьким рицарям не вдалося. Мужній і талановитий полководець, патріот своєї батьківщини, князь Данило Романович добре розумів, якою великою небезпечкою є поява німецьких загарбників на території його володінь. Спираючись на патріотичне піднесення українського населення, яке ніколи не корилося чужоземним окупантам, Данило Романович зібрав велике військо. З цим військом він виступив у березні 1238 р. під Дорогочин, у лютий битві розгромив німецьких рицарів і захопив у полон самого їхнього начальника Бруна.

Про цю героїчну подію в історії українського народу збереглося у Галицько-Волинському літопису таке оповідання: «Данило сказав: «Не годиться, щоб нашою отчиною володіли хрестоносці, тамплієри, називані соломоничами»; і пішов на них з великою силою, взяв місто в березні місяці, старійшину їхнього Бруна і воєв'ю полонив, і повернувся до Володимира».

Довго німці пам'ятали поразку під Дорогочиним і побоювались Данила, зізнаючи, що він «братью нашу многу погуби». Але українські землі і далі вабили хрестоносців. Пізніше Данило писав римському папі, щоб той забронював хрестоносцям оселятися і набувати володіння в руських землях без князівського дозволу.

Таким чином перша зустріч українців з хрестоносцями-завойовниками закінчилась розгромом чужинців. Спроба німецьких рицарів закріпитися в Дорогочині й перетворити його на плацдарм для наступу на українські та білоруські землі закінчилась крахом. Німецьких окупантів тоді відігнано геть від кордонів України.

Цю славу подію в історії українського народу оспівав у своєму видатному поетичному творі «Данило Галицький» український радянський поет М. Бажан.

Минуло коло чотирьох років після Дорогочинської битви. Використавши послаблення Північно-Східної Русі після страшної татарської навали, німецькі рицарі вирішили завдати удар російському народові. Проте російський народ, що встав тоді в єдинім пориві на боротьбу за свою національну незалежність, дав гідну відповідь знахабнілому ворогові. 5 квітня 1242 р. славнозвісний новгородський князь Олександр Невський на льоду Чудського озера вщент розгромив лівонських рицарів, в наслідок чого «мерзотників (Die Lumpen), — каже К. Маркс, — остаточно відкинено від російського кордону» («Хронологические выписки», Архив Маркса и Энгельса, т. V, ст. 344).

Розгром німецьких загарбників під Дорогочиним і Льодове побоїсько завершили перший етап боротьби проти німецького натиску на східно-слов'янські землі. Російський, український та білоруський народи вийшли переможцями в цій жорстокій сутичці з німецькими агресорами.

Протягом дальших століть український народ не раз переможно бився з німецькими загарбниками. В 1410 р. українці разом з росіянами, поляками, литовцями, білорусами, чехами, моравцями, сілезькими слов'янами і татарами розгромили Тевтонський орден під Грюнвальдом. В 1420 і на початку 1430 років українське військо активно допомагало чехам у їхній національно-визвольній боротьбі проти німецької імперії. В 30 — 50 роках XVII ст. за часів національно-визвольних воєн українського народу проти польсько-шляхетських окупантів українські козаки багато разів знищили німецькі наймані війська, що перебували на службі в уряді Речі Посполитої. Значну роль відіграли українські козаки і в перемогах російської армії за часів семилітньої війни (1756 — 1762) над військом пруського короля Фрідріха II. В період першої світової війни 1914 — 1918 рр. росіяни й українці також не раз завдавали важких ударів німцям. Продовжуючи славі традиції своїх предків, український народ, за допомогою російського народу, в 1918 р. розгромив німецьких імперіалістів і вигнав їх з України.

Свободолюбиві українці — бійці героїчної Червоної Армії і славі українські партизани пліч-о-пліч з іншими своїми радянськими братами з непохитною стійкістю й самопожертвою б'ються й битимуться до остаточного розгрому німецько-фашистських загарбників, до повного визволення рідної України і всіх радянських земель спід ярма окупантів. Ніколи німецьким імперіалістам не вдасться перетворити Україну на свою колонію.

Н. ГУСЛИСТИЙ.

ПОВІЙ, ВІТРЕ, НА ВКРАЇНУ!

Кажуть, дурень думкою багатіє. Так і німець. Ішов він на Україну і хотів одним замахом народ підкорити і всім нашим добром заволодіти. Та не вийшло в катюги! З України ми відступили і все забрали з собою. Невдовзі на Уралі, на Поволжі, в Середній Азії ожили наші українські заводи і фабрики.

Далеко ми зараз від України, але ми чуємо стогін нашого народу. Нас, криворізьких шахтарів, тут, на руднях Урала, багато. Ми гуртом, як одна сім'я, приїхали. Привезли сюди й гірничу техніку, і передовий досвід видобування руди.

Та не все на Уралі нам одразу далось. Руда тут не схожа на криворізьку, міцніша, з прошарками глини. А шахтарі добре знають, що воно за лихо, та глина. Коли бур вгризається в породу, то порошинки попадають у перфораторний молоток. Отут і заковика: молоток зупиняється. Що ж робити? Припиняєш свердлування й починаєш чистити механізм. З такою роботою далеко не поїдеш. Та й порода уральська таки дуже міцна. Свердлиш, свердлиш і кінця не видно.

Про мене, як про майстра багатозабійного свердлування, чули раніше всі гірники Урала. Коли я приїхав сюди, уральці зустрічали мене з радістю, але тут же й приказували:

— Навряд, чи в тебе, Олексію, щось вийде. Це тобі не Кривий Ріг. Тут більше як з 2—3 забоями не впораєшся!

Я вивчав особливості уральської руди. Закінчивши зміну, я лишався в шахті, придивлявся до уральських майстрів, і все, що було в них нового й доброго, використовував у своїх забоях.

Минув перший місяць роботи на новому місці, і на шахті оголосили дані про роботу. Серед уральських свердліїв та проходників я мало чим видавався. Вони встигали за зміну по 3—4 забої, а я—5.

Якось завітав до мене додому Іларіон Янкін,— відомий уральський гірник, той самий, що 1940 року приїздив до мене в Кривбас, на шахту ім. Ільїча, щоб засвоїти методи багатозабійного свердлування. Іларіон, узявши мене за плече, сказав:

— Тепер, Олексію, думаю, ти й сам розумієш, що на Уралі працювати не те, що в Кривому Розі. Тут більше як п'ять забоїв не візьмеш.

Заїло мене. Але що я міг відповісти Янкіну, коли я й справді більше п'яти забоїв не обсвердлював? Я відповів тільки, що моя Україна— в німецькій неволі, і я повинен так працювати, щоб найшвидше визволити її.

Відтоді днями й ночами працював я, вдосконалюючи свій метод. Якось помітив я в забої, що бури швидко затуплюються. Тільки но почнеш свердлувати, а бур уже непридатний. Мимоволі зупиняєшся, береш інший, прилаштовуєш його до молотка і аж тоді знов берешся до роботи. На це марнується чимало часу.— «А що якби зробити бури з якоїсь міцнішої сталі?»— промайнула думка. Другого дня ми з групою шахтарів та інженерів уже обговорювали цю ідею і спробували поставити на бурах победітові голівки. Результат був чудовий: я зекономив аж годину робочого часу і встиг упоратись іще з одним забоем.

ПО ШАХТАХ, ЗАВОДАХ, ЗАЛІЗНИЦЯХ

На старий уральський завод прийшли будівники Дніпродзержинська, Запоріжжя та Азовсталі. Їх очолював А. В. Тищенко та його найближчі помічники інженери Комар, Уманський та інші. За все життя вони поставили не одну домну, і тепер принесли на Урал свій багатий досвід. За небувало короткий час, за 7 місяців, вони збудували там уже другу велику доменну піч з усім комплексом споруд.

Краснолиманський машинобудівний завод. Товариш Нечипаєв точно за графіком приставляє на фронт ешелони з найважливішими вантажами.

Одного разу на його поїзд напали чотири фашистські літаки. Вони бомбили його й обстрілювали з кулеметів. Та досвідчений майстер, уміло маневруючи, вів даці поїзд. Скаллям бомб пробито казан і тендер паровоза. Довелося зупинитись; під градом куль, Нечипаєв почав загопачувати пробійни. Його контузило, та він не покинув паровоза, аж поки поїзд не дійшов до фронту.

Зразково працює на Н-ському танковому заводі бригада зварювачів Петренка, Костовалова, Гречка і Солдатова. Зварюючи вузли 12-СВ, ця бригада виконує норму на 250 процентів. Були напружені дні, коли бригадир Петренко, працюючи по-фронтовому, по шість діб не виходив із цеху.

Краснолиманський електрозварювач комуніст Микола Кандиба, працюючи на одному заводі в тилу країни, виконує змінну норму на 500—600 процентів.

Київський завод «Більшовик», що працює тепер в глибокому радянському тилу, протягом 1942 року збільшив випуск озброєння в 5 разів, а випуск

Шість забоїв — це вже був успіх. Іларіон Янкін ніяковів, вітаючи мене з перемогою. Та я був невдоволений, відчуваючи, що й тут, на Уралі, треба б давати таку ж продуктивність, як і в Кривому Розі. Незабаром я помітив, що тут роблять багато шпурів. Чи не можна б зменшити число їх. Але старі шахтарі стали глузувати:

— Ти що? Хочеш науку перевернути? — говорили вони мені.

Але ця нова думка не давала спокою. Випробував я багато способів. Свердлував шпури глибше. Руди під час вибуху відвалювалось, правда, більше, але й часу на свердлування гаялося теж більше. Тоді я почав розташовувати шпури в шахматному порядку. Оце був ефект! Там, де порода міцніша, я робив трохи більше шпурів, де слабша — менше. І таки науку я перевернув, — шпурів готував якнайменше, а руди здобував якнайбільше. Так я став давати по 12 — 15 забоїв за зміну.

За час роботи на шахтах Бакала я встановив 9 визначних рекордів. Мій рекорд, присвячений двадцятип'ятиліттю Радянської України, дав 4.560 процентів норми. За одну зміну я пройшов по дуже міцній породі 35 погонних метрів штрека. Тепер я виконую норму в середньому майже на 800 процентів і заробляю на місяць по 10 тисяч карбованців.

Приїхав знову до мене Іларіон Янкін і руку тисне:

— Ну, — каже, — приїхав до тебе, Олексію, вчитися.

На руднях Бакала, Високогорська і гори Благодать чимало людей не виконували норм. Рудні відставали. Я їздив по шахтах і вчив людей працювати по-моєму. Та й не тільки я, інші шахтарі Кривбаса швидко звикли до уральської руди. Свердлії Іван Завертайло та Степан Єременко один за одним почали встановлювати блискучі рекорди. Слідом за ними пішла слава про Куриленка, Власенка, Онуфрієнка й інших українських рудокопів.

Ми, криворіжці, вчилися працювати в уральців, а уральці — в нас. Отак і виникло дружнє змагання між рідними братами — українцями та росіянами. Перед нашим приїздом свердлії та прохідники Урала обсвердлювали за зміну по 2 — 3 забої, а тепер і вони дають по 7 — 8 забоїв. Видобуток на всіх шахтах зростає й зростає.

Немає в світі сили, яка могла б спинити творче дерзання шахтарів Криворіжжя. На далекому Уралі ми ні на хвилину не забуваємо про Україну. Часто вільних від роботи годин збираємось ми до гурту й згадуємо рідні міста і села. У багатьох там лишилась рідня, наречені. Отак зберемось, поговоримо, а на прощання й пісні заспіваємо:

«Повій, вітре, на Україну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув карі очі,
Повій, вітре, опівночі».

Лунає пісня в шахтарському селищі Урала. Вона ніби вливає нам нових сил, підбадьорює в роботі. Поспіваємо, спати полягаємо, а на ранок спускаємось у шахту й стаємо немов ближче до нашої неньки-України.

Шахта в нас — фронт, а забій — передова позиція. Кожен розуміє, що тут, у шахті, як і на фронті, вирішується доля України, доля рідного Криворіжжя.

іншої продукції — майже шістьох. На заводі налічується 20 тисячників, які систематично виконують норми на 1.000 — 3.500 процентів.

Визначних перемог домогся колектив Одеського машинобудівного заводу ім. Леніна, евакуйованого в Башкирську АРСР. Він до строку виконав виробничий план 1942 року і випустив свій 25-тисячний верстат.

Радянський уряд високо оцінив роботу і заслуги кращих робітників київського заводу «Арсенал» за час Вітчизняної війни. Ковалю І. Т. Мар'янченка нагороджено орденом Леніна, ковалю Ф. В. Грабаря — орденом Трудового Червоного Прапора, інженера П. В. Броварника — орденом Червоної Зірки. Г. Т. Бачелюка, Д. І. Половинчика і П. С. Момотенка вдруге нагороджено орденами Радянського Союзу.

Україна знає славні минулі діла київських арсенальців. У роки громадянської війни вони хоробро билися з німецькими інтервентами та білогвардійцями за радянську владу, завойовували право на вільне, щасливе життя. Трудящі Радянської України знають колишніх червоногвардійців т.т. Струтинського, Грабаря, Рязанцева, Риженкова та багатьох інших. Тепер вони, як і весь колектив арсенальців, біля ковадла та верстатів відстоюють нашу честь і незалежність Батьківщини, роблять все можливе, щоб дати червоним бійцям якнайбільше зброї для розгрому фашистських орд.

НА ГОРІ ВИСОКІЙ

По уступах величезного котлована бігають важкі поїзди. Звідси, з краю котлована, зовсім іграшковими здаються паровози.

— Нічого собі ямка? — питає начальник зміни екскаваторників, Іван Степанович. — Понад двісті років довбають око гору... Як на вашу думку? Вистачить її на наш вік?

— Вистачить, звичайно...

Проте, хто бачив, з яким азартом зразу взялися криворізькі розробляти високогірську руду, той справді б замислився: чи вистачить?

І старі уральці, і зелена молодь, яка щойно прийшла на рудню, захоплені прикладом українських гірників, з ними разом роблять чудеса на горі Високій. Як на стару довісню мірку, добре йшли справи на Жуківській штольні й раніше. Але темпи і методи розробки рудних покладів не вдовольнили криворізьких гірників-новаторів. Вони принесли з собою на Урал новітню техніку, механізацію, комплексний метод видобутку, все, чим славилася Криворізька.

На Жуківській штольні піонером стахановського руху став Степан Єременко. У лютому він дав 450 процентів норми. Проте рекорд не задовольнив криворізьців і, насамперед, самого Єременка:

— За всіма підрахунками я мусів був дати щонайменше — тисячу, а тут он що вийшло... — і він уболював так, наче йшлося про зрив норми, а не про чотирикратне виконання її.

Причини цієї «невдачі» Єременка незабаром з'ясувалися. До штольні прийшов новий керівник — Микола Степневський. Його досвідчене око зразу ж виявило, що готування до рекорду організували тоді вкрай невдало. Степневський знав, яке значення матиме повний успіх Єременка для дальшого зростання стахановського руху на штольні, він особисто взявся за підготовні роботи. А коли в березні Єременко знову, як кажуть на рудні, «пішов на рекорд», ніякі неприємні несподіванки його не чекали. Пройшовши 5 забоїв, на цей раз він дав понад 1.000 процентів.

Звістка про нечуваний рекорд пішла по рудні. Єременка вітали, з його подвигу дивувалися, а були й такі, що казали:

— Фокуси! Не можна так високо стрибати.

Але цим розмовам поклав край бурильник Іван Завертайло. Його на той час перевели на Жуківську штольню з іншої ділянки, і наступного дня він пройшов не п'ять, а сім забоїв, набагато перекривши рекорд Єременка.

Так зав'язалося змагання між гірниками на горі Високій.

Невтомний новатор Іван Прохорович Завертайло день-у-день удосконалював методи свердлу-

вання. Він по-новому розтапував шпуре, і його досвід використали на всій ділянці. Він домігся в адміністрації, щоб дістали «шведську колонку». Це була смілива спроба. На Уралі колонку ще ніколи не застосовували при рудних роботах. А наслідки були різні: продуктивність праці збільшилась на 50 проц., незрівняно легше стало працювати прохідникові, — він тепер тримав молоко не на руці, а на колонці. В рудні раніше ніколи не продували шпурів, після буріння лишалось 25 — 30 проц. пілу, і вибухова речовина не діяла до кінця шпура. Завертайло запропонував зробити продувальну трубку, і після кожного забурювання шпур тепер очищується до кінця.

Поступово, крок за кроком, Завертайло і Єременко, а за ними — Голубатий, Лисенко, Зінков, Чумак та їхні друзі беруть від техніки все, що вона може дати. Послідовників Завертайла та Єременка більшає. Незабаром на штольні не стало жодної людини, яка не виконувала б норми, а наступними місяцями кожен прохідник давав щонайменше 130 — 140 проц. місячного плану.

На рудню прийшло кілька молодих хлопців, просто з ФЗУ. Юнаків поставили за наваловідбійників. Та не на довго. Протягом місяця вони набули квалі-

З ГОРЛІВКИ — основного району Донбаса, я переїхав до Прокоп'євська, — основного району Кузнецького вугільного басейну.

Які добрі шари в Горлівці! Я ніколи не забуду їхніх назов: «Дев'ятка», «Алмаз», «Аршинка». Але такого багатства надр, як у Прокоп'євську, я не зустрічав ніде. Товщина шарів — 3—4—5 метрів, і вугілля в них годиться для коксування.

По-товариському зустріли нас вугільники-сибіряки. — Нічого, друзі, — кажуть вони нам, — хоча й нема в нас покищо Донбаса, так єсть Кузбас! Він забезпечить Батьківщину!

Завзято почали ми, донбасівці, працювати на новому місці. Я та мій

товариш, вибійник Голубцов, потрапили на шахту № 3/3-біс тресту «Сталінвугілля», де на четвертому шарі вугілля рубують відбійним молотком...

біійником Уваровим. Кожний з нас поклав собі давати півтори норми. Змагатися з ним — аж утішно. То він випередить мене, то я його. Я виконував до 170 процен-

ДОНБАС — КУЗБАС

В перші дні ми виходили вдвох із Голубцовим. Звичайно пара вибійників брала два «круги», а ми з ним почали робити по чотири. Незабаром Голубцова висунули на бригадира вибійницької бригади.

Серед місцевих вибійників є хороші майстри вугілля! От уже кілька місяців я змагаюсь із ви-

бійником Уваровим. Кожний з нас поклав собі давати півтори норми. Змагатися з ним — аж утішно. То він випередить мене, то я його. Я виконував до 170 процен-

Бригада наша — дружна. Однак, ми можемо давати ще більше вугілля. Вибійник гає час на підготовну працю, і тому вугілля з лави виходить лише під кінець першої половини зміни. Щоб видавати вугілля з початку зміни, вибійник повинен приходити до лави, цілком підготовленою до роботи. Це піднесе продуктивність на 80—90 процентів.

Прийде час, коли я знову рубатиму вугілля в рідному Донбасі. Щоб прискорити цей час, щоб краще допомогти Червоній Армії трошити і гнати ворога, — шахтарі Кузбаса ввесь час підносять темпи видобутку вугілля.

М. БУТЕНКО,
вибійник шахти № 3/3-біс
тресту «Сталінвугілля».

фікації скреперистів. Напочатку жоден з них не виконував норми, а дехто навіть збирався самочинно покинути роботу. Якось Степневський покликав до себе Завертайла і Бременка:

— От що, друзі, — сказав він. — Можна, звичайно, декого з хлопчаків суворо покарати. Та що з того? Ви ж знаєте — людей у нас обмаль. А хлопці вони гарні, тільки ще пороку не нюхали. Треба взятися до них уміючи.

І хлопців узяли в шори. Спочатку їх збирали всіх разом, умовляли, доводили. Юнаки неначе й погоджувалися, а через кілька днів знов працювали спроквола. Тоді взялися до них інакше. Не раз і не два розмовляли з кожним окремо по-щирості — то Завертайло, то Бременко. Юнакам було приємно і трохи соромно, що ім стільки уваги приділяють люди, імена яких у такій справі не тільки на рудні, а й далеко поза її межами.

— Чого вам треба? — питали в хлопців. — Близни? Одержуйте. Взуття? Будь ласка. Гуртожиток вам не подобається? І це влаштуємо. Тільки працюйте полюдському. Не ганьбите нашої штольні. Ви ж із криворіжцями працюєте!

Хлопці оселилися в гарній кімнаті — Улянич, Веселовський, Крижанівський, Марусов, Суховольський.

— Усе для вас зробили. А заробіток — то вже ваше діло. Хто як робить, той так і їсть.

І хлопців захопила думка: а чи не можемо й ми піти слідом за Завертайлом? Улянич попросився в учні до Бременка, і став давати по 400 проц. норми. За ним потяглися й інші. Хлопці стали кваліфікованими гірниками.

Н ЕМА нічого на світі сильнішого, як дружба радянських народів. Арсенальці приїхали на Урал. Нас, як рідних братів, зустріли місцеві партійні та радянські організації, робітники й інженерно-технічні працівники: вони допомагали нам будувати корпуси заводу.

Київці привезли сюди багатий досвід виробництва: використання верстатів, економічного витрачання матеріалів і т. д. Уральці з радістю запозичили наш досвід.

Дечого ми вчимося і в

Сміх бере, коли згадають, як вони «по-селянському» лопату брали і ледве з нею поверталися. А тепер подивіться, — каже Бременко, — горить робота в кожного в руках.

Звертаючися з листом до сталеварів Урала, Іван Завертайло писав:



— В дні, коли Червона Армія завдає фашистам удар за ударом, кожен повинен спитати себе: «А що ти зробив на допомогу фронтовикам?». Мене цікавить, як ви, кращі сталевари області, плавили сталь із нашої руди? Чому про вашу роботу нічого не чути?».

Високогорці мали право дорікати металургам за погану роботу. Їхній заклик почули. Завертайлові відповіли знатні сталевари Базетов, Ларіонов, Сидоренко, фрезеровщик Саралін. Лист прохідника з гори Високої схвилював сталеварів та машинобудівників, і вони дали обцянку ділом відповісти на заклик Івана Завертайла.

На Високогорську залізну рудню пішли делегації з інших ділянок і рудень, маючи твердий намір ввести і в себе методи Завертайла та Бременка. Уралець Надоршин, вступивши в змагання з Завертайлом, став давати до 1000 проц. норми.

На горі Високій уже давно звикли до того, що слідом за

черговим рекордом Бременка неодмінно піде й новий рекорд Завертайла, що перевершить попередній. І хоч Бременко любить поскаржитися: «Ні як не дожену Івана!», проте він ніколи не лишиться перед ним у боргу.

Одвічні суперники в штольні, вони — друзі в приватному житті, навіть оселилися в одній квартирі. Друзі, на перший погляд, здаються зовсім не схожими один на одного: скуний на слова, дещо замкнений Завертайло і моторний Бременко.

Але про що б вони не говорили, неодмінно згадають своє:

— А що там тепер у Кривому Розі діється?

І друзі пригадують недавнє й дороге минуле.

А коли потрапить до них українська газета, люди читають її вголос. Вони прислухаються до рідної мови, а дехто ховає гірку сльозу. Людей охоплює обурення, коли слухають про те, що творять окупанти на українській землі. Прикипають руки до лопати й бура, наче сама лише згадка про знівечену ворогом рідну землю наляла нових сил.

Уральці, з якими криворізькі гірники складають дружну бойову сім'ю, з повагою ставляться до патріотичних почуттів українців. Вони знають: ці почуття можуть зрушити гори, бо натхненний труд гірників-патріотів уславив Гору Високою, завоювавши цій рудні звання «кращої в Союзі», уславив і самого Івана Завертайла, який став опе тепер лауреатом Сталінської премії.

І знатний бурильник Завертайло, і всі українські гірники в сім'ї уральських побратимів своєю самовідданою працею наближають день визволення гаряче любимого Криворіжжя і всієї поневоленої України.

Я. ГАН.

уральців. Вони нам, зокрема, допомогли освоїти виробництво нових видів озброєння.

Часто у вільні від ро-

довідуємося, що зробили фашистські розбійники з нашою столицею — Києвом. Ми били німців у 1918 році. Але такої не-

вдень і вночі. Ніхто не скаржиться на втому. Часто трапляється так, що ми по 12 годин не відходимо від верстата.

Далеко чути гуркіт многотонних молотів. Це арсенальці кують зброю для фронту. Вони кожним своїм ударом намагаються прискорити час визволення рідної України від німецьких окупантів.

А. Душко, С. Струтинський, І. Риженов, П. Прусак, П. Водзянов — кадрові робітники-арсенальці.

Д Р У Ж Б А

боти години ми збираємося й згадуємо наш рідний Київ. Сюди, в далекий тил, надходять вісті з нашої поневоленої, потоптаної фашистськими звірами України. Кров холоде в жилах, коли ми

нависі до німоти, як зараз, ще ніколи в наших серцях не було.

Завод наш став фронтом. У нас кажуть: хочеш швидше повернутись до Києва, — більше виробляй зброї. Люди працюють і

НАША СІМ'Я

Страшні діла чинять гітлерівці на рідній нашій Україні. Вже багато місяців, як там замовкли пісні. Блукають вулицями та дорогами бездомні старики, сироти. Це звуть німці «новим порядком». Прокляття цьому «новому порядку»!

Як тільки грянула війна, я залишила рідний дім, пішла на фронт із зброєю в руках. Скільки було сил, я винищувала проклятих окупантів. Я бачила, з якою ненавистю, з яким запалом ішли на бій радянські люди. Ні, такого народу нікому не перемогти.

Тепер я працюю в глибокому тилу, в Будьонівці, Терекінського району, Західно-Казахстанської області, і своєю працею веду війну проти німецько-фашистських поневолювачів. Бригада Паші Ангеліної, моєї славної сестри, вирішила стати бойовим підрозділом. Кожен з нас розуміє, що воєнного часу всі радянські патріоти в тилу — все одно фронтовики. Я рада розповісти своїм землякам, що бригада Ангеліної заслужила право називатися гвардійською, — вона виконує виробничий план більше, як на 200 процентів, і за короткий час заощадила 12.400 кілограмів пального. Особисто я за цей час маю 3.300 кілограмів економії. Велике це щастя — знати, що твоя праця зміцнює оборонну могутність Батьківщини!

Наша бригада всім, чим може, допомагає бійцям-фронтовикам. Ми внесли в фонд будівництва танкової колони «За Радянську Україну» 21 тисячу карбованців та здали до фонду оборони 550 пудів хліба. Наша родина — три сестри, я, Паша та Олена Ангеліни подарували славним захисникам Сталінграда 265 пудів хліба й написали про це листа товаришеві Сталіну. Не відстав од нас і батько: він пошив дві кожуханки для сталінградців. Так живе наша сім'я думками про близьку перемогу над ворогом. Так живе вся наша велика сім'я — наш Радянський Союз.

На фронті збройної боротьби з проклятими німцями б'ються кілька чоловіка з чималої родини Ангеліних. На фронті воюють два мої брати, Василь і Костянтин, мій чоловік, п'ять двоюрідних братів і ще кілька близьких нам людей. Не минає й дня, щоб ми не одержували з фронту листів; родичі розповідають нам, як вони громлять німців.

Слухай, молодь славної України! Нас виростила партія Леніна — Сталіна. Вона навчила нас по-справжньому зрозуміти й полюбити життя. Як вірні сини та дочки більшовицької партії, ми будемо боротися під її прапорами, не шкодуючи свого життя.

Нас народила і вигодувала Радянська Україна. Ми, Ангеліни — звичайна сім'я і нас таких багато, заспівачів соціалістичної праці! Ми не мислимо собі життя без Радянської України, і вона буде навіки нашою! То ж — усі наші сили для того, щоб наблизити час перемоги, годину знищення гітлерівських окупантів!

УКРАЇНСЬКІ КОЛГОСПНИКИ НА ЗАВОЛЖІ

Неосяжний заволзький степ. Мерехтять сніжинки. Широко розкинувся сріблястий килим. Тільки де-не-де чорніє мереживо доріг. Тиша, дзвінка степова тиша панує навкруги.

Подорожній їде вздовж телеграфних стовпів і от, крізь туманну імлу, вже бачить обриси довгих скірт солом, підходить до невеличкого села.

Біла колгоспного корівника пахне парним молоком. Наче великий кожух, на снігу тісно стала отара овець. Молоді хлопці в стайні напувають коней. Десь далеко бринить пісня:

— Стоїть явір над водою...

І хоч тут немає яворів — краєси України, хоч природа тут зовсім інакша, та в усьому відчувається дихання рідного краю. Тут, в артілі імені «Дванадцятиліття Жовтня» працюють евакуйовані з України колгоспники.

Керує колгоспом Микита Варфоломійович Скороход. Лани Комишнянського району, на Полтавщині, де зріс Микита, топче хижий ворог. Уболюючи за рідним краєм, Скороход віддає роботі всі сили й домігся вже непоганих успіхів. Артіль у районі — на першому місці щодо хлібопоставки. Щодо м'яса колгосп уже виконав своє зобов'язання за 1943 рік.

Ось моторна, завжди в русі, енергійна постать рілльничого бригадира Степана Гаркуші. Обличчя його обвітрено в степах Дніпропетровщини, де працював він в одному з колгоспів Котовського району, обпалено вогнем Вітчизняної війни. Ще недавно громив він влучним артилерійським вогнем німецьких мерзотників. Після тяжкої контузії повернувся він з Червоної Армії, і тепер своєю працею на ланах Заволжя метиться фашистам за поругану землю Дніпропетровщини. Саме його невтомна енергія та організаторський хист допомогли артілі до строку закінчити основні сільськогосподарські роботи.

Доярка Олена Дейнека приїхала з Чернігівщини. Тут, на Заволжі, використала вона досвід українських тваринників, і це швидко збільшило в артілі удій молока.

Приклад самовідданої роботи показують і дружини фронтовиків. Тетяна Чмихало розлучилася з чоловіком ще на Дніпропетровщині, коли він пішов на фронт. На косовиці хліба, з ко- сою в руках, Тетяна Чмихало в півтора-два рази перевиконувала норми. Їй імення з пошаною вимовляють в артілі.

Ще дуже шанують тут Ганну Пирожинську, яка приїхала сюди

з Гайсинського району на Він- нищині. Вона перша посіяла тут нову на Заволжі культуру — цукровий буряк.

Недавно Ганна Пирожинська одержала листа з фронту від сво- го чоловіка, Івана. Розповідає він дружині і про свою радість: командування зробило його стар- шим сержантом.

— Ще більше винищуватиму

фашистів, — пише своїй Ганні Іван Пирожинський.

— Ще краще працюватиму в артілі, — відповідає вона фрон- товикові.

Єдиними почуттями з фрон- том, єдиними думками з черво- ними воїнами живуть україн- ські колгоспники на Заволжі, ві- рючи в майбутню перемогу.

Ф. ВЕНГЕРОВ.

Кость ГОРДІЄНКО

СВОЯ НИВА



Дівчата сіяли пшеницю, пили з польової криниці холодну воду, освіжались, підбадьорювались сі- вальниці. Одбілили бугри, пору- діли простори. Безугавний трудо- вий гуд кругом на долині, трак- тори сіють, орють стерню, — артіль «Авангард» хліб молотить.

Рілля прилягла туга, дрібно- зерна, гарно розволочена, не пе- репущена; сівалка пливе, сіваль- ниці співають, — любо дівчатам сіяти: не горнуть, не тягнуть, пригоршні не кидають. Ольга Божко трактора веде, Катерина Діденко приглядає за висівом.

Між дівчатами бренть розмова, не зовсім може звична для недо- свідченого вуха:

— Галю, не доливає камера...
— Підігни поплавок.
— А ти знаєш, який у нас шту- фер?

— Увечері баж проміємо...

Обвиклися, зріднилися дівчата з машиною, засвоїли й зернову грамоту, знають, де заглибити чи підмілити плуги, щоб не вивер- тати глею чи піску, як орати за- бур'янені, чисті, сірі землі, солон- ці.

Казала мати Галинці:

— Не тягнись, дочко, до маши- ни, бо й голова буде в мазуті. Чи ти з машиною зладиш! Хіба це

дівоче діло! Вийдеш заміж, чи тобі трактор буде в голові?

Сита рілля в'ється за плугами, зливається, розсипається, — густа, чиста, без гребеню, без огріху, під пшеницю дівчина поле оре, кружка не ходить, не затоптує ріллі, чує мотор, любить машину, твердою рукою трактор веде, — і складна машина в дівочих руках слухняна, моторна.

Стояла мати в борозні, вину- вата, — дивилася, як дочка трак- тор веде. Задумана, чомусь за- смучена мати. Може згадала свої дівочі літа, поневіряння по відро- бітках, наймах? Тепер тільки жи- ти і жити, — коли б тільки тяжка земля навіки лютого ворога на- крила.

Материна гордість і втіха — молода дочка Галія аж з України свій трактор привела. В негоду, в сніг їхала, — ворогові не зоста- вила. Тепер саратовські степи оре, на комбайнера тут вивчила- ся. Завзяті, дивні теперішні дів- чата! Колись би вони вік над прядкою просиділи.

Мало не вся артіль «Авангард» прибула з України, із Запоріж- жя, і осіла на родючих саратов- ських степах. Тисячу голів рога- тої худоби — породисте стадо, триста коней вивели.

На ввесь Радянський Союз ус- лавилася артіль «Авангард». Невтомною двадцятилітньою пра- цею завела зразкове культурне господарство. Тепер зруйновано воно німецькою ордою.

З великим завзяттям почала артіль господарювати на нових землях, зрідняватися зі степом, засвоювати нові ґрунти, прикла- дати свій досвід, знання. Бага- тими здобутками зацвіла кол- госпна земля, — велика технічна сила прибула на лани. Могутні потоки зерна плинуть на елева- тор.

За зиму сорок дівчат вивчили- ся на трактористок. Тепер дорід- ним пшеничним зерном засівають знову сити землю.

Невтомно в соціалістичній країні б'ється творча думка над вирощуванням зерна, над збага- ченням краю. Безупинно, буйно б'ють могутні джерела, — ні- моцькому варварові ніколи не виточити народних творчих со- ків.

Гострі диски плавно ріжуть прудки, дівчата ведуть сівалки, завели розмову про «капіляри», оздоровлення ґрунтів, — немов про буденні речі гомонять.

Відрегулювати клапани, чи зробити перетяжку — не зду- жають вони? По слуху не вга- дають, яка свічка не працює? Не почують перебоїв клапанів? Не поставлять магнето? Іскри не знайдуть?

Про дружну бригаду україн- ських дівчат-трактористок на Са- ратовщині дізналися фронтовики. Великою втіхою для дівчат була несподівана вістка з фронту, — лист від лейтенанта земляка Ананка. «Засіяні вами гектари — додаткові снаряди ворогові на голову», — писав він.

Дівчата відписали фронтови- кам: зеленим руном встелимо ра- дяньську землю, виростимо бага- тий урожай, а ви, дорогі друзі, густо кладіть трупом німецьких виродків, щоб не нівечили наші народні здобутки!

ЧОРНОБРИВЦІ

Сонце — всюди, тільки дорога — в затінку садів, немов попід темним склепінням. Морелі жевріють і поміж листям і долі, падаючи на гостре каміння дороги. В глибокому міжгір'ї, серед садків, на пласких дахах, сушиться всюди урюк, жовтогогарячий і рудий, морелі барви сонця і золота, барви кармазину та воску.

Я зриваю пругку морелю. Дрібне ластовиння вабить до неї, наче єдвабний овал скропив хто своєю теплою кров'ю. Дивлюся вгору: такими ж плямами пахнуть каміння сусідньої скелі. Дивлюся вниз: такі ж цятки вирають у траві придорожного саду. Підходжу ближче, — і подих переймається в грудях: поміж райхоном та усюю палають знайомі з давніх літ нагіди та чорнобrivці. Від гіркого духу в горлі лоскоче до сліз, і мариться раптом, що я знову посеред вільного україн-

ського села, десь біля святого Києва чи під стрімким бескидям Карпат.

Мирним видається весь оцей гірський краєвид: і жовті кручі Шахмардана, і на чорних вершинах сніг, і білозуба усмішка підпасича, чорні козлята і лунка межі гір тишина. Спека дзвенить водоспадами, піною білих та синіх потоків, криком орла та далекою піснею.

Біля гострих червонястих скель перестрівають мене двоє. Один молодий, ставний та кремезний, і вже кульгавий: я впізнав у ім недавнього червоноармійця. Другий — сивуватий, бистроокий і меткий, як сокіл.

Якийсь час ми йшли мовчки.

— Там — напі отари, — нарешті озвався молодий, простягаючи руку вниз, до міжгір'я, і я вгледів біля молочної ріки безліч дрібних цятко.

— Наші городи, — озвався й

старший, і я побачив зелені руна кишпала.

Молодий переклав його слова і, несподівано торкнувшись до мережки на моїм комірї, загомонів:

— Україна? Да?

— Еге. А чом ви спитали?

— Там — такі люди. І такі ж сорочки, — ледве добираючи російських слів, відповів молодий. — Мене поранили там...

— А я, — задумливо заговорив старий, — був я на Вкраїні ще за минулої війни з германом... — і раптом він наказав: — Ходім!

Не встиг я отямитись, як вони схопили мене за руки та й повели до Йордану, до колгоспу Кизил-Таг. Дорогою поранений червоноармієць розповів, що літній його товариш, Камбар Ахмедов, побував на Вкраїні ще дев'яност шістнадцятого року, повертаючись із зайнятих тоді нашими військами районів Австро-Угорщини, де узбекові довелося рити окопи, що старший син Камбара, Ахмед Камбаров, пішов до армії оце тепер...

Ми наближались до кишпала. На стежці приставали до гурту діди, жінки та дівчата. І кожному Камбар Ахмедов пояснював:

— Це чоловік, що герман його з дому прогнав. Україна!

Коли ми прийшли до чайхани, Камбар знову рекомендував мене:

— Оце той чоловік, якого німець прогнав з дому... — і став розповідати сусідам про мій дім, про міста, де йому довелося побувати, про Львів, про Київ. Допомігав йому й поранений аскер — Рахман Тураєв, — вони розповідали всім — які запашні паляниці печуть по наших селах, гомоніли по-своєму й про тихі лани, що порозганялися до самого небокряю, про сади та заводи, про людей і Дніпро, — говорили про нашу Україну, як про диво, як про чудо земне. Старі, слухаючи, поважно хитали головами і зразу кивали хлоп'якам: — «А ке сюди!» — щось наказували пошепки, і хлопчак швиденько чкуріли геть.



Мал. Й. Дайца.

На самоварний димок — до чай- хани мимохідь зазирали ще люди, і для кожного Камбар Ахмедов знов починав своє оповідання про Україну, — самоцвіт, загарбаний брудною жменею фашиста, згаду- вав херсонські кавуни, руками показуючи неймовірно великі ко- ла, для того, либонь, щоб зробити мені приємне; дрібні зморшки круг його очей ворухнулися, скла- далися в посмішку, але всі облич- чя гостей були урочисті. Старі круг мене, вичерпавши запас ро- сійських слів, сиділи мовчки, ди- вилися на мене і тільки зітхали. Скаже слово один. Потім — ще хтось і знов усі замовкнули, і тільки, поглядаючи на мене, спів- чутливо кошляють бороди:

— Призвольтеся, джигіт, — каже мені сивий-сивий, але ще чорно- бородий дідуган, і, спираючись на ціпок, поводить рукою, і пахощі линуць навкруг: бачу я по кили- мах чайхани — яблука та дині, коржі, вино, урюк. Он куди й по що посилали своїх хлопців діди! Садовина та всякі найдки лежать проти мене. Запахне зілля вже розкидано по килимах, і подушки лягають під лікті. В глибокій піалі стікають стільники, — кожен гостеві несе, що може, — а ста-

рий Камбар знов запевняє сусі- дів, ніби й мед на Україні ще запашніший за цей, зібраний на квітах гюльсари, що ген тихими пожарами палахкотять понад ур- вищем. І знову тиша, гнівна й значуща, займає дихання. І рап- том важкий фісташковий ціпок — під рукою сивого та чорнобородо- го — сухо й дзвінко тріщить спе- ресердя переламаний надвоє.

Всі полотніють. Камбар крає диню-дубівку; шанобливо схилив- шись, старий простягає мені піа- лу; колос пшениці, замість тради- ційної квітки, тремтить за його вухом. Він шепоче, вказуючи на аркуші паперу в моїх руках:

— Запиши нам, джигіт, де в Києві твій дім.

— Навіщо? — дивуюсь я.

— Листа туди тобі незабаром напишемо, джуда харапшо!

І я відповідаю:

— Джуда яхші. Дуже добре. Спасибі.

І ми знов мовчимо. Немає слів. Далеко від переднього краю обо- рони війна й тут витає над на- ми, — і тільки палиця знову трі- щить в руках у чорнобородого...

...По моїх кишенях повно яблук. Старі йдуть зо мною на край

села. На стежку — з садів, спо- за товстих дувалів виходять до мене хлоп'яки, парубки, молодичі, діду- гани й дівчата — і простягають моркву та яблука, повні пригорш- ні урюку, схожого на гарячі жа- рини, шойно вихоплені спід тон- кого попелу.

Я йду по горах, по міжгір'ях, прислухаюся до дзвінкого «касса- лам!» — у гомоні стрімких пото- ків, киплячих молоком та медом, і назустріч мені — з ланів та городів, із садів та з водяних млинів, одвернувшись на мить від важкої роботи, виходять люди, люди, люди, — радянська земля багата, людна, міцна.

— Київ? — нагадує на прощан- ня Камбар Ахмедов, — і я вірю йому, і твердо пишу для нього свою стару київську адресу, і з новою силою оживає віра в пере- мою, мрія про повернення додо- му, і спливає на голос пісня: «Хай хоч хліб із водою, аби, сер- це, з тобою — на Україні дале- кій»... — і знов займаються переді мною, в придорожньому садку, за дувалом, поміж райхоном та ус- мою, знайомі з дитячих літ за- пахні нагідки та чорнобривці...

— Київ? — каже Камбар. — Труд- но... Але скоро!

Лука ПАЛАМАРЧУК

УКРАЇНЦІ В КАНАДІ

«Ми допустимо найганебнішого злочину, коли, заклавши руки, будемо стояти безчинно збоку і хвалити боротьбу та відвагу Ук- раїни. Україна, наша батьківщина, і Канада, наша прибрана батьків- щина, кличуть нас до бою».

Це — цитата з газети «Україн- ське життя», яка виходить в То- ронто і є трибуною наших братів- українців у Канаді.

Ніч німецької неволі стиснула Україну. Стопаними дорогами під блиском багнетів йдуть заплакані люди: в Німеччину в рабство же- нуть фашистські упирі українців, роз'єднують рід наш. Під плота- ми — сироти: у сирій землі ле- жать батьки, прийнявши смерть з руки ката, але йому не скорив- шись. На землі — запустіння.

Котрий же син, котра ж дочка в це лихоліття може забути свою матір-Україну?

Хто не почує материнського слова: «Сини мої! Де б війна вас не застала — чи в бою, чи в пар- тизанському загоні, чи на Уралі, чи в колгоспі, віддайте себе без останку, а коли треба, то життя віддайте за мене, — німцеві ж не кориться».

— Хай ворог гине! — відпові- дають сини й дочки України. — Де ми не будемо — ми будемо з то- бою, мати. Не затупиться наш меч, аж поки не зотліють чорні німецькі кості на рідній землі.

— До бою! — подали свій го- лос зза океану, з Америки та Канади брати-українці, яких доля розлучила з рідним краєм, але які ніколи не втрачали зв'язку з Ук- раїною, зі своїм великим народом.

У перші ж дні віроломного на- паду німецького імперіалізму на Радянський Союз, прогресивні українські діячі створили в Ка- наді «Українське товариство до- помоги Батьківщині». Це було наймолодше українське прогресив- не об'єднання в Канаді. Його пра- пор — Державний прапор Радян- ської України. Його мета: подава- ти всебічну посилену допомогу демократичним народам, зокрема народам Радянського Союзу, в їх- ній боротьбі за розгром німець- кого фашизму; зміцнювати воєнні зусилля Канади.

Слова канадських українців не розходяться з ділом. Гаряче взя- лись вони до виконання своїх обі- цянок і патріотичного обов'язку перед рідним краєм — Україною.

Газета «Українське життя» при- свячує цілі сторінки пожертвам на допомогу Радянському Союзу- ві. Друкується багато коротких ширих листів українців. Рясно на фотографії тих, хто жертвує і хто невтомно працює серед мас, хто правдивим словом будить нена- висть до лютого ворога.

У газеті за 29 жовтня 1942 ро- ку бачимо фото Миколи Мельника та його дружини Ганни. Вони — активні учасники кампанії по збору грошей. На їхньому рахун- ку — 158 доларів.

Читаємо:

«Боротьба продовжується і бу- де продовжуватись, аж поки во- рог не буде вигнаний з землі українського народу. Ми будемо допомагати нашому народові в цій боротьбі, аж доки не здобу- демо перемогу над фашистськими ордами».

Дуже цікаві й повідомлення з Венкувера:

Михайло СТЕЛЬМАХ

Ці слова доповідача перегукувались з гаслом над сценою: «Салют, Україні!».

«Українське життя» у день від-
криття з'їзду писало:

«Українське товариство допомоги Ватківщині» у перші місяці свого існування зібрало на медичну допомогу своїм бойовим братам і сестрам на рідних землях понад 140 тисяч доларів. Це було велике досягнення — одна п'ята усіх грошей, зібраних в Канаді.

З найважливіших рішень з'їзду слід відзначити такі: зміна назви Товариства і прийняття воєнної програми. Назву Товариства змінено на «Союз канадських українців». У воєнній програмі «Союзу канадських українців» закликається всіх українців вступати до канадських озброєних сил. Тепер у канадській армії багато українців, які пішли служити добровільно. Вони є добрими солдатами.

«Канадський географічний журнал» повідомляє таке:

«З провінції Саскчевану добровільно вступило до канадських збройних сил більше українців, ніж будьякої іншої національної групи в провінції».

На ім'я з'їзду надійшла вітальна телеграма від видатних діячів Радянської України. В ній ми читаємо:

«Брати-українці!

Наша земля, наша ненька-Україна в огні.

Український народ піднявся
сильним поривом на оборону
своїї любимої Батьківщини, а
могутні війська Червоної Армії за-
городили шлях гітлерівським ор-
дам. Недалеко та година, коли
силами СРСР, Великобританії і
Сполучених Штатів Америки гіт-
леризм буде назавжди знищений,
а сонце волі знову засяє над на-
шою Батьківщиною. Цей день на-
стане тим скоріше, чим пильніше
битимуться серця українських
патріотів, де б вони не були. Бра-
терська єдність є запорукою пе-
ремоги над заклятим ворогом,
який перетворив велику частину
нашої країни в руїни. За це він
буде примушений заплатити сво-
єю головою.

Делегати з'їзду зустріли наше слово привіту з рідного краю тривалими оплесками, демонструючи тим самим єдність думок та почуттів і свою любов до України.

Президент крайової Ради Товариства — М. Муца, відкриваючи з'їзд, привітав доблесну Червону Армію, яка веде небувалу в історії боротьбу проти німецької навали. Він сказав, що найпершим завданням з'їзду є опрацювати плани, які б дали українцям Канади можливість зробити від себе належний вклад у теперішній величній світовій боротьбі за знищення фашизму.

Цікаву й змістовну доповідь про завдання українських канадців у війні проти фашизму зробив секретар крайової Ради—М. Душницький.

— Вся наша діяльність повинна йти на посилення воєнного зусилля Канади, щоб таким чином зробити належний вклад для розгрому фашизму — лютого ворога людства, який кривавить Україну, загрожуює Канаді і є найбільшою спробою повернути колесо історії назад, до темних віків середньовіччя і рабства.

[illegible]

з Діясної Віини на
Радянському Фронті

Знатни радан
ським
урядом



Висвілюватиметься А. 4803 МІСТАХ

В Середу, 23 Вересня

UPTOWN PALACE

з додатковими повнометражними фільмами

«Заходами української, російської і хорватської прогресивних організацій тут відбувся концерт-митинг для святкового відзначення першої річниці боротьби бойових народів Радянського Союзу проти фашистських мерзотників. На концерті були присутні радянські матроси. На заклик представника хорватського товариства гр. Сявта присутні зібрали 1.559 доларів, на які потім були закуплені речі для Радянського Союзу. На митингу промовляла жінка — капітан радянського корабля, який зараз перебуває в пристані Венкувер. Її появу на сцені присутні привітали довготривалими гучними оплесками».

Видатною подією в житті канадських українців був перший всекрайовий з'їзд «Українського товариства допомоги Батьківщині».



Хто ж є ті добровільці? Кращі сини українського народу. В англійських і французьких газетах, що виходять в Канаді, вміщено фото Костянтина Олійника. Під фотографією — цікавий підпис: «Сім братів Костянтина Олійника борються в рядах Червоної Армії проти німецьких окупантів. Він, восьмий брат, готовий до боротьби на європейському континенті проти фашизму. Костянтин Олійник — випробуваний борець проти фашизму. Він зі зброєю в руках боровся проти фашизму в Іспанії, де був лейтенантом в іспанській народній армії».

Серед добровільців бачимо прізвище Богдана Гарматюка — видавця газети «Українське життя». Нині він — кулеметник. Танкіст Гриць Лисець боровся в Іспанії проти заколотників генерала Франко. Артилерист Юрій Півчук відзначився в боях на річці Ебро. Танкіст Микола Тарнавський під час боїв в Іспанії був поранений. Василь Криса — борець сотні імені Тараса Шевченка в Іспанії. Сьогодні Василь Криса — піхотинець канадської армії.

Кулеметник Василь Кущнерук, що добровільно вступив до канадської армії, щоб боротися проти фашизму, заявив:

— Відплачу за муки свого народу!

Брак свіжої і повної інформації позбавляє нас можливості систематично висвітлювати діяльність «Союзу канадських українців». Але немає сумніву, що ця діяльність досить активна і конкретна. Канадські українці не сидять, склавши руки. Муки України, страждання українського народу під п'ятою німецьких окупантів викликають в них святу ненависть до ворога. Лише жалюгідна купка людей, що зраджують свій народ, веде в Канаді підірвну діяльність проти Радянської України. Хто вони? Це українсько-німецькі націоналісти, які на догоду Гітлера галасують про сепаратну, тобто підлеглу німцям Україну. Всі ж чесні українці, вірні сини свого народу, об'єднані в «Союз канадських українців», вчасно викирили брудні наміри зрадників і ведуть активну боротьбу проти фашизму і його агентури в Канаді.

WOLNA POLSKA



3 березня 1943 року в Москві виходить у світ часопис «Wolna Polska» — орган Союзу польських патріотів.

Польський народ героїчно бореться проти гітлерівських загарбників. Часопис «Wolna Polska» — бойова трибуна незалежної польської думки — виступає з палким закликком до єднання всіх сил польського народу проти єдиного ворога — фашизму. Часопис підносить голос обурення проти всіх, хто стає на перешкоді об'єднанню польського народу в його непримиренній боротьбі з окупантами.

Редакція журналу «Україна» передруковує з № 4 «Wolna Polska» статтю відомої польської письменниці Ванди Василевської, яка якнайкраще відповідає на всякі спроби забити клин між народами українським і польським.

Ванда ВАСИЛЕВСЬКА

ДИВОВИЖНА СТАТТЯ

В «Відомостях польських» від 15 листопада 1942 року знаходимо дивовижну статтейку Ксаверія Прушинського під заголовком «Дві відповіді».

Так уже склалося, що ми звикли вважати Ксаверія Прушинського за чесного журналіста, який навіть у боротьбі з противником не застосовує заборонених прийомів, за людину чесну, в якій азарт не заступає погляду на дійсність.

Але в «Двох відповідях» ми подибуємо вислови та формулювання більше ніж ризиковані і більше ніж фантастичні, і просто незрозумілі, незалежно від того, як би ми до них підійшли.

Ксаверій Прушинський полемізує в своїй статті з українською газетою з Вінніпега «Свобода». Звичайно, автор розуміє і здає собі справу з того, що ця газета є органом купки канадських українців, купки з дуже окресленим і виразним обличчям, що поза редакцією «Свободи» є десятки мільйонів українців, які не мають з нею нічого спільного, а скоріше навпаки. Але в згаданій статті ця різниця десь гине і Прушинський починає раптом дискутувати з українцями взагалі, з українським народом взагалі, так немов би ця фашистська газетка була б втіленням і

найчистішим виразом української думки, духу, прагнень і бажань. Отож ми зустрічаємо в статті такі фрази:

«...українці, що працюють з німцями, б'ються вже, либонь, на фронті, а за фронтом вони є, на жаль, чинником гноблення поляків... Гаха чи Квіслінг є титанами самостійності в порівнянні з українськими діячами у Львові, Луцьку або Києві».

І потім:

«...людина, яка багатьма узами крові, землі та історії зв'язана з цим нещасним народом, мусить собі сказати, що, на жаль, не всі народи в Європі воліють умирати, як солдати, ніж рабами жити навколошках...».

Протираємо очі. Про який народ говорить Прушинський? Адже ж він виразно говорить про народ, а не про редакцію «Свободи»?

«Українці працюють з німцями»? Припустімо. Але ж і припускаємо настільки — скільки співробітничали з німцями поляки, югослави, норвежці, греки. У всіх цих країнах були і є фашистські та профашистські групи і грушкі. Але ще ніхто не обвинувачував народ за Шатковського і Матушевського, за Квіслінга і Гаха. Поганий прийом і зовсім недоречний.

Якщо з існування фашистської грушкі і співпраці одниниць з загарбником будемо робити висновки про народи, то раптом виявиться, що, по суті, нема за що боротися, що Прушинський є Дон-Кіхотом, який всупереч волі свого народу хоче боротьби з німцями.

«Б'ються вже, либонь, на фронті», — дуже, дуже небезпечні слова. Чи Прушинський порахував, скільки поляків є сьогодні в німецькій армії і скільки ще в ній опиняться? А проте жодному з простих червоноармійців і на думку не прийшло обвинувачувати польський народ за те, що між кулями, які в нього летять, є, на жаль, також і польські кулі.

«За фронтом є чинником гноблення поляків»... Прушинський торкається до страшної рани, роз'ятреної рани, найогиднішого та найстрахітливішого боку гітлерівської політики. Він байдуже проходить повз неї. Та чи знає Прушинський, що на Україну німці привезли поляків, яким дали в руки владу старост, що на Україні є поляки-поліцаї, що саме на Україні чинником гноблення українців є крім німців голландці, французи, норвежці і також, на жаль, поляки? Це і є гітлерівські методи, це і є гітлерівські прийоми, а обвинувачування в цьому народові — це той пилід, що його Гітлер хоче мати з своєї національної політики, але якого досі зірвали не зумів, бо ніхто на Україні не хоче ототожнювати гнобителя старости-поляка і ката поліцай-поляка з польським народом.

«Гаха чи Квіслінг є титанами самостійності в порівнянні з українськими діячами у Львові, Луцьку або Києві».

Гаха і Квіслінг — прізвища, що їх з презирством і огидою повторює весь світ. Де ж є ці українські прізвища, прізвища зрадників народу, що сьогодні

годні лунали б по світу? Чому Прушинський не називає їх? Адже не тому, що забув, він попросту не знайшов би жодного, може, крім прізвища якогось давнього емігранта, який після революції покинув країну, жив на німецьких хлібах, як німецький агент був привезений на Україну, і з своїм народом не має нічого спільного. Гордістю українського народу є саме те, що Гітлер, не зважаючи на всі зусилля, не зважаючи на всі розшуки, всі обіцянки і брехні, не знайшов на Україні не тільки Гаха або Квіслінга, але й запродавця, що його прізвище знала хоч би невеличка група людей...

«На жаль, не всі народи в Європі воліють умирати, як солдати, ніж рабами жити навколошках...»

Це каже Прушинський про Україну та українців. Невже ж Прушинський не читає газет, не знає, що відбувається на фронті, не знає, що діється під німецькою окупацією? А може не хоче знати?

Чи пан Прушинський спробував будьколи прочитати списки нагороджених радянських солдатів і командирів? Чи помітив серед них процент українських прізвищ? Процент напевне не менший, ніж процент інших народів у Радянському Союзі. Прізвища льотчиків, танкістів, артилеристів. І невідомо ж тут потрібні окремі прізвища? Прушинський знає, либонь, дещо про оборону Одеси, про оборону Севастополя та про оборону Ленінграда? Чи його зацікавив факт, який величезний процент українців боролись і борються скрізь, на всіх фронтах? Від Мурманська до Кавказа немає частини, де не було б українців. В сумі це більша армія, ніж будьяка армія в світі перед війною.

На окупованій німцями українській землі, з першого дня вторгнення ворога аж по сьогодні — йде запекла, безупинна смертельна боротьба з окупантом. Партизанські загони нараховують тут по кілька тисяч людей, проходять маршами сотні кілометрів, захоплюють села і містечка, відновлюючи в цілих районах радянську владу. Кожне село і кожне місто має десятки богатирів. Бороться скінки, діти, старики. Сотні шибениць, сотні каральних експедицій є доказом того, як український народ «живе навколошках». Коли б Прушинський побачив ті кладовища, що їх знаходимо, визволяючи українську землю, та підвали будинків гестапо, захащені трупами, побачив би, як виглядає це життя навколошках. Україна від краю до краю палає вогнем боротьби, зринає до висот нечуваного героїзму, і жаль, що в панові Прушинському журналіст переміг на хвилину літератора-письменника; Прушинський-письменник не міг би не схилити голову перед звитаючим народом України, так як у свій час не міг не схилити її перед бійцями Червоної Іспанії.

Чи Прушинський поцікавився, що діється з українськими заводами, евакуйованими з окупованих земель України? Чи він знає, як ті люди в степу, в бурю й мороз, протягом кількох місяців збудували найбільші заводи, вдесятеро більші і вдесятеро продуктивніші, ніж перед війною? Частка української праці в цьому потоці танків, літаків, озброєння, що пливе на фронт, величезна.

Чи Прушинський поцікавився, як працює під час війни українська інтелігенція? Скільки винаходів дали Україні вчені й професори, які досягнення мають інженери, як героїчно рятують життя і здоров'я тисячі лікарів?

Ні, це не є життя павколюшках. Це життя з високо піднесеною головою і зброєю в руках, з бойовою піснею на вустах.

Прушинський вважає себе вправі написати, що український народ є по тій, німецькій стороні фронту. Я по українській землі, в шеренгах Червоної Армії пройшла весь шлях війни на Україні, від Львова до Дону і маю найглибшу повагу, подив і любов до героїзму українського народу, що його я мала змогу спостерігати без перерви.

А Прушинський робить погану послугу передусім власному народові. Не можна опльовувати будьякий народ, якщо хтось вимагає пошани до власного. Не можна опльовувати нічию звитягу, якщо хтось шанує свою власну.

Український народ був, є і буде нашим сусідом. Для кожної людини немає сумніву, що з сусідом краще жити по-сусідському. Стаття Прушинського небагато нам допоможе для загоєння ран, що існують, для виправлення кривд, про які сам пише, для налагодження братніх відносин між талановитим, гарним, героїчним польським народом і талановитим, героїчним, гарним українським народом. Його стаття загоє стріє і дратує, бреше і чорнить. Так, так, саме так — бреше і чорнить.

Є велике каміння і є маленькі камінчики. Стаття Прушинського невеличка, якщо мова йде про розмір. Це такий малий, гострий камінчик, об який може колись дуже покалічитись польська нога, йдучи важкими стежками своєї долі.

І тому треба було задуматися, глибоко задуматися перед тим, як писати таку статтю. Саме тому, що дуже багато людей звикло вважати Прушинського за чесну людину й чесного журналіста.

З газети „Wolna Polska“.

Андрій МАЛИШКО

Ти мене накличешся ночами,
Несучи розлуку за плечами,
І навіглядаєшся одна.
Настраждаєшся в своїй надії,
Пригадаєш літа молодії,
Рідну землю, де гуде війна.

Ти не можеш бачити здалека,
Як в'ялить негода, сушить спека,
Танки мнуть, вкриває бою мла
Землю ту, що потом перемила,
У садах, у сивих копах жита,
У цвітах, як райдуга, цвіла.

Нам не легко йти до свого дому,
Через мертвих, через блиски грому,
Через ніч,— прожекторів мечі,
В битві, в сні, у підступах, в облозі.

Ти іще накличешся в тривозі
І навіглядаєшся вночі!

И. Дайц.

В полі.



НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ НА ОБОРОННОМУ ЗАВОДІ

Академія наук УРСР з перших днів війни стала на шлях перебудови своєї наукової роботи — відповідно до завдань боротьби проти фашистських загарбників.

Інститути Академії наук відновили роботу в м. Уфі, в Радянський Башкирії, яка гостинно, по-братньому зустріла українських учених. Наукове устаткування Академії, вивезене до м. Уфи, а також і лабораторії різних підприємств, з якими налагоджено зв'язки, забезпечують інститутам експериментальну базу.

Минулий 1942 рік був роком дальшого організаційного зміцнення інститутів Академії наук, роком цілковитого спрямування роботи на потреби оборони.

Праці академіка Є. О. Патона та під його керівництвом колективу вчених Інституту Електрозварювання — загальновідомі не тільки в нашій країні, а й далеко поза її межами. За **видатні заслуги в танковій промисловості** академікові Є. О. Патону присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці. Широко відомі й роботи академіка О. О. Богомольця та керованого ним Інституту Клінічної фізіології. Винахід академіка О. О. Богомольця — **антиретиккулярна цитотоксична сироватка (скорочено АЦС)** є принципово новий метод патогенетичної терапії, який особливого значення набрав **у боротьбі з воєнним травматизмом** в цілому, зокрема в справі **закливлення переломів**. Про все це з особливою яскравістю говорять матеріали наукової конференції, на якій у липні 1942 року наукові працівники та військові лікарі поділились багатим досвідом застосування АЦС по госпіталях.

Успішно закінчено роботу академіка О. В. Палладіна і співробітників Інституту Біохімії щодо застосування вітаміна К₃ (метіл-нафтохінон) в справі **припинення кровотеч і прискорення заживлення ран**.

Академік М. М. Доброхотов своїми роботами в 1942 р. на одному з оборонних заводів домогся **зниження браку сталі** (тріщини в танковій сталі) з 42 до 2 процентів. Академік П. П. Будніков розв'язав важливе питання про **швидкотвердіючий цемент** (цемент «АГ»), використання якого

21 червня 1941 року я виїхав на Урал, щоб на кількох заводах перевірити, як там освоюється швидкісне зварювання металів.

Повз мене пролинали міста й села, за вікнами вагона бринів сміх молоді, дзвінкі пісні. Я бачив, як люди працюють на ланах. Я милувався з картин квітучого життя мого народу, моєї країни.

Подорожне дозвілля я вирішив використати для того, щоб іще раз переглянути квартальний план Інституту Електрозварювання, що я ним керував. У плані переважали оперативні теми, диктовані невідкладними потребами промисловості. Та були й чисто теоретичні, розраховані на роки. «Ну що ж, думав я, — і вони дуже потрібні для майбутнього».

Лише надвечір покинув я роботу. Вже сутеніло, поїзд мчав через ліси та лани, і я чомусь думав усе про мою рідну Україну, про її сади, річки, заводи і плантації. Я перебрав у пам'яті всіх моїх товаришів по роботі і знов повертався до радісних думок про невідкладні творчі справи, які ми повинні здійснити.

А наступного дня репродуктор у купе передав добре знайомий усій країні голос В. М. Молотова. Збулося те, про що не раз попереджав нас товариш Сталін. Фашисти підступно напали на нашу Батьківщину...

Тут же переді мною за кілька годин змінився образ країни. Серйозні, зосереджені обличчя; на станціях біля репродукторів — юрби людей; у вагоні — нові супутники: командири запасу, які поспішали до своїх частин. До лінії фронту посунули ешелони з військовим спорядженням. Країна готувалася до бою.

І тоді ж, у перші години, коли мозок і серце ще доладу й не засвоїли того, що сталося, переді мною, як і перед кожною радянською людиною, виникло питання: який буде внесок мій і мого колективу в цю величезну боротьбу?

Відповідь була для мене ясна. Ми, люди науки, на наших постах теж повинні бути бійцями. Наші лабораторії, експериментальні майстерні, наші науково-дослідні кадри — віднині мають одне завдання, одну мету — служити обороні країни.

І що більше я думав про це, то конкретніші ставали висновки. Тематичний план вимагав перегляду. І до кожної теми, як би вона не приваблювала своєю творчою ідеєю, надалі можна підходити лише з одним критерієм, з одним мірилом: як саме ця робота допомагатиме оборонній промисловості, як зміцнить обороноспроможність країни?

Цю настанову й поклали ми в основу роботи нашого інституту і послідовно її здійснюємо. Іноді трапляється так: до мене приходять працівник і пропонує розпочати якусь нову науководослідну роботу. Він гаряче доводить велике значення своєї теми. Але я ставлю одне лише питання: а коли ви дасте промисловості новий метод? І якщо у відповідь я чую щось непевне, або називають мені кількісний строк — тему відкладається. Закінчиться війна, — тоді ми й зможемо взятися до всіх таких питань, а тепер є тільки одна тематика — оборонна...

Коли уряд передбачливо евакуював наш інститут, ми змогли вивести все цінне устаткування й працівників.

Ми розташувались на території одного з найбільших машинобудівних заводів Урала, який виконує надзвичайно відповідальні фронтіві замовлення, і наш інститут фактично обернувся на бюро зварювання при заводі.

На наших очах завод перебудувався. До його цехів влилося нове, евакуйоване з України, устаткування, нові люди переходили з мирного виробництва на випуск найважливішої продукції. Нелегкий був процес освоєння, налагоджування нового виробництва. Завод сам для себе робив зварювальні верстати. Але ми вирішили допомогти йому. Наш науковий працівник тов. Сидоренко взявся безпосередньо керувати майстернею. На перше травня ця майстерня випустила два перші апарати швидкісного зварювання й передала їх заводові.

Ми бачили, що заводові бракує кваліфікованих зварювачів, і вирішили взяти на себе їхні функції, бо було ясно що, крім нас, того зробити нікому. І от наші наукові працівники перетворилися на інструкторів. Частина стала майстрами автоматичного зварювання, інші опрацювали інструкції для виготовлення електродів і для контролю якості. Інакше кажучи, ми стали технологами по зварюванню.

Проте, за оперативною технічною допомогою виробництву, нам ніяк не можна забувати й про дослідні та експериментальні роботи.

Для зварювання сталі до війни застосовувався флюс, виготовлений на одному з заводів Донбаса. Тепер його треба було знайти на новому місці. Наш науковий працівник, тов. Дятлов, знайшов на Уралі, в одному з кар'єрів, мінерал — родоліт, який можна застосовувати замість флюса.

Той же Дятлов розробив також спосіб одношарового зварювання двома дротами. Цей спосіб допоміг зварити броню без тріщин.

Для покривання електродів завод витрачав такі коштовні продукти, як крохмал і борошно. Наша співробітниця, тов. Слуцька, працювала над заміноювачем. У звичайних умовах минув би не один місяць, а тут виробництво наполягало на нас, вимагаючи якнайшвидше дати заміноювач. Ось тоді ми й зробили все, щоб зберегти кожну годину. І за рекордний строк, протягом одного місяця, крохмал і борошно заступив звичайний торф.

Завод одержує щодалі важливіші завдання, і його колектив уперто шукає нових шляхів. І працюючи з заводом пліч-о-пліч, ми теж шукаємо цих шляхів. У напруженій боротьбі за темпи наш співробітник, тов. Севбо, сконструював новий універсальний апарат швидкісного зварювання, яким можна зварювати всі види швів на бойових машинах і боеприпасах.

Ми й раніше, перед війною, чимало часу перебували на заводах, але все це були окремі виїзди на підприємства — з того, чи іншого приводу. Ми були зв'язані з багатьма заводами. Та міцного зв'язку, повсякденного, органічного, хоча б із якимось підприємством у нас не було, а тепер ми дихаємо одним повітрям із заводським колективом, живемо з ним одними інтересами. І це навчило нас працювати по-новому.

Проектуючи, приміром, зварювальні установки, ми прагнули автоматизувати в них усе, що тільки можна. Ці конструкції ми перевірили на виробництві, і впевнились, що в руках молодих і ще невірних робітників такі конструкції швидко псуються. От тому ми й спростили їх.

Ще одного навчила нас спільна праця: ми зрозуміли, як треба пильнувати свого діла. Працюючи в інституті, ми створюємо нові методи виробництва, нову технологію, пильно стежимо за працею цехів, і якщо наші пропозиції не здійснюються, не відступаємо, поки не досягнемо свого.

у виробництві показало високі якості.

За 1942 р. з'явився ряд важливих робіт науковців молодшого покоління. Бригада кандидата наук т. Зосимовича дала вичерпну відповідь на питання про способи **вилучення кобальту з деяких надтвердих стопів**. Лабораторія кандидата наук т. Кульського оригінально розв'язала проблему **швидкого й надійного обеззаражування води**. Успішно йде робота кандидата наук т. Фортунова про **використання місцевої сировини для здобування алюмінію**, за цілком спрощеною технологічною схемою.

Чимало продукцію за 1942 р. дали інститути суспільних наук. Академік Л. А. Булаховський закінчив перегляд **проекту українського правопису**. Проф. М. Н. Петровський закінчив і здав до друку **підручник з історії України** для початкових шкіл. Видруковано **«Нариси з історії України»**. Здано до друку збірку статей **«Народне господарство УРСР за 25 років»** (редактор академік К. Г. Воблий). Видано ряд антифашистських брошур.

Майже всі галузі народного господарства, культури чи освіти на Україні в тій чи тій мірі знайшли місце в роботах наукових працівників Академії. В Комісії сприяння відбудові народного господарства України, яку при президії Академії наук організовано ще в лютому місяці 1942 р. (голова комісії — акад. О. О. Богомолець), опрацьовано чимало питань, пов'язаних зі справою відбудівних робіт на Україні після визволення її від німецько-фашистських окупантів. Варто назвати хоч би й такі закінчені роботи Інституту Геології (директор акад. Б. С. Чернишов), як **розподіл водоносних горизонтів України** по окремих геологічних районах, водопостачання м. Харкова, роботи відділу акад. П. П. Буднікова в тому ж інституті (типові проекти кількох малопотужних заводів місцевих будівних матеріалів за спрощеною

технологією), роботи Інституту Гірничої механіки (директор проф. Г. М. Савін) з питань методики обслідування затоплених і пошкоджених шахт Донбаса, питань запровадження нової техніки при відбудові кам'яновугільної промисловості Донбаса, роботи Інституту Чорної металургії (директор акад. М. В. Луговцов), про найпростіші способи випалювати кокс. Член-кореспондент П. В. Головін опрацював один із розділів теми «Шляхи відбудови цукрової промисловості на Україні», в якому дає проекти нових цукроварень різних типів. В Інституті Хімії складено обґрунтовання сировинної бази хіміко-фармацевтичної промисловості на Україні (проф. Я. А. Фіалков). Інститут Енергетики (директор проф. І. Т. Швець) працював над питаннями відбудови енергогосподарства крупних промислових узлів, зокрема Донбаса.

1942 року широко розгорнено роботу й другої комісії при президії Академії наук — Комісії мобілізації ресурсів Башкирії на оборону (голова комісії — акад. А. А. Сапегін). Свою роботу комісія вела в тісному контакті з місцевими установами та підприємствами. В підготованому до друку першому збірнику робіт Комісії (до 100 друкованих аркушів) подано чимало важливих пропозицій, проектів з питань нафтової промисловості, промисловості будівних матеріалів, використання місцевої мінеральної сировини в хімічній та лакофарбовій промисловості, з питань металургії чорних металів, використання водних ресурсів, розвитку енергетичної бази, сільського господарства, економіки Башкирії та Південного Урала. Значну частину цих пропозицій і проектів уже використано й здійснено.

Чимало важливих робіт за минулий рік виконано і в інших інститутах Академії наук: в Інституті Будівної механіки, в Інститутах Фізики й Математики, Хі-

мії, Фізичної хімії, в Фізично-технічному інституті, в інститутах Відділу біологічних наук.

Але важливе не тільки те, що роботи закінчено. Ще важливіше те, що більшість цих робіт знайшла повне застосування у виробництві, зміцнюючи наші сили в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників. Колю 200 різних підприємств і установ тримають тісний зв'язок з інститутами Академії наук, перевіряють і використовують наукову продукцію їх, дістають потрібні поради, консультації. За 1942 рік у м. Уфі проведено 5 загально-академічних сесій і 4 сесії по відділах, 10 наукових конференцій.

З особливим піднесенням пройшла груднева сесія Академії наук, присвячена XXV роковинам проголошення радянської влади на Україні. На сесіях і конференціях заслухано понад 500 різних наукових доповідей.

До роботи 1943 року колектив наукових працівників інститутів Академії наук готувався задалегідь. На загальних зборах грудневої сесії схвалено тематичний план робіт інститутів та інших наукових закладів Академії на 1943 рік.

Цього року мають закінчити складання двотомного російсько-українського словника, історії української культури, історії статистики в СРСР. Чимало робіт присвячується дальшому опрацюванню спадщини найвидатніших представників українського народу — Шевченка, Франка, Коцюбинського, Сковороди, Лисенка.

Член-кореспондент В. Г. Заболотний працює над складанням типових проектів житлових і господарських будівель українського колгоспного села. Наукові працівники інститутів Відділу суспільних наук дадуть 1943 року нові нариси, монографії, брошури про український народ і його боротьбу проти загарбників, про видатних діячів і героїв українського народу, про Жовтневу соціалістичну революцію на Україні, про Вітчизняну війну проти фашистських окупантів.

Роботу інститутів Фізико-математичного, Хімічного, Біологічно-

го та Технічного відділів Академії наук скеровано в таких основних напрямках, як посилення металургічної бази в виробництвах предметів озброєння та боеприпасів, інтенсифікація процесів виробництва та поліпшення якості бойових машин (танків, літаків), посилення енергетичної бази Башкирії й Південного Урала, зокрема розвиток вугільної промисловості та електрогосподарства Челябінської області, вивчення перспектив дальшого розвитку «другого Баку», промислове використання мінерально-сировинних ресурсів, зокрема виробництво будівних матеріалів.

Чимало уваги також приділяється опрацюванню питань водогосподарських проблем у дні війни, збільшенню ресурсів легкої та харчової промисловості, підвищенню врожайності сільськогосподарських продовольчих і технічних культур, удосконаленню методів лікування та профілактики захворювань у зв'язку з завданнями медико-санітарного обслуговування Червоної Армії і населення. Комісія сприяння відбудові народного господарства України продовжує свою роботу і в 1943 р.

Вжито заходів, щоб поліпшити видавничу роботу Академії наук, яка в 1942 р. через обмеженість поліграфічної бази надрукувала тільки 70 друк. аркушів, замість трьохсот аркушів, які були цілком готові до друку вже в другій половині 1942 року.

Колектив співробітників інститутів Академії наук УРСР в прізні дні, коли вирішується доля радянської Батьківщини, віддає усі свої сили на загальну справу розгрому ненависного ворога. Немає нині іншого завдання, як завдання боротися проти окупантів, що вдерлися на нашу землю й захопили та зруйнували Радянську Україну. Всю наукову тематику Академії наук УРСР і 1943 року підпорядковано цьому завданню.

3. ШУЛЬГА,

вчений секретар президії Академії наук УРСР.

Рукописні фонди Академії наук УРСР. Серед рукописів, які зберігаються в рукописних фондах Академії наук УРСР, нарахується до 11 тисяч надзвичайно цінних рукописів (книг, альбомів, листів, зошитів і т. д.).

Тут є автографи Т. Г. Шевченка (507 рукописів), Івана Франка (183), Лесі Українки (понад 500), М. Коцюбинського (400), П. Мирного (1.596) і рукописи основоположників української літератури — Котляревського (7 рукописів), Гулака-Артемовського (9), Квітки-Основ'яненка (2).

Є також рукописи Марка Вовчка, Старицького, Нечуя-Левицького, Куліша, Грінченка, Стефаника, Кобилянської, Тесленка, Гоголя, Горького, Державина, Тургенева, Салтиков-Шчедріна, Ромена Роллана, А. Барбюса і багато інших.

Рукописний відділ Академії наук також збирає й зберігає рукописи сучасних українських письменників. Чимало своїх рукописів передали до рукописного фонду П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан, В. Сосюра, Ю. Яновський, А. Малишко та інші.

Вчені Донбасівського індустріального інституту (Прокопівськ) дали рецепт особливої речовини для просочування тканини. Просочування спеціальною річовиною надає їй **водонепроникності**, що дуже важливо в умовах праці в шахтах тощо.

Професори Харківського хіміко-технологічного інституту Валаш-Карган і Опрощенко змінили на Н-ському заводі технологію виробництва одного з важливих хімічних продуктів. Випуск продукції значно збільшився. Обидва професори брали безпосередню участь у застосуванні нового способу.

Колектив Харківського ордена Трудового Черво-

ного Прапора сільсько-господарського інституту, евакуйованого з України, зустрів у м. Катта-Кургані Узбецької РСР увагу й піклування братнього народу й дістав потрібні умови для відповідальної роботи.

Інститут уже випустив **102 кваліфікованих спеціалістів** соціалістичного сільського господарства і дбає тепер про підготовку нових загонів агрономів, подає чималу допомогу колгоспам у боротьбі за врожай усіх культур і особливо нової для Узбекистану культури — **цукрового буряка**. Окремі кафедри з успіхом здійснюють завдання з оборонної тематики. Колектив інституту бере участь у сільськогосподарських роботах колгоспів.

В об'єднаному українському університеті. Восени 1941 року до міста Кзил-Орда (Казахстан) постановою уряду евакуйовано з захоплених ворогом міст Києва та Харкова найстаріші українські університети.

Протягом цілого року з усіх усяд студентів прибували до Об'єднаного українського державного університету. Збільшувалась університетська бібліотека, до якої надходили книги з навчальних закладів Самарканда, Ташкента, Саратова та інших міст. Порядком міжбібліотечного обміну професори та викладачі одержують наукову літературу з різних бібліотек Союзу. Відремонтовано два великі студентські гуртожитки, організовано їдальню, яка постачається з університетського городу.

Наукові сили університету — професор К. Д. Сінельников, доктор фізико-математичних наук М. П. Барабашов, доктор біологічних наук О. В. Нагорний, доктор історичних наук Семьонов-Зусер та інші напружено працюють над оборонною тематикою, а також над виявленням та найдо-

цільнішим використанням величезних природних ресурсів Казахстану. Кафедри університету допомагають місцевій промисловості.

Протягом 1942 року університет провів два випуски студентів. Усі випускники пішли працювати в школи та підприємства країни.

Університет провадить набір студентів на перший курс, а також додатковий набір на старші курси. Студентів, що вчилися в Київському, Харківському, Одеському, і Дніпропетровському університетах та педінститутах України, зараховують на відповідні курси та факультети без іспитів.

На перший курс студентів приймають на такі факультети: філологічний (з українським та російським відділами); історичний, що готує спеціалістів з історії народів СРСР, історії України, стародавньої, середньої та нової історії, фізико-математичний — з відділами фізики й математики; хімічний, що готує спеціалістів з органічної, неорганічної, аналітичної, фізичної хімії; біологічний, юридичний (готує працівників адвокатури, суду та викладачів вузів).

С. Воловельська, доцент університету.

Вітчизняна війна поставила перед кожним вченим, перед усіма людьми науки — невідкладне завдання: перебудувати науково-дослідницьку роботу на військовий лад, на допомогу фронтові, притягаючи вчених до розв'язання конкретних завдань народного господарства. Над цим і працює тепер науковий колектив Об'єднаного українського державного університету.

Кафедра теоретичної фізики розробляє актуальні оборонні питання. Член-кореспондент Академії наук УРСР професор К. Д. Сінельников досліджує методи одержан-

ня невідбиваючих поверхонь з метою збільшення світлосили спеціальних оптичних приладів. Інші члени кафедри — доценти А. С. Мігнер і З. С. Давідсон працюють над вивченням практичних властивостей деяких металевих поверхонь. Заслужений діяч науки УРСР професор М. П. Барабашов конструє чутливий прилад для геологічної розвідки.

Кафедри хімічного факультету працюють над рядом практичних проблем, зв'язаних з розвитком місцевої промисловості та використанням місцевої сировини. Вчені своєю експериментальною роботою допомагають створити ряд **медикаментів для лікарень та госпіталів**. Деякі ліки вже виробляють за методом завідувача кафедри органічної хімії доцента М. Х. Глузмана. Ця кафедра вже закінчила розробку методики та організувала виробництво **інвертного цукру, медичної глюкози та уротропіну** і працює над виробництвом **кальцексу, стрептоциду** та інших хіміко-фармацевтичних препаратів. Завідувач кафедри неорганічної хімії доцент А. Т. Давидов розробив методику використання місцевої глини, як цінної домішки у виробництві мила.

Видатні вчені-біологи — доктор біологічних наук професор О. В. Нагорний, доктор біологічних наук професор М. М. Воскобойников опрацьовують наукові теми, що мають велике теоретичне й практичне значення.

Історики й філологи університету збирають і вивчають матеріали Вітчизняної війни. Завідувач кафедри історії України доцент І. Д. Бойко закінчив роботу про **Жовтневу революцію на Україні** й готує до друку нову працю «Возз'єднання українського народу з великим російським народом в XVII віці». Доцент-фронтвик О. К. Кошик пише роботу про **Запільняка**. Кандидат історич-

них наук доцент Білан працює над матеріалами Великої Жовтневої революції в Києві. Професор кафедри загальної історії С. А. Семьонов-Зусер та доцент Г. Левін опрацьовують тему «Поразки німців на різних етапах світової історії».

Кафедра української літератури працює над «Історією українського радянської літератури». Доцент С. М. Шаховський здав до друку працю «25 років української радянської літератури», кандидат філологічних наук П. Г. Бременко працює над історичним батальним епосом України. А. О. Іщук здав до друку роботу: «Творчість Лесі Українки».

Професор кафедри російської літератури М. П. Легавка підготував до друку працю «М. Горький в боротьбі проти фашизму» і закінчив докторську дисертацію на тему: «Пушкін і наша сучасність». Закінчує докторську дисертацію з питань французького класицизму професор О. Г. Розенберг.

Йосиф Кравець, доцент, проректор по науково-дослідній роботі Об'єднаного українського державного університету.

Нові праці українських радянських істориків. Після підступного нападу німецьких фашистів, Інститут Історії України, як і вся Академія наук УРСР, евакуювався до глибокого тилу, в м. Уфу. Частина наукових працівників інституту перебуває в рядах доблесної Червоної Армії, інші на новому місці продовжують свою науково-дослідну роботу.

За час війни наукові працівники надрукували ряд робіт, серед яких треба відзначити такі видання: «Нарис історії України» (редакція К. Гуслистого, Л. Славина, Ф. Ястребова), збірник статей «Боротьба українського народу проти німецьких загарбників» (редакція К. Гуслистого і Л. Славина) і брошуру

М. Супруненка «Жовтнева революція на Україні».

Написано брошури про історичних діячів та героїв українського народу. Уже вийшли з друку у виданні Укрвидаву брошури К. Гуслистого про Данила Галицького та Петра Конашевича-Сагайдачного, брошури М. Петровського про Богдана Хмельницького та Івана Богуна і брошура «Семен Палій» (автор В. Дядиченко). Незабаром вийдуть книжки про Наливайка, Гонту, Запізняка, Добуша, Кобилицю, Кармелюка, Щорса, Воженка, Пархоменка.

В журналі «Українська література», що видається в м. Уфі, вміщено кілька статей з історії України, написаних науковими працівниками інституту — М. Петровським, К. Гуслистом, Л. Славиним, М. Ткаченком, Ф. Лось, В. Дядиченком, М. Супруненком.

Зараз друкується і книга чотиритомного підручника історії України для вузів (під редакцією М. Петровського, автори С. Юшков, Л. Славин, М. Петровський, К. Гуслистий) і 1 том наукових записок інституту.

М. Петровський підготував до друку велику роботу «Возз'єднання українського народу в єдиній українській державі — УРСР» і підручник з історії України для початкової школи.

Наукові працівники Інституту історії, разом із працівниками інших інститутів відділу громадських наук АН УРСР, написали велику роботу «Українська культура» (під редакцією М. Рильського, К. Гуслистого і С. Маслова). Книга охоплює історію різних галузей української культури, в її зв'язках і взаємовпливах з російською культурою, починаючи з найдавніших часів і аж до радянського періоду, до початку Вітчизняної війни проти німецько-фашистських загарбників.

УКРАЇНСЬКІ ШКОЛИ В РРФСР

Народний комісар освіти РРФСР В. П. Цюльмін запропонував завідувачам крайових і обласних відділів народної освіти, а також наркомам освіти Автономних Радянських Соціалістичних Республік організувати навчання рідною мовою для дітей, евакуйованих із Української РСР.

Початкові, неповні середні та середні українські школи насамперед відкриваються в Саратовській, Сталінградській, Молотовській, Куйбишевській, Новосибірській, Чкаловській, Свердловській та Омській областях, а також у Татарській АРСР. Якщо учнів буде замало для самостійної української школи, утворюватимуться окремі класи з навчанням українською мовою. Коли ж деє не можна буде вкомплектувати новий клас, створюватиметься групи вивчення української мови — для учнів п'ятих, шостих і сьомих класів.

Навчання в новоорганізованих школах проводитиметься за планами Наркомосу Української РСР.

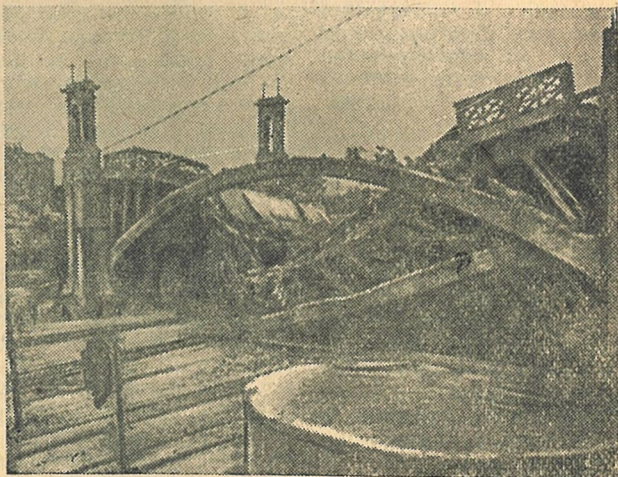
Число учнів в 1 — 7 класах українських шкіл має бути не менше 20, а

в 8 — 10 класах — не менше 15.

Комплектування українських шкіл і класів кадрами вчителів провадиться споміж педагогів, що володіють українською мовою і перебувають у даній області, краї або АРСР. Керівництво роботою новоорганізованих шкіл та українських класів, подання їм необхідної матеріальної та методичної допомоги покладається на окремих інспекторів у шкільних секторах відділів народної освіти.

Навчально-методичний відділ неросійських шкіл в Управлінні початкових та середніх шкіл НКО РРФСР також виділив спеціальних інспекторів для цієї роботи.

З 15 лютого цього року українські школи та класи вже почали працювати в визначених у наказі областях. Є вже відомості про успішну організацію українських шкіл і класів у Саратовській області, де утворено понад 30 українських шкіл. У Молотовській області вже є 12 шкіл, у Свердловській — організовано при вісімнадцятих школах українські класи, в Новосибірській відкрито українські класи й окремі школи.



Залізобетонний міст над харківським вокзалом, зруйнований гітлерівцями. Фото — ТАРС.

КІНО

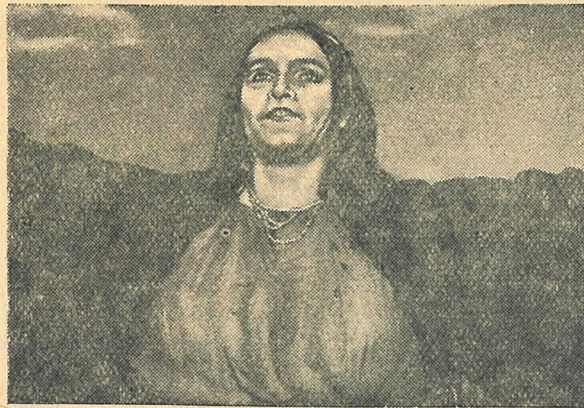
По всіх кінотеатрах країни з успіхом демонструється фільм—за сценарієм **Олександра Корнійчука** — в постановці лауреата Сталінської премії, кінорежисера **І. Савченка** — «Партизани в степах України».

Студія Мосфільму в Алма-Ата розпочала роботу над фільмом «Фронт» — за одноіменною п'єсою **Олександра Корнійчука**. Ставлять фільм Сталінські лауреати режисери Васильєви.

Художній керівник Київської кіностудії, лауреат Сталінської премії кінорежисер **Олександр Довженко** закінчує сценарій повнометражного художнього фільму «Україна в огні» і влітку починає постановку.

Олександр Довженко організує в Москві зйомання українських кіно-

МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА



Кадр із нового кінофільму «Партизани в степах України»: народна артистка республіки лауреат Сталінської премії **Наталія Ужвій** — в ролі Палажки.

фільмів. Створено групу з українських режисерів — **Ігнатовича, Гакебуша, Земгано, Харченка**, — яких **О. Довженко** готує для самостійної роботи над кінофільмами. Під його ж керівництвом готується випуск українського кіноконцерту для фронту.

Почав регулярно виходити двотижневий журнал кінохроніки «**Радянська Україна**». Перше число присвячено відзначенню 25-ліття Української Радянської Соціалістичної Республіки. Уже вийшло на екрани п'ять випусків.

Кінорежисер **Юлія Солнцева** працює над документальним фільмом «Україна в боротьбі». Фільм показує Україну в передвоєнний час, варварство гітлерівських загарбників та визвольну боротьбу Червоної Армії і народів Союзу за українські землі.

ІВАН МАНДЖУРА—СЕРБСЬКИЙ ВОЛОНТЕР

(До 50 роковин з дня смерті поета)

Львівський журнал «Зоря», в одному з чисел за 1893 рік, сповістив про смерть у м. Катеринославі 15 березня поета **Івана Манджури**. В злиднях, псевдуючися від нічліжки до нічліжки, помер поет, пісні якого жили вже в народі.

Іван Манджура — співець заробітчанської та селянської нужди й неволі. Він плекав у собі велику любов до знедолених, любив свій степовий край, вишневоцвітну Харківщину, обійшов її від села до села, збирав народні пісні, легенди та перекази.

Вчився поет у харківській гімназії, у Ветеринарному інституті, а потім усе життя мандрував, жив серед заробітчан і писав вірші про їхнє життя. Це була чула і вразлива людина. Коли 1876 року спалахнула війна з Туреччиною, — український поет **Ів. Манджура** пішов волонтером — на допомогу сербам у їхній боротьбі.

Визвольний рух сербів завжди мав підтримку від російської та української інтелігенції. На чолі визвольного повстання сербів 1875 року стояв один із послідовників Чернишевського, **Святослав Маркович**. У Росії були нелегальні комітети допомоги слов'янам. До складу київського нелегального комітету входили українські куль-

турні діячі. В складі одеського комітету був відомий **Желябов**.

В українській літературі ідеї слов'янського відродження і братства слов'янських народів знайшли плідний ґрунт. **Михайло Драгоманов** розглядав визвольну боротьбу сербів, як одну з складових частин прогресивного слов'янського руху. Ще 1871 року під псевдонімом «Гетьманець» **М. Драгоманов** опублікував вірш:

«Ой, гляньте, слов'яни, встають
на заході
Німецькі грозні хмари.
Вставаймо ж до купи!
Забудемо, браття,
Навіки нікчемні сварі...»

Слідом за виступом **М. Драгоманова** в колах українських письменників почався рух солідарності з сербами. **Михайло Старицький** пише патріотичні вірші, в яких закликає слов'ян до боротьби, та перекладає і видає збірку сербських народних пісень, весь прибуток від якої поступає на користь «Червоного хреста» сербів.

Саме в плані розвитку ідеї всеслов'янського братства вистає й мужня постать поета **Івана Манджури** — волонтера боротьби за

визволення слов'ян. Це було благородне, патріотичне поривання сина українського народу.

В грізні дні Вітчизняної війни, коли палахкотять у вогні народних бойовищ і оспівана поетом рідна Україна, і бронею його кров'ю сестра-слов'янка — Сербія — ми бачимо в постаті українського поета **Манджури** образ мужнього носія ідей народної любові і братства слов'янських народів.

Степ, як дим той, розіслався
Просторо, широко...
— співає поет про український степ.

Цими степами в часи **Ів. Манджури** ходили ватаги заробітчан, шукаючи заробітку в німців-поміщиків та німців-колоністів. **Іван Манджура** сумує над долею молодого заробітчанина, який
... питає в молоді —
Німецької хати,
Щоб то стати заробити
Собі хоч на лати.

Щиро болів за долю свого народу **Ів. Манджура**. Його творчість розкриває віковічні прагнення українського народу до волі, його боротьбу проти зазіхань чужоземних загарбників та братське єднання з іншими слов'янськими народами.

Ів. ПІЛЬГУК.

Промовець говорив пристрасно й схвилювано. Кожна фраза запалювала слухачів і вселяла почуття ще більшої відповідальності за долю Батьківщини.

— Ненависть до ворога, — каже промовець, — повинна бути невід'ємною якістю воїна. Борітеся з ворогом скризь! Не чекайте, шукайте ворога. Щохвилини, щогодини винаходьте способи нищити його.

Зад слухав промовця з неослабленою увагою. Це говорить гість курсантів, політпрацівників і командирів Н-ського бронетанкового училища, видатний майстер українського мистецтва, лауреат Сталінської премії Олександр Петрович Довженко.

Наприкінці свого виступу Олександр Петрович закликає славних танкістів, які в найближчі дні йдуть на фронт:

— Бийте, товариші, ворога так, щоб нащадки ваші оспівували вас у піснях і думах. Хай з вами буде перемога!

Один за одним виходять на трибуну учасники Вітчизняної війни, нині курсанти училища. Ось один із них, двічі орденоносець т. Савельєв:

— У боях з німецькими гадами я вже винищив на своїй бойовій машині коло 500 солдатів та офіцерів ворога, 8 танків, 9 мінометів, 1 гармату і привів 25 полонених німців. Тепер, з новими знаннями, я піду в бій, битиму ворога ще нещадніше.

Курсант-відмінник Яків Лисенко, звертаючись до уярмленої Батьківщини своєї, сказав:

— Україно рідна! Ми прийдемо до тебе. Чекай нас, стародавній, величний Київ, прекрасний Харків і зелена Чернігівщина! Чекай нас, мати-Україно!



«Фронт» — п'єса О. Г. Корнійчука в постанові Київського ордена Леніна академічного театру ім. Франка.

П'єса лауреата Сталінських премій Олександра Корнійчука «Фронт», після опублікування на сторінках газети «Правда», зразу притягла до себе увагу всіх видатних театрів Радянського Союзу. Перша вистава «Фронт» відбулася 19 жовтня минулого року. Її поставив у місті Самарканді Московський театр ім. Ленінського комсомолу — під керівництвом заслуженого артиста РРФСР І. Версенева.

В дні святкування двадцять п'ятої річниці Жовтневої революції в столиці СРСР — Москві

п'єса «Фронт» ішла прем'єрою в Московському художньому академічному театрі ім. Максима Горького. На першій виставі були присутні керівники партії та уряду. «Фронт» ішов тоді ж іще в Московському драматичному театрі і в Малому театрі СРСР.

Крім Москви, в Жовтневі дні п'єсу поставив Московський камерний театр у м. Барнаулі, театр ім. Московської Ради — в м. Алма-Ата, Український театр ім. Ів. Франка в Семипалатинську, Ленінградський театр ім. Пушкіна, а також обласні театри в містах Іваново, Новосибірську, Іркутську, Куйбишеві, Свердловську, Казані. Центральний театр Червоної Армії поставив цю п'єсу в м. Горькому: Поставив її також Перший білоруський театр в м. Томську.

Тепер «Фронт» іде в усіх театрах першої та другої категорії по всьому Радянському Союзу — російською, українською, білоруською мовами. Понад 40 театрів вже ставлять її, а чимало театрів готують до вистави.

Останнім часом «Фронт» поставлено у Владивостоці — в театрі Тихоокеанського флоту, та в Красноярську — в крайовому драмтеатрі ім. Пушкіна.

Цікаво відзначити, що «Фронт» іде в багатьох самодіяльних театрах Червоної Армії. В дні найнапруженішої боротьби за Сталінград п'єсу поставив на фронті, в Сталінграді, самодіяльний колектив. Центральний будинок народної творчості ім. Крупської для керівництва цієї виставою відряджав режисера тов. Плотнікову.



«Фронт» — п'єса О. Г. Корнійчука в постанові Московського ордена Леніна та Трудового Червоного Прапора художнього академічного театру СРСР ім. Горького.

„ШЕВЧЕНКІВЦІ“ ЗА РОБОТОЮ

Театр ім. Шевченка, переїхавши з Харкова до Воронежа, розпочав свої вистави в квітні 1942 року. Разом з поточним репертуаром увесь художній склад на чолі з художнім керівником народним артистом республіки М. М. Крушельницьким розгорнув велику концертну діяльність, обслуговуючи госпіталі та військові частини. Не зважаючи на сусідство з фронтом, театр не тільки не обмежив своєї діяльності, а поновив і показав глядачеві — бійцям Червоної Армії увесь свій харківський репертуар, хоч часом доводилося через повітряну тривогу припиняти вистави, продовжуючи їх за годину-дві.

З великим успіхом пройшли «Богдан Хмельницький», «В степах України», «Дай серцю волю», «Дружина Клода», «Талан». Тут же театр почав готувати новий репертуар, присвячений Вітчизняній війні.

І лише під час евакуації міста театр, з наказу Комітету в справах мистецтв, виїхав на Урал.

Там, крім вистав у самому місті, театр обслуговував клуби оборонних заводів. В цей же період закінчено й виставлено «Руські люди» Сімонова, в постановці народного артиста республіки В. Василька; розпочато роботу над п'єсою «Петро Кримов» Фіна.

3 грудня місяця 1942 року театр перебував в місті Фергані. День 25-річчя Української РСР відзначено об'єднаним концертом театру ім. Шевченка та Ферганського обласного узбецького театру для делегатів-колгоспників Ферганської області. В день річниці Червоної Армії показано прем'єру «Фронт», у постановці народного артиста республіки М. Крушельницького, в режисурі Р. Черкашина, оформлення заслуженого діяча мистецтв В. Меллера. Ролі Гролова та Огньова виконали народний артист республіки І. Мар'яненко і заслужений артист республіки О. Сердюк. В шевченківські дні виставлено п'єсу «Назар Стодоля» і дано концерт, присвячений великому поетові.

„ФРАНКІВЦІ“ ПІД СТАЛІНГРАДОМ

Точились запеклі бої за Сталінград. Радянські воїни відстоювали місто Сталіна, Вовгу, Росію. Тисячі воїнів-українців пліч-о-пліч з росіянами,казахами, білорусами, грузинами бились на всіх ділянках фронту. І, ніби на допомогу наступаючим, прийшло й мистецтво нашого великого народу.

— Приїхав Бучма з бригадою! — передавалося з вуст у вуста поміж бійців. З багатьох частин, де прочули про приїзд бригади театру ім. Франка, що постійно працює в Семіпалатинську, надходили запрошення прибути «хоч на півгодини».

Вечір. У напівзруйнованому приміщенні школи гасне світло — від польової електростанції. Тільки на сцені одна велика лампа освітлює куток... Полтавщини. Знову чародій Амвросій Бучма воскрешає образ старого Возного з безсмертною «Наталки-Полтавки». Знову хвилює історія вірної та чистої любові простої української дівчини Наташки (артистка О. Валуєва) до сироти Петра (арт. В. Кобржицький).

Бійці дивились виставу й думали про вчорашніх чистих серцем Наташок та вірних Петрів, що їх фашисти хотять зробити своїми рабами. Не бути цьому! Хай почує Полтавщина і вся Україна:

Не журись, Наташко! Твій вірний Петро з своїми братами їде визволяти тебе з тяжкої німецької неволі!

Монтаж із «Гайдамаків» Т. Г. Шевченка (заслужений артист УРСР О. Юрський) запалював народних месників, вірних синів Батьківщини. З насолодою слухав озброєний глядач старі українські народні та сучасні пісні у виконанні О. Валуєвої, В. Кобржицького та Г. Вольської. Потішили аудиторію артист М. Яковченко, прочитавши кілька українських гуморесок, та заслужений артист УРСР В. Дуклер, що виконав гумористичні пісеньки.

Кілька разів викликала аудиторію учасника весільного фестивалю танцю в Лондоні М. Іващенко та його партнерку А. Дринівну (українські характерні танці).

Коли закінчився концерт, почулися голоси: «Ще трохи!».

З подякою від імені глядачів виступив український письменник, капітан Семен Сумний. Він

пригадав Київ, приміщення ордену Леніна академічного театру ім. Ів. Франка, де Сталінський лауреат, народний артист Бучма хвилював серця киян.

— Передайте товаришам, що Червона Армія зробить усе, щоб швидко в звільненому від фашистської нечисті Києві ваш театр знову розпочав свої вистави.

Майор Юрій СЕВЕРИН.
Діюча армія.

„ЗАНЬКІВЧАНИ“ І ГЛЯДАЧ

Далекий Сибір. Віє вітер, тужить над замерзалими берегами Іртиша. Здається, ніби вітер притиснувся до великої гори стародавнього сибірського міста Тобольськ. Холодно, тьмяно, та в центрі міста виблискують вогні великого дерев'яного будинку. В ньому грає український театр ім. Заньковецької. Полюбили тобольчани український театр. Любов глядача гріє душу актора і дає йому натхнення.

Тісний зв'язок з глядачем протягом двадцятиліття завжди був для заньківчан радістю. І хоч тепер наш український глядач від нас далеко, — воєнна недоля порозкидала його по всій радянській Батьківщині, — та часто густо заньківчани одержують з різних кінців Союзу щирі листи від своїх глядачів.

Ось військовий лікар тов. Гудименко пише:

«Я — ваша запорізька глядачка. З радістю прочитала я в газеті, що запорізький театр працює, і мені захотілося вам написати». Закінчується лист зворушливою обіцянкою: «Театр вам новий збудуємо. Неодмінно».

Для нас, заньківчан, будинок театру в Запоріжжі був особливо

дорогий саме тому, що його з любов'ю до рідного мистецтва власними руками і на власні кошти збудували робітники славного Дніпрестау.

Учитель Зіновій Прокопенко, евакуйований з Полтавщини, ділиться з нами враженням від спектаклю «Партизани в степах України»:

«Віриш, що це не окремі герої, а сам народ. Я бачив на власні очі, як колгоспники з сльозами на очах палили хліб, хати, мужньо й рішуче залишали рідні оселі й йшли на схід, я бачив, як йшли в партизани голова колгоспу, партторг із своїми людьми. Ні, Україна не скорилася! Україна живе і працює не буде!».

Від наших земляків і давніх друзів — робітників заводу ім. Баранова, нині евакуйованого до одного з сибірських міст, — ми одержали колективного листа. Іван та Тетяна Передерії, Параска Коваленко, Іван Сніжко та Марія Качан зобов'язувалися працювати, не покладаючи рук, на благо Батьківщини і закликали нас «показати в спектаклях героїзм воїнів Червоної Армії у боротьбі з німецькими загарбниками».

Ні на один день не рветься нитка, яка зв'язує нас із глядачем. У дні війни цей зв'язок зміцнів, як ніколи.

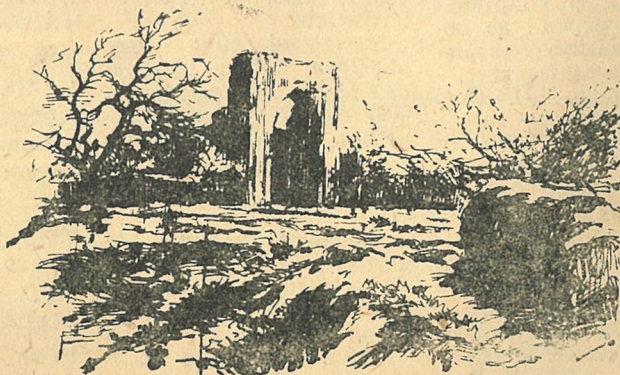
Інакше й бути не могло. Українське радянське мистецтво, виплекане більшовицькою партією та радянською владою, служило і служитиме своєму народові.

Б. РОМАНІЦЬКИЙ,

народний артист УРСР,
художній керівник театру
ім. М. Заньковецької.

О. Бунов.

Околиці Самарканда.



У ХУДОЖНИКІВ

Група українських художників, евакуйованих до Казахстану, налічує коло 40 чол. Більшість живе в м. Алма-Ата та в селі Таггар. Приїхавши туди, художники розпочали творчу й громадську роботу. Вони експонували свої твори в Алма-Ата на виставці, присвяченій першій річниці війни, та надіслали ряд робіт на виставки в Москві.

ЦК КП(б) Казахстану відряджав до Карагандинського вугільного басейну бригаду, яка складалася переважно з українських художників. Ця бригада, під керівництвом худ. Й. Дайца, провела в Караганді агітаційну роботу (агітвізка та плакати-літучки).

Скульптор А. Страхов надіслав до української виставки багатофігурний горельєф з воску — «Женуть у неволю».

Заслужений діяч мистецтв А. Петрицький створив оформлення вистав у Казахському оперному театрі — «Жалбир» та «Гвардія, вперед».

Художник С. Бессєдін написав ряд портретів, пейзажів, натюрмортів та кілька картин.

Художник Б. Білопольський написав велику композицію — «Двадцять вісім».

Скульптор О. Кудрявцева зробила кілька статуєток та голову героя казахського народу Амангелді.

Художник Й. Дайц зробив малюнки до серії — «Народ у війні», велику автолітографію «Партизани» та ілюстрації до дитячих книжок українських письменників — Наталі Забіли, Ю. Смолича та інших.

Скульптор Л. Блох, не вважаючи на тяжку недугу, зробила кілька скульптурних композицій.

Художник Л. Худяк зробив серію малюнків олівцем та вугіллям.

Художник Б. Бланк працює над серією ліногравюр.

Художник Марія Лизогуб написала велике полотно «Подарунок фронтові».

Художник-професор В. Касіян за останній час створив цикл акварельних робіт на тему «Українські партизани в боротьбі».

Художники К. Єлева та І. Штільман написали полотно «Німецький заслін». **К. Єлева** закінчив серію малюнків «Партизани України» — альбом із трьох розділів, біля 50 аркушів. **І. Штільман** написав серію пейзажів «Самарканд» та ряд портретів.

Художник Є. Світличний закінчив картину «Патріот Матвій Козьмін».

Скульптор М. Гельман працює над двома творами: «Розвідник» та «Сержант Яків Приходько».

Художник В. Мироненко працює над акварельними аркушами «Самарканд».

Художник В. Рифтін виконує художнє оформлення нових вистав Харківського державного єврейського театру та ряд малюнків «Старий Самарканд».

Скульптори Лисенко й Муравін працюють над фігурами товариша Сталіна для станції метро «ЗІС» і

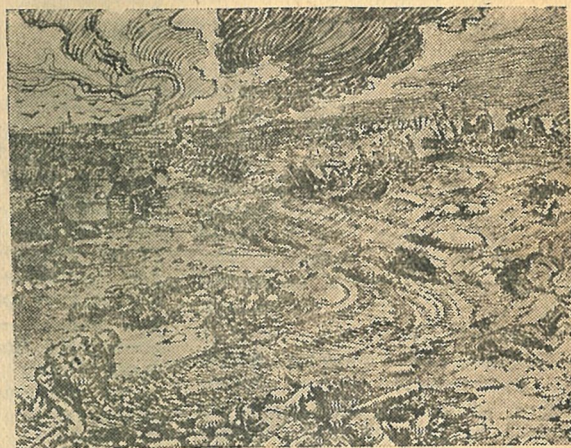
генерала Панфілова для міста Панфілов. Перебуваючи в Алма-Ата, скульптори виконали кілька скульптур та ескізів до майбутніх монументальних творів: «Товариші», «Партизани» і композицію на тему — «Двадцять вісім героїв-панфіловців».

Скульптор Брандейс, графік Нодельман, художник Сиротенко готують роботи для української виставки.

В Українському видавництві при ЦК КП(б)У працюють над ілюстраціями та оформленням

книг, плакатів, листівок художники: М. Дерегус, Й. Дайц, М. Попенко, В. Вовченко, І. Шульга, В. Литвиненко, І. Кружков.

Відкрилась виставка, присвячена двадцяті п'ятій річниці Червоної Армії. До експонування прийнято твори російських художників О. Герасімова, В. Яковлева, Д. Шмарінова, Кукринікси та інших. Прийнято також і роботи українських художників В. Касіяна, М. Дерегуса, Й. Дайца, М. Лисенка та Л. Муравіна, О. Пащенко, І. Шульга, А. Страхова, Є. Світличного, Чичкана, Кириченка, Самусова та ін.



О. Пащенко.

Пола бою.

МОЛОДІ МИТЦІ

Евакуйовані до м. Самарканда об'єднані Київський та Харківський художні інститути продовжують нормальну роботу, готуючи кадри українських художників, скульпторів, архітекторів і графіків.

В грудні 1942 року відбувся захист дипломних праць перед Державною кваліфікаційною комісією. Серед випускників — 11 живописців, 4 скульптори, 5 архітекторів.

Дипломні роботи позначаються різноманітністю тем: події Вітчизняної війни, героїзм радянського народу, рідна Україна, барвистий Узбекистан.

Серед живописних праць звернула на себе увагу картина **Д. Безуглого** — «Переправа». Безуглий — обдарований колорист і має неабиякий художній хист. Картина динамічна своєю композицією.

Ю. Баланівський присвятив свою дипломну картину братерському Узбекистану, обравши за тему «Проводи узбецьких національних частин на фронт»: старий батько передає своєму синові-бійцеві родовий кинджал — символ помсти. Воїни урочисто присягаються знищити

ворога. Баланівському пощастило в складній, багатоплудній композиції досягти простоти й виразності. Молодий художник закінчив ескізні роботи до циклу офорту «Повість про Баранівку», опублікованих у цьому номері журналу «Україна». Перед війною Ю. Баланівський кілька літ прожив у Баранівці й добре знає тамтешніх людей, побут і пейзаж.

Л. Чернов у картині «Привезли зброю» показав групу українських партизанів, що вітають радянського льотчика, який привіз зброю на літаку. В картині добрий типаж, правильно передано простір у пейзажі.

Картина Д. Фрумкіної — романтична «Розповідь бійця» позначена ліричністю. Серед весняного цвітіння садів Узбекистану боєць розповідає в тишому колі своєї сім'ї бойові епізоди. Фрумкіна володіє тонким почуттям фарб.

Н. Дікарьов змалював поранену партизанку-розвідницю. Дівчина передає відомості про німців. Добре відчувається напруженість становища, вабить око знайомий пейзаж українського села.

С. Кравченко — написав картину «Бой під Ростовом 1941 року». Художник має нахил до панорамного розв'язання епізодів.

В. Яценко — «Через рідне село» — сцена зустрічі бійця з родиною в українському селі, визволеному від фашистів. Яценко добре відчуває колорит української природи.

Серйозно попрацювали над своїми картинами: **П. Кузьменко** — «Вивчають міномети», **В. Ярош** — «Фрунзе веде в бій», **Ю. Щербатенко** — «Взяття дзота».

Г. Томенко — випускник театральної майстерні Харківського художнього інституту — за тему для свого диплома обрав виставу «Заклопот», за Фурмановим. Він виконав ескізи декорацій, костюмів і макети постановки. Томенко показав себе обдарованим театральним художником.

Серед скульптурних праць треба відзначити **А. Ковальова** — «Народний месник» і **В. Агібалова** — «Розвідник». Зрілість цих робіт доводить, що молоді скульптори цілком підготовлені до творчої роботи в монументальній скульптурі.

М. Кутепова виконала двофігурну групу «Клятва». Скульптура переконлива і хвилює глядача.

Ф. Бондар — дістав звання скульптора за групу «Гвардійський прапор».

Добре підготував Київський художній інститут своїх дипломників на архітектурному факультеті. Перебування в Узбекистані допомогло їм відчути характер архітектури Середньої Азії. Дипломники розробили план реконструкції колишнього кріпосного майдану в Самарканді. В центрі майдану передбачається побудувати театр опери та балету. Площу мають оперізувати нові масиви житлових кварталів.

Прекрасно виконав проект «Театр в Самарканді» **І. Красний**, добре використавши елементи узбецької архітектури. За оцінкою видатних архітекторів проект **І. Красного** можна вважати за один із найкращих проектів радянського театру. Цікавий проект на цю ж тему подав також **І. Кружков**.

І. Мінько виконав проект житлового кварталу в Самарканді. Будинок добре пов'язаний з гірським пейзажем Самарканди і має всі вигоди сучасного житлового будинку.

В. Івановський подав проект «Вокзал в Дніпропетровську», — за думкою автора, будинок має бути вокзалом-монументом — на честь майбутнього визволення міста від німецьких окупантів. Архітектура будинку добре розв'язує справу технічної експлоатації вокзалу, зручного для пасажирів.

Український художній інститут випустив плеяду молодих талановитих художників, що прагнуть віддати всі сили справі відбудовання рідної соціалістичної України після перемоги над ворогом.

І. Штілман, директор Українського відділу Московського державного художнього інституту.

ЛЕОНОРА БЛОХ

Померла **Леонора Абрамівна Блох**, видатний майстер української скульптури і відомий педагог, професор Харківського художнього інституту.

Затяжна хвороба не давала їй змоги продовжувати педагогічну діяльність в українському відділі Московського художнього інституту в Самарканді.

Проживаючи в Талгарі (Казахстан), **Леонора Абрамівна** до останніх днів життя не покидала роботи над скульптурою, а також над підсумуванням та узагальненням своїх думок, зв'язаних з проблемами скульптури.

Діставши професійну освіту в Парижі — в скульптора світової слави **С. Родена**, і повернувшись на Україну до рідного Харкова, — **Леонора Абрамівна** стала гарячим поборником скульптури і невтомним педагогом.

В її тонких жіночих руках народжувалися бюсти **Леонардо да Вінчі** й **Мікельанджело**, відчутні образи **Родена**, **Пушкіна**, **Шевченка**, **Івана Франка**, **Коцюбинського**, **Жореса**, **Рози Люксембург** і багатьох діячів науки та мистецтва.

Вона була чудесним майстром у дереві і мармурі.

Коли б не напад гітлерівців на нашу країну, сьогодні вже була б пишалася Полтава бронзовим пам'ятником письменника **Короленка**, виготовленим **Леонорою Абрамівною** перед війною.

Простотою задуму й майстерністю відзначалися її проекти пам'ятника

Тарасу Шевченкові для Харкова та **Канева**, а також проект пам'ятника **Рози Люксембург** для Харкова і статуя **Пушкіна**, розповсюджена в ювілейні дні поета, 1927 року.

Леонора Абрамівна була частим експонентом українських художніх виставок. З кращих її робіт слід згадати статую «Материнство» — з VI української художньої виставки в Києві. Цю роботу відзначено премією.

1934 року відбулась персональна виставка **Л. Блох**, яка показала високу майстерність художниці.

Як педагог, працюючи незмінно керівником скульптури в Харківському художньому інституті, **Леонора Абрамівна** протягом двох десятирічків була вчителем цілої плеяди українських скульпторів. Між ними — відомі імена українських скульпторів **Лисенка**, **Муравіна**, **Кудрявцевої**, **Анбіндер**, **Ражби**, **Мельгунової** та ін., роботи яких на союзних виставках і конкурсах не раз діставали премії, заслужовуючи загальне визнання.

Людяністю, художнім запалом і мудрими порадами пройняті листи до учнів, з якими до останнього часу **Леонора Абрамівна** підтримувала зв'язок.

Леонора Блох — зразок радянського митця, безмежно відданого українській радянській культурі.

Проф. **В. Касіян**, **М. Лисенко**, **Л. Муравін**, **І. Штілман**, **І. Дайц**, **М. Деревус**, **О. Пашенко**, **І. Шульга**, **В. Вовченко**.

НОВІ ТВОРИ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Створити героїчним війнам Червоної Армії бойову пісню, відобразити в музичному мистецтві велетенську боротьбу українського народу за свободу і честь рідної України, — таким прагненням пройняті українські композитори. Творча діяльність композиторів не припинялась ні на день. Перебуваючи в східних районах СРСР, вони створили за час війни чимало нових музичних творів.

Композитор Гр. Вірвова (Уфа) написав 10 оборонних пісень на тексти П. Тичини, М. Рильського, М. Бажана, В. Сосюри.

Композитор М. Вериківський (Уфа) створив цикл масових пісень і солоспівів, зокрема — «В дні війни» (14 творів на тексти українських поетів), кантату «Гнів слов'ян» (текст Р. Стийнського) —

для хору, солістів і оркестру. Написав «Думу про Вітчизняну війну» (на слова М. Рильського), а також гармонізував цикл народних пісень, закінчив оркестровку опери «Наймичка» (її прийняв до постанови Київський державний академічний театр опери та балету імені Т. Г. Шевченка) і почав підготовку працю над оперою «Данило Галицький» (лібрето П. Тичини).

Композитор М. Гозенпуд (Свердловськ) написав 8 масових пісень про Вітчизняну війну, українську сюїту в 3 частинах для фортепіано і «Слов'янську ралесодію» на теми російських, єврейських і польських пісень — для симфонічного оркестру.

Композитор Зноско-Боровський (Ашхабад) написав 2 балади про ге-

роя Вітчизняної війни Гастело — для голосу й оркестру.

Композитор Г. Компанієць — сюїту для струнного квартету на єврейські теми.

Композитор П. Козицький — одноактну оперу «За Батьківщину» (лібрето Х. Ібрагімова і С. Кудаша), прийняту до постанови Балкирським державним оперним театром; 10 масових пісень і солоспівів з циклу «Україна в боротьбі» — на тексти українських поетів, і разом з **М. Вериківським** — кантату до 100-ліття з дня народження М. В. Лисенка — для хору, солістів і симфонічного оркестру; тепер П. Козицький працює над кантатами «Сталін» і «День настає» та готує матеріали для опери «Богдан Хмельницький».

Композитор Б. Лятошинський (Саратов) веде велику творчу роботу в Українському Радіокомітеті. Він написав цикл оборонних пісень і обробок українських пісень.

Зараз працює над симфонією, присвяченою війні.

Композитор Ю. Мейтус (Ашхабад) написав кантату «Клятва» — на текст М. Бажана — і кілька пісень.

Композитор Л. Ревуцький (Ташкент) написав ряд оборонних пісень, солоспівів і працює над великою симфонією, присвяченою боротьбі Радянської України проти фашистських загарбників.

Композитор Скорульський (Алма-Ата) виготовив цикл солоспівів на тексти українських поетів і працює над балетом.

Композитор А. Штогаренко (Ашхабад) написав 2 солоспиви на тексти І. Франка; баладу для хору «Партизан Бумажков» і цикл оборонних пісень.

Композитор Н. Данькевич (Тбілісі) написав цикл оборонних солоспівів (24 твори) — на тексти радянських поетів — і працює над оперою «Семен Палій».

Українські композитори Пилип Козицький, Михайло Вериківський та Григорій Вірвова розпочали цікаву роботу. До них в кабінет музичної культури Академії наук України прибула Надія Танащевіч.

Надія Танащевіч — колишня учениця, співробітниця і творчий товариш славного українського композитора Миколи Леонтовича. Вона вчилася 1911 — 1919 рр. в Тульчинській єпархіальній жіночій школі, де Леонтович був учителем і диригентом жіночого хору, викладав співу й літературу. Після закінчення школи Надія Василівна, з захоплення свого вчителя-композитора, почала збирати народні пісні й подала Леонтовичу збірник, в якому містилося понад 400 мелодій і текстів. Микола Леонтович мріяв написати оперу «Українське весілля». В зв'язку з цим давав завдання Надії Танащевіч — збирати крапці пісень з весільного репертуару. Вона ж працювала з Леонтовичем над створенням оперного етюдів «На русалчин великдень».

Розповідаючи про свого вчителя, Надія Василівна малює зовнішній і внутрішній образ великого композитора. Зросту Леонтович був вищесереднього, по-

НАДІЯ ТАНАШЕВИЧ У КОМПОЗИТОРІВ

стать струнка, плечі широкі, рухи швидкі; очі голубі, округлі, виразні, ніс правильної форми, англійська борідка, як у Михайла Коцюбинського, і широкий череп. Брюнет, але волосся зовсім сиве. Голос був сипливий, слабкий, — зате постановку голосу мав надзвичайну.

Всі, що близько знали Леонтовича, дуже симпатизували йому, бо чарувала його простота у відносинах. Він був глибокий психолог, вивчав людину, підходив до її характеру.

— Ну, скажи, Надю, як ти дивився на життя? — обізветься, було, до мене, — каже Надія Василівна. — Ну та тобі ще рано на нього дивитись, — обірве розмову напівжартома.

Микола Дмитрович щиро й радісно вітав встановлення радянської влади на Україні. Він глибоко був переконаний, що лише ця народна влада дасть повну змогу розвинути музичну культуру, заборонену й заперечану на Україні. А тепер, як він казав незадовго до смерті, «плететься молоді наше чудове українське ми-

стецтво. Воно зростає вгору і ми, нащепці, заживемо».

Надія Василівна Танащевіч після трагічної загибелі Леонтовича від руки бандита продовжувала розпочату за його життя справу. Вона знає сотні ще незаписаних перлин української пісні.

Композитори від неї записують слова, і з її приємного, мелодійного, багатого варіаціями співу записують мелодію:

— Ой, батечку ж мій, бате,
Ой, батечку ж мій, бате,
За гори війна іде
На твоє подвір'ячко,
На твоє дитяточко.
Хотять тебе звоювати,
Мене від тебе взяти.

Плететься пісня з уст співачки. Від пісні вона переходить до розмови про те, що тепер діється на Україні, — там на Поділлі, біля Тульчина, і скрізь, де вона працювала разом з Леонтовичем, німецькі варвари топчуть буйне зілля народного мистецтва. І Надія Василівна разом з українськими композиторами невтомно працює, щоб зберегти для потомства поетичне народне слово, музичну його культуру розвивати далі.



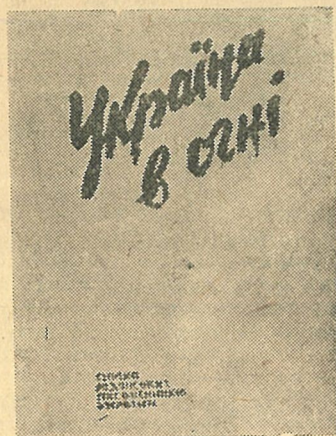
УКРАЇНСЬКА КНИГА В ЧАС ВІЙНИ

Від початку війни українські видавництва не припиняють роботи. Чимало книг вийшло ще в Києві та в Харкові, потім — у Воронежі, в Ворошиловграді, в Саратові, в Уфі і в Москві.

У ДЕРЖЛІТВИДАВІ (Київ — Харків) вийшли книги з красною писемністю: П. Байдебура — «Відповідь» (оповідання); М. Бажан — «Гнів отчизни» (вірші); К. Гордієнко — «Дівчата-подруги»; О. Донченко — «У ворожий бухті»; Ів. Ле — «Радіо-більшовики»; П. Панч — «Перемога» (оповідання); Ів. Плахтін — «Партизани» (оповідання); М. Рильський — «За рідну землю»; О. Розумієнко — «Місто героїв» (оборона Луганська); М. Романівська — «Нежить лейтенанта Швайнера» (скетч); І. Сатулла — «У засніженій Фінляндії» (із записок медсестри); Ю. Смолич — «Загибель інтервенції»; Д. Семенів — «Гнів народу» (оповідання); В. Сосюра — «Червоним воїнам»; П. Тичина — «Воля непереможна»; Т. Шевченко — «Брєтєк»; Ю. Яновський — «Лист у вічність» (оповідання).

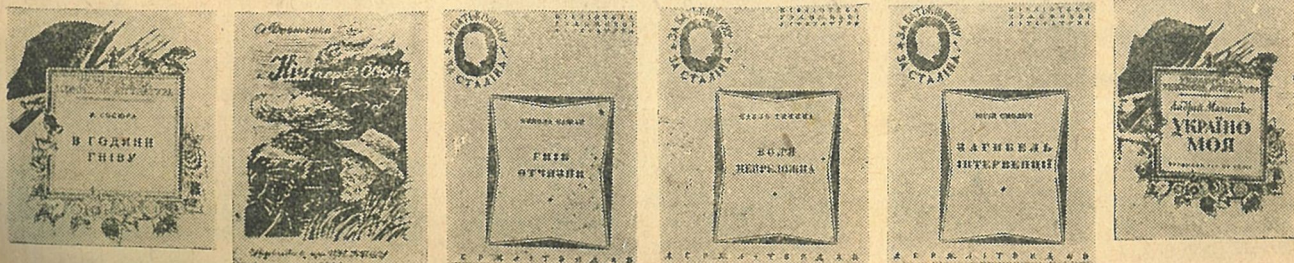
Видавництво Спілки радянських письменників України — «Радянський письменник» випустило (в Харкові та Уфі) такі книги українською мовою: М. Бажан — «Клятва»; В. Василевська — «Пісня про мою батьківщину» (збірка оповідань); В. Владко «Патріотки» (нарис) та «Стальні мостки» (оповідання); А. Голово — «Дружба» (опові-

дання) та «Бойові епізоди» (нарис); С. Голованівський — «Пісня про мою Україну» (поезії) та «Посидинок»; Я. Гримайло — «За-



вод-фортеця» (нарис) та «Кров патріотки» (оповідання); О. Донченко — «У ворожому тилу» (оповідання) та книжки — «Секретне завдання», «Місток» і «Марта»; О. Десняк — «Мати» (збірка оповідань), «Невистість» (оповідання) та «Тимофій Черняк» (оповідання); Я. Качура — «Відвага» (нарис); О. Корнійчук — «Фронт» (п'єса); О. Копиленко — «Батько» (збірка оповідань); І. Кочерга «Квартет» (одноактна п'єса); А. Малишко — «Україно моя» (поезії) та «До бою ставайте» (поезії); Ю. Мартич — «Оповідання про друзів»;

Т. Масенко — «Шлях до своїх»; І. Нехода — «Я йду в бій» (поезії); О. Новицький — «Ми йдемо на бій» (поезії); Петро Панч — «Відблиски пожеж» (збірка оповідань) та «З боями до Царици-на» (про Олександра Пархоменка); Л. Первомайський — «Шляхи війни» (поезії) та «Присяга воїна» (поезії); Д. Петровський — «Батько Боженко б'є німецьких окупантів»; «Пригадайте, сини вражі» (збірник народної української антифашистської поезії); М. Рильський — «Світова зоря» (поезії) та «За рідну землю» (поезії); І. Сенченко — «Віч-на-віч» (оповідання); Н. Рибак — «Прапор» (оповідання) та «Зброя з нами» (роман); Ю. Смолич — «Десята смерть» (збірка оповідань) та «Народ воює» (оповідання); Л. Смілянський — «Підслухані новели», «На заставі» та «Тонки погашені»; В. Сосюра — «Під гул кривавий» (поезії) та «Син України» (поема); С. Складенко — «Завжди разом» (збірка оповідань); М. Стельмах — «Заясні зорі» (поезії); П. Тичина — «Перемагати і жити» (поезії) та «Ми йдемо на бій» (поезії); М. Терещенко — «Дівчина з України» (поезії); М. Трубілаїні — «Оповідання про хоробрих» та «Життя за батьківщину» (оповідання); П. Усенко — «Поезії» та «За Україну» (поезії та нарис); Тарас Шевченко — «Кобзар»; М. Шеремет — «На лінії вогню» (поезії); А. Шиян — «Землею рідною»



(фронтові нариси) та «Розплата» (оповідання); Ю. Шовкоплас — «Скажені вовки»; Ю. Яновський — «Коваль» та «Американський кум» (збірки оповідань).

Видавництво Спілки радянських письменників видає дві книги альманаха «Україна в огні», в яких опубліковано п'єси Ів. Кочерги «Чаша» та «Нічна тривога», п'єсу Ю. Яновського — «Син династії» та п'єсу О. Корнійчука — «Фронт», оповідання О. Довженка, Івана Ле, В. Василевської, Ю. Смолича, О. Десняка, Н. Рибак, А. Головка, П. Панча, І. Сенченка, О. Копиленка, Л. Смілянського, С. Скляренка, В. Собака, Ю. Яновського, Ол. Носанка, О. Кундзіча, К. Гордієнка, Ю. Мартича, А. Шияна, поему М. Рильського — «Жага», нові вірші П. Тичини, М. Рильського, Л. Первомайського, М. Стельмаха, В. Сосюри, І. Неходи, В. Швеця, П. Усенка, М. Бажана, Г. Плоткіна, С. Голованівського, Л. Дмитерка, В. Лісняка, В. Ткаченко, К. Герасименка, М. Терещенка, Т. Масенка, І. Гончаренка.

В «УКРВИДАВІ ЦК КП(б)У» (в Воронежі, Ворошиловграді, Саратові та Москві) випущено таку художню літературу:

«Буде, буде перемога» (збірник української народної антифашистської творчості); «В наші грізні дні» (збірник антифашистського фольклору, упорядкував Г. Литвак); Д. Гофштейн — «В наші грізні дні» (поезії); О. Донченко — «Життя»; Л. Зимний «За Радянську Україну» (поезії); О. Копиленко — «Допит» (збірка оповідань); Ів. Ле — «Акорди війни» (збірка оповідань); А. Малишко — «Україно моя» (поезії); М. Рильський — «Світла зброя» (поезії); Л. Смілянський — «Золоті ворота» (дві повісті: «Золоті ворота» та «Дума про Кравчику»); В. Сосюра —

«В годині гніву» (поезії); М. Стельмах — «Провесень» (поезії); І. Фефер — «Поезії»; А. Шиян — «Не здаюсь» (збірка оповідань); Ю. Яновський — «Новели».



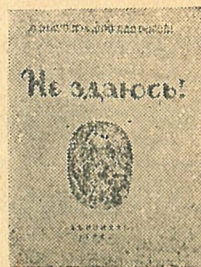
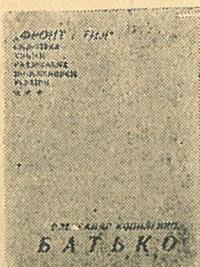
Протягом кількох місяців 1943 року в тому ж видавництві (Москва) вийшла книга поезій М. Бажана — «Сталінградський зошит»; книжка оповідань О. Довженка — «На колючому дроті»; дитячі оповідання Оксани Іваненко — «Пошта прийшла»; Ю. Кобилецького — «Образ вождя»; Івана Франка — «Грицева шкільна наука»; Тараса Шевченка — «Чернець»; «Причинна» та «Сон»; Ю. Яновського — «Українка».

У РІЗНИХ ВИДАВНИЦТВАХ вийшли українською мовою книги: М. Бажан — «Данило Галицький», поема (вид. Політуправління Південно-західного фронту); М. Бажан, В. Василевська, О. Корнійчук — «В дні вітчизняної війни» (вид. «Рад. письменник», Харків, 1941); Л. Дмитерко, К. Герасименко, І. Нехода — «Клятва вождю», колективна поема (вид. червоноарм. газети «Во

славу Родины» та «Укрвидав»); О. Корнійчук — «Помстимося, батьку!», публіцистична стаття (вид. газети «За радянську Україну»); А. Малишко — «До бою вставайте», вірші (вид. Воєнвидав, Харків) та «Понад пожари», вірші (вид. Політуправління Півд.-західного фронту); Л. Первомайський — «Мати воїнів», фронтові поезії (вид. Політуправління Півд.-західного фронту); Л. Первомайський — «Партизан Вернигора», поема (вид. Політуправління Півд.-західного фронту).

Видавництво «Укрвидав ЦК КП(б)У», крім книжок, видає ще й журнал «Українська література». За 1942 рік вийшло 5 подвійних номерів з 1 по 11, в яких опубліковано нові твори М. Рильського — «Мандрівка в молодість», О. Корнійчука — «Фронт», М. Бажана — «Вітер зі Сходу», П. Тичини — «Похорон друга», Ю. Яновського — «Син династії» (п'єса), Н. Рибак — «Зброя з нами» (роман), нові вірші В. Сосюри, П. Усенка, М. Шеремета, М. Стельмаха, Швеця. Статті П. Тичини, М. Рильського, О. Довженка, О. Корнійчука, К. Гуслистого, Ю. Кобилецького, М. Ткаченка, Л. Славіна, П. Козицького, І. Кочерги, М. Супруненка, В. Перцова та інших.

За 1942 та 1943 роки «Укрвидав ЦК КП(б)У» випустив чимало й політичної літератури. Випущено такі книги І. В. Сталіна: «Наказ Наркома оборони І. В. Сталіна» — 1 травня 1942 року (Ворошиловград, 1942), «Виступ по радіо 3 липня 1941 року», «Про вітчизняну війну», «Наказ № 95 від 23 лютого 1942 року», «25 роковини Великої Жовтневої соціалістичної революції»; книги В. М. Молотова: «Нота Народного комісара закордонних справ про жорстокі злочини і звірства німецького командування і німецьких армій в окупованих місцевостях СРСР», українською та російською мовами (Ростов, 1942) та «Доповідь про ратифікацію Англо-



Радянського договору» (Ворошиловград, 1942); книгу М. І. Калініна — «Перемога буде за нами» (Ворошиловград, 1942). Між іншими вийшли й такі книжки: «Перший антифашистський мітинг представників українського народу», російською та українською мовами (Ворошиловград, 1942); «За Радянську Україну» — радіомітинг молоді в грудні 1942 року в м. Москві (Москва, 1942); збірник «Священна клятва молоді України» (Ворошиловград, 1942);

«Україна була і буде радянською» (Саратов, 1942); «Тези до 25-річчя УРСР» (Москва, 1942); збірник матеріалів «25 років УРСР» (Москва, 1943); О. Щербанов — «Під прапором Леніна — Сталіна ми переможемо» (Москва, 1942); Л. Корнісць — «25 років УРСР» (Москва, 1942); Г. Гербільський — «Українські козацькі полки і українське ополчення у вітчизняній війні 1812 року» (Москва, 1942); М. Бажан — «Били, б'ємо і будемо бити» (Київ, 1941); Л. Но-

виченко — «Гітлерівська кріпачина» (Саратов, 1942); П. Панч — «Українські партизани у вітчизняній війні 1918 року» (Саратов, 1942); К. Дубина — «Варвари XX віку» (Саратов, 1942).

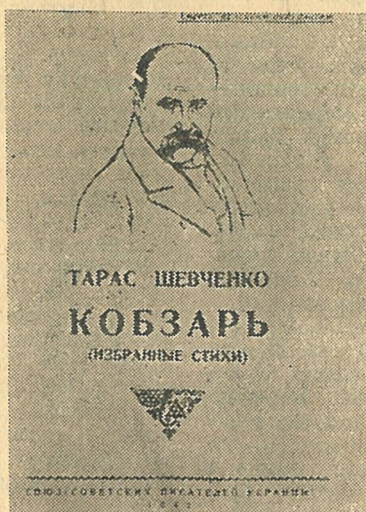
В серії «Наші великі предки» вийшли книжки: М. Петровсько-го — «Богдан Хмельницький» та «І. Богун», В. Дядиченка — «Семен Палій», К. Гуслисто-го — «Петро Конашевич-Сагайдачний» та «Данило Галицький», Є. Кирилюка — «Іван Франко».

РОСІЙСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ УКРАЇНСЬКИХ КЛАСИКІВ

Війна припинила капітальну роботу: видання російського перекладу ювілейної збірки творів Івана Франка, розпочате «Гослитиздатом» (Москва) — на честь двадцятип'ятиліття з дня смерті великого письменника. Ця збірка творів Франка, за редакцією М. Рильського та Б. Турганова, мала вийти в п'ятьох томах.

За перших днів війни «Гослитиздат» видав невелику (щось із півтори тисячі рядків) збірку вибраних віршів поета, під назвою «Іван Франко. 1856—1916. Стихотворения» (тираж 25 тис.). В збірці надруковано переважно громадянську лірику Франка. Переклади зробили Б. Турганов, С. Городецький, В. Державін, М. Ушаков, М. Ісаковський.

В Новосибірській філії «Гослитиздата» вийшла повість Івана Франка «Захар Беркут», у перекладі В. Россельса.



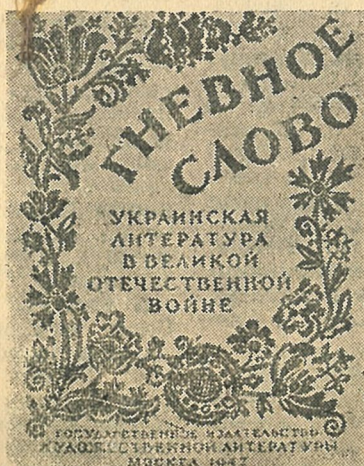
«Детиздат» (Москва) видав 1942 року одностомник вибраних творів

Т. Г. Шевченка — «Стихи и поэмы». Це видання (упорядник Б. Турганов), пристосоване в основному для потреб школи, являє собою спробу подати найкраще з численних перекладів поезій Шевченка. В основу взято три ювілейні російські видання «Кобзаря» 1939 року: видання «Гослитиздата» (редакція К. Чуковського) та ленінградське видання (редакція М. Брауна і О. Прокоф'єва). Книгу ілюстровано репродукціями з картин Шевченка. Видавництво Спільки письменників України випустило в Уфі 1942 року, разом з виданням українською мовою (тираж 100 тисяч), неповний «Кобзарь» Шевченка російською мовою (тираж 20 тисяч). Редактори-упорядники — М. Рильський та Н. Рибак. Вступну статтю «Гнів Шевченка» написав П. Тичина.

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

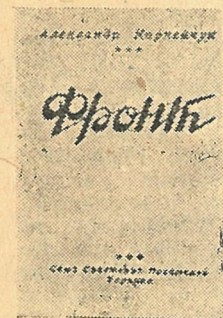
Читачі Радянського Союзу виявляють великий інтерес до творчості письменників Радянської України. По різних видавництвах вийшли нові книги українських авторів у російських перекладах.

На початку війни в «Гослитиздате» (тиражем 25 тис.) вийшла збірка «Говорит Украина. Украинские писатели против фашизма». В збірці (упорядник Б. Турганов) вміщено вірші, нариси, виступи видатних діячів української літератури, присвячені Вітчизняній війні, Батьківщині, товаришеві Сталіну, міцній дружбі, яка зв'язує народи Радянського Союзу (Максим Рильський, О. Корнійчук, П. Тичина, Ю. Яновський,



М. Бажан, П. Панч, А. Малишко, Ю. Смолич, Л. Первомайський, П. Усенко, С. Голованівський, М. Терещенко). Збірка закінчується статтею Д. Косарика — «Примери доблесті и мужества» — про письменників-патріотів, класиків української літератури.

Альманах «Гневное слово» вийшов у виданні «Гослитиздата» (Москва, 1942, стор. 208, тираж 25 тис.). Упорядкував А. Дзев. Це — своєрідна антологія радянської української літератури першого періоду Вітчизняної війни. В збірці — вірші Рильського, Тичини, Бажана, Малишка, Первомайського, Голованівського,



Сосюри, Неходи, Гончаренка, Герасименка, Стельмаха, Дмитерка, Усенка, Новицького, Шеремета, Терещенка, Воскресенка і Левади. Проза — Яновського, Шияна, Кошленка, Рибак, Ільченка. Публіцистика — Корнійчука, Рильського. Вірші перекладали: М. Алігер, П. Антокольський, Д. Бродський, В. Звягінцева, М. Зенкевич, В. Казін, Д. Кедрін, А. Твардовський, Б. Турганов, М. Ушаков та інші. Прозу перекладали А. Дзев, Р. Скоморовський, Б. Турганов та ін.

Збірку «За землю українську» упорядкував С. Бортниє (видавництво «Искусство», Москва, 1943, стор. 171, тираж 4 тис. прим.). Збірка, призначена в основному для естради, вміщує, крім оповідань і віршів, п'єси та інсценізації. На першій сторінці — «Заповіт» Шевченка українською мовою і невеличкий вступ Максима Рильського про українську поезію. Художню прозу представлено творами Корнійчука, Яновського, Довженка, Рибак, Собка, Панча, Складенка. Вміщено вірші Тичини, Рильського, Бажана, Первомайського, Малишка, Сосюри, Шеремета, Голованівського, Усенка, Неходи, Дмитерка. В розділі драматургії — скетчі Суходольського та Юхвіда. Вміщено також пісні українських композиторів — М. Вериківського та Г. Верьовки. В збірці вміщено також твори письменників братерських республік, присвячені Україні: оповідання Сергєєва-Ценського «У края воронки», вірші російських поетів Долматовського і Маркова, казахського поета Абділди Тажибаєва, азербайджанського поета Самеда Вургун і ерзя-мордовського поета Нікула Еркай. Переклади, що ввійшли в збірку «За землю українську», зробили: М. Алігер, П. Антокольський, М. Зенкевич, Д. Кедрін, Т. Стах, Б. Турганов та інші поети й перекладачі.

Збілочку «За рідну Україну» видав «Детиздат НКП РСФСР» — з малюнками В. Коврігіна. В збірці — оповідання О. Довженка, Ванди Василевської, Ю. Яновського, Л. Смілянського, С. Складенка та О. Корнійчука; вірші М. Рильського, В. Сосюри, Л. Первомайського, П. Тичини, А. Малишка та С. Голованівського — надруковано в перекладах А. Олендера, М. Алігера, А. Глоби, М. Зенкевича.

Твори поета-академіка, лауреата Сталінської премії Павла Тичини, присвячені війні, зібрано в книжці «Отплатим за все!», що її також видав «Гослитиздат», тиражем 25 тисяч примірників. Пе-

реклади зробили В. Звягінцева, Б. Турганов, А. Глоба, Д. Бродський, В. Дивнік.

В серії «Фронт і тил», що її випускає видавництво Спілки радянських письменників України в м. Уфі (1941—43 рр.), вийшли російською мовою книжки віршів М. Рильського «Слово о матері-родине», П. Тичини — «Мы истребим тебя, и чорт с тобою!», В. Сосюри — «Под гул кровавый» (в перекладах Я. Городського), К. Герасименка — «На Южном фронте», І. Гончаренка — «Приморцы», оповідання й нариси Сави Голованівського — «Фронт-овой блокнот», Н. Рибак — «Знамя» та «Рассказы о войне», Ю. Мартича — «Рассказы о друзьях» (у перекладі Р. Скоморовського) та п'єси Олександра Корнійчука «Фронт».

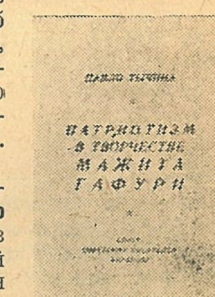
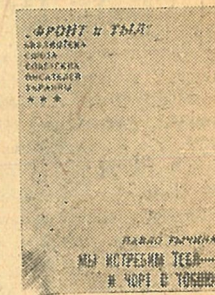
Переклади цієї ж п'єси О. Корнійчука, відзначеної Сталінською премією 1942 року, вийшли великими тиражами по російських видавництвах «Правда», «Искусство», «Гослитиздат» та «Военное издательство».

В видавництві «Правда» (бібліотека «Огонек») вийшла книжка прози Олександра Довженка «Великое товарищество». Його ж оповідання «Ночь перед боем» вийшло в Куйбишевському обласному видавництві та двома виданнями в видавництві «Воениздат». Оповідання «Отступник» випустили видавництва «Воениздат» і «Правда».

В різних видавництвах (переважно в Ташкенті) вийшли переклади книг Олександра Ільченка — «Бойцы из наших мест» (нариси), «Горный пейзаж», «Память сердца» (фронткові записи), «Калб хотираси» (узбецькою мовою), повість «Обыкновенный мальчишка» та історична повість про Тараса Шевченка — «Петербургская осень» (в перекладі А. А. Вілецького та Р. М. Самаріна).

В російських перекладах вийшли книги Сави Голованівського — нариси й оповідання «Вера в свою звезду» (вид. «Советский писатель», Москва), оповідання «Искушение мужеством» (Воронеж), фронт-овой блокнот «Мсти, воин» (Уфа), бойові епізоди «Поединок» (Харків), «Грозен Днепр» (вид. Політупр. Південно-зах. фронту), «Грозен Днепр» — збірка нарисів (Уфа).

В багатьох містах Радянського Союзу вийшли російські переклади книг українських письменників: Миколи Бажана — «Били, бьем и будем бить» (Київ) та «Сыны Украины в боях за родину» («Госполитиздат», Москва), Олексі Десняка «Партизаны на Десне», О. Донченка — «Во вра-



жескої бухте», **Наталі Забіли** — «Подарок», «Сестренка» та «Подвиг деда Матвея» (Алма-Ата), **Оксани Іваненко** — «Волки» та «Они встретятся» (Свердловськ), **Олександра Копиленка** — «Отец» (Уфа), **Ів. Кочерги** — книжечка для дітей «Три пари туфель» (Уфа), **Олексі Кундзіча** «В полете» (Харків), **Івана Ле** — нарис «Доблестный дивизион» (Харків), «Люди одного авиаполока» (збірка нарисів **О. Десняка**, **П. Козланюка**, **О. Новицького**, **Я. Городського**, **Я. Гримайла**, **Ю. Шовкопляса**, **А. Шмигельського**), **Олександра Мар'ямова** — «Моряки в горах» («Военно-морское издательство»), **Петра Панча** «Гнев матери» (Уфа), **Натана Рибак** — «Подвиг» (оповідання про **М. В. Фрунзе**), **Семена Складаренка** «На врага» (Харків), **Юрія Смолича** «Восемнадцатилетние» (розділи з роману, надруковані в Москві) та «Как Мух-

тар, Сабит и Айша помогают фронту» (книжечка для дітей, випущена в Алма-Ата), **Вадима Собака** «Кровь Украины» (розділи з роману, видані в видавництві «Правда», в Москві), **В. Суходольського** — драматичний етюд «В бурю» (вид. «Искусство», Москва), **Павла Ходченка** — одноактні п'єси «За родину» (Молотов).

Видавництво «Радянський письменник» та Держлітвидав випустили російською мовою повість лауреата Сталінської премії **Ванди Василевської** — «Радуга» та її ж книжку — «Ми победим», «Фронтные очерки» — **В. Кондратенка**, «Фронтные зарисовки» — **Гр. Полянкера**, статті **А. Тросянського** — «Фашисты — разрушители культуры», збірки поезій **М. Ушакова** — «Восток и Запад», **І. Фефера** — «Военная весна», **М. Хашчевського** — «На бой», три книжки **Я. Городського** —



«На зов наркома», «Киевляне» та «Оружжя», оповідання **А. Фарбера** — «Большая жизнь», книжки **Ельжбети Шемплінської** — «Письмо в Варшаву», **З. Каца** і **М. Талалаєвського** — «Разведка боем», **М. Гардова** — «Над вражескими колоннами».

Олександр КОПИЛЕНКО

НЕВІДОМІ ТВАРИНИ

Я одержав сьогодні вночі такого дивного листа:

«Б'ємо чолом вам, шановний наш і дорогий авторе добре відомих нам книг, зокрема книги «Воликове нещастя», надрукованої в Дитвидаві ще 1938 року.

Уклібно просимо, старий друже, захистити ви нас од наклепу. Обороніть нашу честь від зазіхань геббельсівських пахтраїв, бо люту вчинили нам образу ці фашистські бандити пера.

Ми є чесні сірі українські круторогі воли, звичайні воли, евакуйовані з Полтавщини. Тепер ми сумлінно виконуємо свої обов'язки в колгоспі «Новий світ», у Саратовській області.

Увесь світ знає, як нас, круторогих, люблять українці. В народних піснях нас оспівано: «Там орала дівчинонька воликом чорненьким». Поети про нас байки та вірші складали — і Руданський, і Гребінка, і Глібов, і сам Тарас Шевченко. Письменник Панаас Мирний написав навіть товстезний роман під назвою «Хіба ревуть воли, як ясла повні». Одним словом — прославили своїх волів наша рідна мати-Україна.

Та як же нас не славити, коли наші героїчні предки з далекого Криму сіль возили — пригадуйте в Тараса: — «Приключилась з чумаченьком у степу біда...». Під час Полтавської битви наші волики гармати-таківниці тягали. А козакі для бою використовували нашого брата, коли Богдан-гетьман місто Костень у ляхів облогою брав. Це достоєменно показано і в кінокартині «Богдан Хмельницький».

Можна без перебільшення сказати, що вол є історична українська худоба.

За радянської влади буїно розвивався наш трудовий рід. Налічувано десятки тисяч добрих волів на Україні. Чимало прислужились ми колгоспному господарству чесною та віданою працею. Радянська

держава відкрита навіть в Асканії Новій знаменитий на весь світ інститут благородних волів — для поліпшення нашої породи. Це вам не жар! Це вам не теля чхнуло, як кажуть у нашому волячому товаристві.

І от уявіть собі: німецько-гітлерівські кровопивці, що пожерли на окупованій Україні всіх волів, яких радянська влада не встигла евакуювати в тил, зазіхають тепер і на нашу честь. Геббельсівська наклепницька радіоінформація про нас з'явилася... в Шанхаї. Але цікаво, чому німці на Україні її не передали? Знаємо чому! Бо там навіть найдурніші кури сміялись би.

Коли ми, на загальних зборах волів нашого колгоспу, дізнались про оту радіоінформацію з Шанхая, таке могутнє ревуще стояло від волячого реготу, що в нашій новій воловній стелі почала обсипатись.

Передайте, наш давній друже, дорогий авторе книги «Воликове нещастя», передайте це повідомлення на Україну, щоб і там люди розважились. Сумно й тяжко там жити, нехай посміються хоч трохи, та нас добрим словом згадують.

Шанхайське радіо передає з Німеччини новину, яку просимо опублікувати без зміни:

«Сівба на Україні утруднюється відсутністю в селян тяглової сили, а також машин. В зв'язку з цим у вказаних районах рекомендовано розводити і використовувати волів, які раніше тут були невідомі».

Смійтеся, регочіть, люди, над гітлерівськими благодітелями! Смійтеся на здоров'я! Смійтеся, бо від такого повідомлення і мертві зарежочуть.

Цього листа ухвалено одностайно на загальних зборах українських волів колгоспу «Новий світ», Саратовської області.

ЗВЕРНЕННЯ

ТРЕТЬОГО ВСЕСЛОВ'ЯНСЬКОГО МІТИНГУ ДО ПРИГНОБЛЕНИХ СЛОВ'ЯН ЄВРОПИ

Брати, пригноблені слов'яни!

Більше року минуло з часу нашого останнього Всеслов'янського мітингу. За цей час могутня коаліція демократичних держав на чолі з Радянським Союзом, Англією і США завдала серйозних ударів ворогові на суходолі, морях і в повітрі. Червона Армія, витримавши якнайсильніший натиск гітлерівських військ, під керівництвом свого великого полководця Сталіна завдала фашистським ордам тяжких поразок. Доблесна авіація Англії та США завдає серйозних ударів по військово-промислових центрах Італії й Німеччини. Їхні війська громлять італо-німецьких окупантів в Тунісі.

У велику благородну справу визволення пригноблених народів від гітлерівських поневолювачів слов'яни внесли неоцінний вклад своїм життям і кров'ю.

Прийдешні покоління слов'янських народів з глибокою шанобою згадають героїчні подвиги богатирів-бійців і командирів Червоної Армії, що показали всьому світові силу і міць слов'янської зброї. З гордістю згадуватимуть вони легендарний Сталінград і його мужніх оборонців. Славні подвиги відважних російських, українських і білоруських партизанів — цих народних месників навіки-вічні лишаться яскравим прикладом незламної волі слов'янських народів до національної свободи й незалежності.

Невмируща слава патріотів героїчної Югославії. Партизанська армія Югославії виросла в могутню силу, яка зуміла відбити чотири наступи німецько-італійських окупантів. Партизанські загони крок за кроком визволяють рідну землю від загарбників.

Польські патріоти, борючись за свободу і щастя своєї Батьківщини, дедалі рішучіше

розгортають збройну боротьбу проти ненависних німецьких окупантів. Польські партизани пускають під насип ворожі ешелони під Варшавою, Краковом, Любліном, Радомом, висаджують у повітря військові склади, руйнують засоби зв'язку.

Уперше в сучасній війні в Європі чехословацька військова частина, зформована на території СРСР, зустрілася в битві не на життя, а на смерть з своїми поневолювачами — гітлерівськими розбійниками. Братня кров чехів і словаків, росіян і українців змішалась на полях битв, скріпивши навіки дружбу цих слов'янських народів.

Брати слов'яни!

Німецько-фашистський табір переживає тяжкий воєнний кризис. Гітлерівська воєнна машина похитнута до основи. Німецько-фашистські гнобителі стоять перед неминучою катастрофою. Намагаючись відсунути годину своєї неминучої загибелі, озвірілий ворог готує нові злодіяння, нові криваві авантури. Гітлерівці провадять «тотальну мобілізацію». Вони женуть на каторгу до Німеччини сотні тисяч слов'ян. Обертаючи їх у рабство, фашисти примушують слов'ян кувати зброю проти своїх братів, працювати на німецьких гарматних королів, на пруських поміщиків. День і ніч із загарбаних німцями слов'янських земель ідуть до Німеччини ешелони рабів — жінки, підлітки, діти, старі. Кожен слов'янин, прикутий до німецького верстата, замінює німця, який пішов на фронт, щоб убивати слов'ян. Кожна куля, вилита руками слов'янина на німецькому заводі, несе смерть братам-слов'янинові. Для слов'ян «тотальна мобілізація» означає рабство, голод і смерть, нові потоки священної крові наших братів і сестер, незліченні страждання і муки мільйонів людей.

Слухайте, брати слов'яни — чехи, словаки,

карпатські українці, поляки, серби, хорвати, словенці, болгари, македонці!

Ми звертаємось до вас із слов'янських полів, политих кров'ю синів і братів наших. Із зруйнованих міст і сіл, з партизанських лісів — від озброєного воюючого слов'янства — ми закликаємо всіх, кому дорога воля, хто хоче жити й трудитися в ім'я культури, в ім'я дружби і свободи народів, — виходьте на бій проти гітлерівської тиранії! Час не жде. Кожен день коштує поневоленням слов'янам тисяч людських життів. Множте ваші зусилля в боротьбі. В ім'я світлого майбутнього зметемо з лиця землі німецько-фашистських рабовласників! Зривайте гітлерівську «тотальну мобілізацію». Громіть вербувальні загони, ухиляйтесь від явки на збірні пункти, знищуйте списки мобілізованих. Усіма засобами саботуйте злочинницькі плани фашистів. Організуйте масовий опір насильному виведенню слов'ян у німецьке рабство. Зривайте зсердини гітлерівський тил.

Настала пора рішучих і негайних збройних дій. Розпалюйте полум'я національно-визвольної війни проти німецьких та італійських окупантів!

Всюди, де звучить слов'янська мова, організуйте партизанські загони і зі зброєю в руках бийте гітлерівських псів. Не вірте боягузам і зрадникам, які твердять, що збройна боротьба призводить до марних жертв. Не вірте їм, що ви безсилі перед гітлерівськими злочинцями. Ні, тисячу разів ні! В збройній боротьбі ви врятуєте сотні тисяч людей від гітлерівських катів, від голодної смерті і рабства. В збройній боротьбі ви знайдете найкоротший шлях до вигнання німецьких загарбників з рідних слов'янських земель.

Брати слов'яни!

Розгортайте в усіх слов'янських країнах всенародну збройну боротьбу проти гітлерівських окупантів.

Зміцнюйте бойову національну єдність. Гуртуйте всіх чесних людей, які ненавидять фашизм, незалежно від їхнього походження, віровизнання, політичних поглядів. Женіть геть боягузів і зрадників, підлих гітлерівських підсобників, тих, хто сіє розбрат і недовіру між слов'янськими народами. В цьому — запурука нашої перемоги над ворогом.

Нещадно мститься німецьким загарбникам за

кров, сльози батьків і матерів, братів і сестер. Лише той — вірний син своєї Батьківщини, хто найвідданіше бореться з ненависними окупантами.

Ми закликаємо до дії, до збройної боротьби всіх, кому дорога воля, державна незалежність, культура, демократія, хто гордиться високим званням людини вільної землі.

Слов'яни, сини України, Білорусії, російського народу, що перебувають на території, тимчасово окупованій німецькими загарбниками! Множте бойові подвиги! Завдавайте могутніх ударів німецьким окупантам, руйнуйте комунікації ворога, дезорганізуйте його тил, підготовляйте ґрунт для успішного наступу Червоної Армії, яка несе вам визволення.

Народи Югославії! Серби, хорвати, словенці! Ідіть в партизанські загони. Хай ваша партизанська армія стане всенародною армією визволення. Поширюйте бойові наступальні дії. Очищайте рідну землю від німецько-італійських окупантів!

Брати поляки! Організуйте єдиний національний фронт боротьби проти німецько-фашистських катів. Рішуче поривайте з тими, хто зраджує польський народ, іде на змову з гітлерівцями — найлютішими ворогами поляків, підриває в польського народу віру в його сили. Розпалюйте на всю силу полум'я партизанської війни в Польщі! До зброї всі, хто може носити її! Зривайте гітлерівську «тотальну мобілізацію»! Тільки в щирій дружбі і бойовому союзі з росіянами, українцями, білорусами та іншими волелюбними народами ви знайдете шлях до визволення з німецького ярма, шлях до волі.

Брати чехи! Посилюйте саботаж і диверсії у військовій промисловості. Переходьте до збройних дій проти німецьких окупантів. До зброї, чехи! Створюйте партизанські загони! Громіть окупантів!

Брати словаки! Створюйте партизанські загони, знищуйте німецько-фашистських загарбників та їхню підлу агентуру. Всіма способами ухиляйтесь від мобілізації в гітлерівську армію, переходьте на сторону Червоної Армії!

До зброї, брати закарпатські українці! Вам є де розгорнутися у ваших лісах. Винищуйте ненависних окупантів!

Брати болгари! Не давайте втягати Болгарію у воєнні дії проти ваших російських братів та їхніх союзників. Болгарські солдати, що перебувають в Югославії, Македонії і Греції, переходьте на сторону партизанів і спільно з ними домагайтесь визволення Болгарії від фашистських загарбників!

Брати пригноблені слов'яни! Ставайте всі, як один, під світлий прапор народної війни

проти гітлерівських імперіалістів — смертельних ворогів слов'янства!

Не складемо зброї, доки не переможемо!

Хай живе бойова єдність слов'янських народів!

Хай живе наша свобода!

Смерть німецьким окупантам!

Олександр Гундоров — генерал-лейтенант Червоної Армії, голова Всеслов'янського комітету, **Божидар Масларич** — сербський громадський діяч, професор, віце-голова Всеслов'янського комітету, **Зденек Неедлі** — чеський громадський діяч, професор, віце-голова Всеслов'янського комітету, **Ванда Василевська** — польська письменниця, голова Союзу польських патріотів, **Олександр Стоянов** — болгарський громадський діяч, доктор, член Всеслов'янського комітету, **Володимир Осьмінін** — відповідальний секретар Всеслов'янського комітету, **Олексій Толстой** — російський письменник, академік, член президії Всеслов'янського комітету, **Якуб Колас** — білоруський письменник, член президії Всеслов'янського комітету, **Тимофій Горбунов** — відповідальний секретар журналу «Славян», член Всеслов'янського комітету, **Микола Державін** — академік, член Всеслов'янського комітету, **Олександр Довженко** — український кінорежисер і письменник, член Всеслов'янського комітету, **Фердинанд Козовський** — болгарський громадський діяч, член Всеслов'янського комітету, **Ондра Лисогорський** — чехословацький поет, член Всеслов'янського комітету, **Петро Панч** — український письменник, член Всеслов'янського комітету, **Іван Регент** — словенський громадський діяч, член Всеслов'янського комітету, **Дюро Салай** — хорватський громадський діяч, член Всеслов'янського комітету, **Радуле Стійєнський** — югославський поет, член Всеслов'янського комітету, **Олександр Фадєєв** — російський письменник, член Всеслов'янського комітету, **Марек Чулен** — словацький громадський діяч, член Всеслов'янського комітету, **Дмитро Шостакович** — російський композитор, член Всеслов'янського комітету, **Стелла Благоева** — болгарська громадська діячка, член Всеслов'янського комітету, **Дмитро Влахов** — македонський громадський діяч, член Всеслов'янського комітету, **Анатолій Дьяконов** — генерал-майор Червоної Армії, Герой Радянського Союзу, **Михайло Шолохов** — російський письменник, академік, **Миколай** — євзарх України, митрополит Київський і Галицький, **Василь Яремчук** — командир підривників українського партизанського загону, Герой Радянського Союзу, **Мотря Лисенко** — дівчина-українка, яка втекла з Мюнхена, з німецького рабства, **Василь Козлов** — командир з'єднаних білоруських партизанських загонів, Герой Радянського Союзу, **Антон Згризек** — польський робітник, **Людвік Свобода** — полковник Чехословацької військової частини в СРСР, **Юзеф Туш** — словак-партизан, **Велімір Влахович** — югославський громадський діяч, **Стефан Тучек** — словак-партизан, **Козьяк Вінко** — хорватський робітник, **Драготін Густинич** — словенський громадський діяч, **Володимир Томов** — колишній депутат Болгарського парламенту, **Олексій Ігнат'єв** — генерал-майор Червоної Армії, **Петро Капіца** — академік, директор Інституту фізичних проблем Академії наук, **Трохим Лисенко** — академік, український громадський діяч, **Леонід Леонов** — російський письменник, полковник **Зігмунд Берлінг** — командир польської дивізії імені Тадеуша Костюшко, **Кіндрат Крапіва** — білоруський письменник, **Олександра Яблочкіна** — Народна артистка СРСР, **Лариса Александровська** — Народна артистка СРСР і ВРСР, лауреат Сталінської премії, **Валентина Гризодубова** — Герой Радянського Союзу, голова Антифашистського комітету радянських жінок, **Євген Федоров** — Герой Радянського Союзу, голова Антифашистського комітету радянської молоді, **Іван Папанін** — двічі Герой Радянського Союзу, російський громадський діяч, **Маріан Нашковський** — польський громадський діяч, **Микола Хмельов** — Народний артист СРСР, лауреат Сталінської премії, **Олександр Герасімов** — заслужений діяч мистецтв, **Максим Михайлов** — Народний артист СРСР, лауреат Сталінської премії, **Іван Козловський** — Народний артист СРСР, лауреат Сталінської премії, **Степан Зініч** — хорватський громадський діяч.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Олександр Богомолець, Олександр Довженко, Кость Литвин, Лука Паламарчук, Микола Петровський, Юрій Смолич (відповідальний редактор), Павло Тичина, Андрій Чеканюк.

Адрес редакції журналу «Україна»: Москва, Неглинная, 29/14.

A1148. Зам. 1389. 9 друк. арк. В друк арк. 58.000 зн. Підписано до друку 16/VI 1943 р. Тираж 8.000.

Друкарня в-ва «Московский большевик»



В. Касіян.

За колючим дротом.



Л. Худяк.

Захисники Одеси.

ЦІНА 5 КРБ.



УКРВИДАВ ЦК КГКОУ
1943